

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

DE OPLEIDINGSPROBLEMATIEK VAN DE WERKNEMERS

Rede uitgesproken op 1 september 1977 door de eerste advocaat-generaal J. Ponet op de plechtige openingszitting van het Arbeidshof te Antwerpen

1. Industrie, landbouw en dienstverlening ondergaan grondiger veranderingen dan ooit tevoren. In dit veranderend sociaal-economisch bestel staat in alle landen van de Europese Gemeenschap het opleidingsprobleem van de arbeidskrachten centraal welke terminologie bij nadere bespreking ook gebruikt worde: bijscholing, nascholing, permanente scholing en vorming¹.

Jongeren en zelfs volwassenen brengen nog steeds de moed op, in spijt van hun dagelijkse arbeidstaak, hun algemene of beroepskennis te verruimen. De uitgangspunten die hen daartoe aanzetten zijn divers. Bij de enen is het leergierigheid met een hoger cultureel niveau als einddoel, bij de anderen is het de bewustwording dat jobs steeds meer specialisatie vereisen waardoor promotiekansen afhankelijk worden van de inspanningen om de vakkennis te vergroten. Nog anderen, meestal volwassenen, zien de noodzaak in her- of omscholingscyclussen te volgen om een langdurige werkloosheid te voorkomen.

2. Ongeschoolden, steeds minder gevraagd op de arbeidsmarkt van onze technologische economie, vormen nog steeds een belangrijke groep². Een onderzoek ingesteld in drie Engelse steden heeft aangetoond dat zij en de handarbeiders vooral kans maken om in de werkloosheid te verzinken: respectievelijk 50, 52 en 65 % onder hen waren reeds een of meer malen werkloos vóór de leeftijd van 25 jaar. In de jongere leeftijdsgroep is de mogelijkheid voor werk-

hervatting vrij gemakkelijk mits een ander beroep aangeleerd wordt. Kort nadien ontstaat echter de dreiging uit de arbeidsmarkt gesloten te worden indien niet gestreefd wordt naar een veiliger job: «At the basis of age alone, a man aged over 40 years is light to suffer longer unemployment»³. De onderwijsmethodes worden in dit verband ter sprake gebracht; de onderneming verwacht geen arbeidskrachten die voor de arbeidspost zijn opgeleid, maar verlangt wel dat hun zowel een ruime algemene vorming als een stevige basisopleiding wordt gegeven⁴.

3. Specialisatie blijkt daarnaast een onopgevangen probleem. In ons land, zoals in vele industrielanden, blijft voor bepaalde arbeidsplaatsen de vereiste of aangepaste opleiding achterwege. Desbetreffende maakt een recent verslag van de Organisatie voor Europese Samenwerking en Ontwikkeling gewag van een crisis van het oorspronkelijk opleidingsstelsel, hiermee bedoelend de algemene technische scholing, de universitaire opleiding en de leerovereenkomst, dat niet meer zijn voorbereidende rol op het beroepsleven vervult, terwijl het werkgelegenheidsstelsel van zijn kant moeilijkheden in zijn werking ondervindt. Deze «dubbele crisis», dit dubbel keurslijf, biedt geen antwoord op het traditionele probleem van het overeenkomen van de werkgelegenheid met de opleiding, hetgeen een mogelijke

¹ J.D. NEIRINCK, *Sociale bestanddelen van de economische integratie*, «Inventarisatie van het sociale beleid van de E.E.G. tot de douane-unie», UGA, Heule, 1969, p. 55.

² P.D. OLLIER, *Le droit du travail*, Librairie Armand Collin, Parijs, 1972, p. 560.

³ CHR. FESTJENS-VAN RAEMDONCK, «Arbeidsmarkt, achterblij-

vers en werkloosheid», *Arbeidsblad*, 1975, 492-493, met verwijzing naar het onderzoek in Engeland, gedaan door M.J. Hill, R.M. Harrison, A.V. Sargent, V. Talbot, «Men out of work», 1973.

⁴ *Mededelingen van het Verbond van Belgische Ondernemingen*, 1 juni 1976, p. 1811, «De driedelige tewerkstellingsconferentie, Antwoorden van het V.B.O. op de vragenlijst van de regering».

maar moeilijk tot stand te brengen aanpassing veronderstelt van het systeem van de opleiding aan dat van het arbeidsaanbod⁵.

4. Vanuit de aldus gestelde problematiek is de toelichting van het wetgevend optreden om die aanpassing te bevorderen voor de werknemers die «hun plaats» zoeken in het arbeidsproces een mogelijke bijdrage tot de uitwerking van een sluitend systeem. Het is in deze optiek dat de bestaande wetgeving betreffende de leerovereenkomst, de sociale promotie en de kredieturen, de versnelde beroepsopleiding en de jongerenstages in de onderneming benaderd wordt.

I. De leerovereenkomst

5. Terwijl de evolutie van de sociale wetgeving gekenmerkt is door het achterblijven van de zelfstandigen tegenover de werknemers, is het verrassend vast te stellen dat inzake de leerovereenkomst de toestand omgekeerd is. In ambachten en neringen bestaat een uitvoerige en recent aangepaste reglementering van de rechten en verplichtingen van de leerling⁶. Mits voldaan wordt aan bepaalde voorwaarden wordt de leerovereenkomst door het Ministerie van Middenstand erkend met het gevolg dat de leerling niet alleen recht heeft op sociale voordelen maar ook een bijzondere bescherming geniet tegenover de meester die tot taak heeft hem tot zelfstandige op te leiden.

6. In de arbeidsverhouding heeft de wetgever zich beperkt tot een bondige reglementering uitsluitend afgestemd op de handenarbeid. De Wet van 12 april 1803, tot heden onveranderd toegepast, omschrijft in slechts twee artikelen de verbintenissen van de meester en de leerling die werkt in manufacturen, fabrieken en werkplaatsen⁷.

Artikel 9 bepaalt dat de leercontracten aangegaan tussen de meerderjarigen of door minderjarigen, met de toestemming van degenen onder wier gezag zij zijn geplaatst, niet ontbonden mogen worden, onverminderd de vergoeding ten behoeve van een of ander der partijen, tenzij in vier gevallen :

- 1) bij niet uitvoering van de verplichtingen van een of ander ;
- 2) bij slechte behandeling vanwege de meester ;
- 3) wegens wangedrag vanwege de leerling ;

⁵ Mededelingen van het Verbond van Belgische Ondernemingen, 1 januari 1977, pp. 15-16.

⁶ K.B. van 4 oktober 1976 betreffende de voortdurende vorming in de middenstand dat het K.B. van 13 april 1959, gewijzigd bij de K.B.-en van 25 februari 1971 en van 10 oktober 1975 betreffende de beroepsopleiding en beroepsvolmaking in de ambachten en neringen, opheft (B.S., 11 november 1976).

⁷ Wet van 22 germinal — 2 floréal an XI (12 april 1803) betreffende de manufacturen, fabrieken en werkplaatsen (Mon. 28 germ.).

4) indien de leerling zich heeft verbonden, om een geldelijke vergoeding te bekomen, tot het leveren van een arbeidstijd, waarvan de waarde zou geoordeeld worden de gewone prijs van het aanleren te overschrijden.

Artikel 10 verbiedt de meester «de leerling na de termijn terug te houden of hem een uitslagbiljet te weigeren wanneer hij zijn verplichtingen heeft vervuld» op straffe van schadevergoeding ten bedrage van ten minste het drievoudige van de prijs der werkdagen sedert het einde van het leercontract.

7. Naast de Wet van 12 april 1803 heeft de Besluitwet van 9 juni 1945 in haar artikel 10 tijdelijk bepaald dat het tot de opdracht van de paritaire comités hoorde «de vorming van de leerjongens aan het werk alsmede de nieuwe en bestendige betrekking met de instituten voor beroepsoriëntatie en de vakscholen te bevorderen»⁸.

8. De rechtsleer omschrijft de rechtstoestand van de leerling ; het voordeel dat hij geniet, namelijk het aanleren van een beroep, moet in verhouding zijn tot de geleverde arbeid, anders wordt hij uitgebuit⁹. Indien dit het geval is moet de leerling, die een vergoeding vordert, het bewijs leveren van de geleden schade, hetgeen hem voor een haast onoverkomelijke moeilijkheid stelt inzake bewijslast¹⁰. Hij kan zich niet beroepen op de wet op de arbeidsovereenkomsten voor werklieden die een forfaitaire vergoeding heeft bepaald om de werknemer ervan te ontlasten de omvang van de schade te bewijzen.

9. De ontstentenis van een degelijke wetgeving heeft tot gevolg dat betwistingen ontstaan nopens de aard van de arbeidsverhouding ; beantwoordt zij aan de bepalingen van de arbeidsovereenkomst of aan die van het leercontract ? Zelfs bij de toepassing van de hernieuwde reglementering inzake ambachten en neringen kan zulke betwisting ontstaan. Het Arbeidshof te Antwerpen aanvaardde desbetreffende het bestaan van een leerovereenkomst op grond van bepaalde feiten ; het regelmatig volgen van de lessen, de uitkering van de toeslag door het ondernemingshoofd aan de leerling verschuldigd, de briefwisseling van het Secretariaat voor de Leertijd en verwierp de op de arbeidsovereenkomstenwetgeving steunende eis van de leerling. In casu hadden moeder en zoon verzuimd de overeenkomst uitgaande van het Secretariaat voor Leertijd te handtekenen. Deze formaliteit was vereist wegens verandering van pa-

⁸ Besluitwet van 9 juni 1945 opgeheven door art. 68 van de Wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités (B.S., 15 januari 1969).

⁹ H. LENAERTS, *Sociale Wetgeving*, Van In, Lier, 1976, p. 39.

¹⁰ Arbrb. Charleroi, 5 februari 1973, J.T.T., 1974, 60.

troon¹¹. De rechtsproblemen doen zich nog scherper voor bij het definiëren van de leerovereenkomst die, in tegenstelling met het bepaalde voor het leerlingenwezen in ambachten en neringen¹², geldig kan worden afgesloten zonder dat enig geschrift als geldigheidsvoorwaarde vereist is.

10. Naast de vermelde leemte dient opgemerkt te worden dat de Wet van 12 april 1803 zelfs geen begripsbepaling van de leerovereenkomst inhoudt. De rechtsleer omschrijft ze evenwel als zijnde die waarbij de leerling onder gezag, leiding en toezicht van de meester werkt om een vak aan te leren zonder dat het loon de determinerende tegenprestatie voor de geleverde arbeid is. Er is dus geen arbeidsovereenkomst in de wezenlijke betekenis van het woord¹³.

11. Het loon wordt beschouwd als een vergoeding afhankelijk van de welwillendheid van de meester en het nut dat de leerling hem oplevert, met het voorbehoud dat, sinds het van kracht worden van de Wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten de paritaire comités, een vergoeding of een loon kan worden opgelegd. Zulke rechtsverhouding kan echter nog leiden tot het tegengestelde, namelijk dat de meester een vergoeding vergt van de leerling als leergeld. Een dergelijke eis is verboden in het leerlingenwezen voor zelfstandigen, hetwelk in de kosteloze opleiding en in een minimale progressieve vergoeding ten voordele van de leerling voorziet.

12. Ondanks de nieuwe bepalingen van de arbeidswet¹⁴ blijft de leerling in de huidige stand van de sociale wetgeving de meest kwetsbare werknemer. Zulks lijkt, behoudens de zeer vage contractuele bepalingen, uit het statuut van de leerling-werknemer in het kader van de sociale zekerheid. Richtinggevend hiervoor is de limitatieve reglementering inzake kinderbijslag¹⁵.

13. De pogingen die in de jaren 1956 tot 1959 op wetgevend gebied werden ondernomen om een reglementering van het leerlingenwezen in de industrie en de handel tot stand te brengen zijn tot op heden zonder succes gebleven¹⁶.

¹¹ Arbh. Antwerpen, 13 december 1976, A.R. 320/76, onuitgegeven.

¹² Art. 6 van het K.B. van 4 oktober 1976 betreffende de voortdurende vorming in de middenstand dat het K.B. van 13 april 1959, gewijzigd bij K.B.-en van 25 februari 1971 en van 10 oktober 1975 betreffende de beroepsopleiding en beroepsvorming in ambachten en neringen, opheft (B.S., 11 november 1976).

¹³ H. LENAERTS, *op. cit.*, p. 38.

¹⁴ Art. 1, 1°, van de Arbeidswet van 16 maart 1971 (B.S., 30 maart 1971).

¹⁵ Art. 62, § 2, van de wetten betreffende de kinderbijslag voor werknemers gecoördineerd door het K.B. van 19 december 1939 (B.S., 22 december 1939).

¹⁶ Wetsvoorstellen : R. HOUBEN, *Parl. Besch., Senaat*, 1955-56,

In haar verklaring voor het parlement vestigde de regering op 30 april 1974 opnieuw de aandacht op het leercontract in het kader van de groeiende werkloosheid onder de jongeren. Handelend over «de passende maatregelen om de werkloosheid van de jongeren te bestrijden» heeft zij voorgesteld de leerovereenkomst te hervormen¹⁷. Een voorontwerp van «Wet betreffende de leertijd voor een loontrekkend beroep» werd op 13 januari 1976 aan de Nationale Arbeidsraad voor advies overgezonden¹⁸.

Op parlementair vlak ging een nieuw initiatief uit van de heer Glinne die op 12 oktober 1976 een wetsvoorstel «betreffende het leerlingenstelsel» indiende¹⁹. Hoopwekkend is dat de auteur van dit voorstel de leerovereenkomst als een verouderde opleidingsmethode beschouwt «in deze tijd waarin de technische kennis, die aan een beroep ten grondslag ligt, snel evolueert. De werkgever kan slechts leren wat hijzelf kent en als zijn kennis verouderd is, zal de opleiding niet veel nut opleveren», reden waarom de heer Glinne het leerlingenstelsel slechts wil behouden voor een bepaald aantal beroepen, zowel in de industrie als in de ambachten en neringen.

14. Indien een leerlingenstelsel wordt ingericht is het erg belangrijk dat de leerling een ruime gelegenheid krijgt om buiten de onderneming zijn vakkennis en zijn algemene kennis te vergroten.

15. Volgende vergelijking tussen het voorontwerp van de regering en het wetsvoorstel van de heer Glinne geeft een inzicht in de mogelijke opties die genomen kunnen worden bij de inrichting van een leerlingenstelsel :

a. Het voorontwerp betreft alleen de loontrekkende groepen en merkt op dat de reglementering «in een gans andere geest moet worden opgevat». De toelichting van het wetsvoorstel bekritiseert scherp het leercontract voor zelfstandigen : «De leerlingen beklagen er zich vaak over dat zij niet betaald worden in verhouding tot de kwantiteit, de waarde en de duur van het door hen gepresteerd werk. Daarenboven beweren zij dat zij werken moeten uitvoeren, die helemaal niets uitstaande hebben met hun beroep, zoals afwassen, schoonmaken van flat of wagen van de werkgever of die ternauwernood iets te maken hebben met het beroep, zoals aanvegen van een werkplaats of het inrichten van etalages. Ande-

nr. 174 ; L. E. TROCLET, *Parl. Besch., Senaat*, 1958-59, nr. 82 ; wetsontwerp van 22 april 1958 ingediend door de minister van Arbeid en Sociale Voorzorg, de heer L.-E. Troclet, *Parl. Besch., Senaat*, 1957-58, nr. 363 ; wetsontwerp van 25 juni 1959 ingediend door de minister van Arbeid, O. Behogne, *Parl. Besch., Senaat*, nr. 260.

¹⁷ *Parl. Hand., Kamer*, 1974, 30 april 1974, nr. 2, p. 39.

¹⁸ N.A.R., D. 76-5, van 15 januari 1976.

¹⁹ *Parl. Besch., Kamer*, 1976-77, nr. 1002/1, als niet bestaande beschouwd ten gevolge van de ontbinding van de Kamers op 9 maart 1977 (*Parl. Besch., Kamer*, 1976-77, nr. 1112) en opnieuw ingediend op 29 juni 1977 (*Parl. Besch., Kamer*, 1977, nr. 42/1).

ren, die wel beroepsarbeid verrichten, moeten soms onrechtmatig uitsluitend één of andere bijkomende activiteit verrichten, zoals leerling-haarkapsters wier arbeid tot haarwassen beperkt blijft. Anderzijds zijn de lessen meestal weinig aangepast aan de persoon van de leerlingen en niet zelden zijn ze slechts een herhaling van begrippen die reeds op de lagere school werden bijgebracht. Een en ander is de oorzaak van diepe ontevredenheid. De leerlingen zijn zich bewust van hun dubbelzinnige situatie. Zij zijn geen echte studenten en evenmin echte werknemers en zij krijgen geen opleiding die aan hun behoeften is aangepast, noch billijke arbeids- en loonsvoorwaarden. Zij beseffen bovendien dat ook hun opleiding halfslachtig is. Hun leerovereenkomst is er op gericht zelfstandigen te vormen, hoewel de meesten onder hen geen patroon wensen te worden en later toch arbeid in loondienst zullen verrichten.»

b. Over de definitie van de leerovereenkomst bestaat geen consensus. Het wetsvoorstel beschouwt de leerovereenkomst als een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd, terwijl het voorontwerp ze kwalificeert als onderscheiden van de arbeidsovereenkomst omdat de tegenprestatie van de verrichte arbeid niet het loon is maar de beroepsopleiding. Deze laatste opvatting stemt overeen met de hiervoor weergegeven begripsomschrijving van de rechtsleer. De definitie van het voorontwerp is die welke is voorgesteld door de Raad van State in zijn advies van 10 april 1959 : «De leerovereenkomst is een overeenkomst voor bepaalde tijd, waarbij de patroon zich verbindt om de leerling een beroepsopleiding te geven of erover te waken dat ze gegeven wordt met het oog op de uitoefening van een loontrekkend beroep en waarbij de leerling zich verbindt onder het gezag van de patroon arbeid te verrichten en het onderricht, dat voor zijn opleiding nodig wordt geacht, te volgen»²⁰. De memorie van toelichting van het voorontwerp merkt op dat deze bepaling rekening houdt met de evolutie in de methodes van beroepsopleiding. Het onderricht krijgt de leerling niet noodzakelijk in het kader van de onderneming, het mag verruimd worden tot een geheel van ondernemingen of tot een onderwijsinstelling.

c. Een ander belangrijk verschil tussen de wetgevende initiatieven betreft de leeftijd waarop de leerling de overeenkomst kan sluiten. Volgens het wetsvoorstel is deze leeftijd ten vroegste te situeren bij het aflopen van de schoolplicht, en uiterlijk vóór de betrokkene volle achttien jaar oud is²¹. Het wetsontwerp bepaalt geen leeftijdsgrens zodat het ook op meerderjarigen toepasselijk is analogisch met de stel-

sels der zelfstandigen en van de Wet van 12 april 1803 die in hun toepassingsgebied geen onderscheid in leeftijd maken.

d. De beroepsopleiding omvat, volgens het voorontwerp, een praktische vorming die de leerling kundig maakt voor de uitoefening van het beroep dat hij gekozen heeft en een aanvullend beroepsonderwijs dat hem de nodige theoretische kennis voor volledige beroepsbekwaamheid bijbrengt (art. 40). Het wetsvoorstel voegt hieraan «een algemene en sociale vorming» toe.

e. Andere verschillen van mindere betekenis hebben betrekking op het medisch onderzoek dat door het wetsvoorstel vóór de uitvoering van de overeenkomst verplicht gesteld en door het voorontwerp niet vereist wordt. Het wetsvoorstel verbiedt een borgtocht van de leerling te eisen, terwijl hij in het voorontwerp onder limitatieve voorwaarden toegelaten is.

Over een aantal essentiële punten zijn de bepalingen van het voorontwerp en het wetsvoorstel eenstemmig :

- de leerovereenkomst moet voor iedere leerling afzonderlijk schriftelijk worden vastgesteld, uiterlijk op het tijdstip van indiensttreding ;

- de Koning stelt de verplichte vermeldingen en bepalingen van de leerovereenkomst vast. Het wetsvoorstel geeft een enuntiatieve opsomming ;

- een leerovereenkomst die niet schriftelijk is vastgesteld of niet de vereiste vermeldingen stipuleert wordt beschouwd als een arbeidsovereenkomst voor bedienden of voor werklieden naargelang de aard van de verrichte arbeid ;

- de minimale duur van de leerovereenkomst bedraagt zes maanden, behoudens een proefperiode van minstens één maand en maximum drie maanden ;

- een groot aantal bepalingen is overgenomen uit de wetgeving op de arbeidsovereenkomsten, zoals die betreffende de verjaring, de wederzijdse plichten van partijen, de nietigheden, de schorsing en de beëindiging van de overeenkomst²² ;

- de organisatie van de leertijd wordt wettelijk vastgelegd en de uitvoeringsvoorwaarden van het leercontract onderworpen aan het toezicht van een ambtenaar aan wie een afschrift van het contract toegezonden moet worden. Het leerreglement, bevattende gegevens nopens de leeftijd van de leerling, de bekwaamheid van de patroon of zijn aangestelde en de arbeidsvoorwaarden, wordt opgesteld volgens een procedure die analoog is met die welke in de Wet van 5 december 1968 betreffende collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités ontwikkeld wordt. De verplichte aanvullende lesuren worden aangerekend als arbeidstijd en als dusdanig betaald

²⁰ *Parl. Besch., Senaat, 1958-59, nr. 260, p. 34.*

²¹ Nota : er lijkt een tegenstrijdigheid te bestaan in de tekst van het wetsvoorstel aangezien het verder bepaalt dat de minderjarigen boven de leeftijd van 18 jaar bekwaam zijn om alleen een leerovereenkomst af te sluiten.

²² Zowel het voorontwerp van wet als het wetsvoorstel houden daarbij rekening met de tekst van het wetsontwerp betreffende de arbeidsovereenkomsten van 4 september 1974, *Parl. Besch., Senaat, 1974, nr. 381/1.*

door de werkgever. Het wetsvoorstel Glinne voorziet uitdrukkelijk in de terugbetaling ervan door de Staat.

De paritaire comités mogen in hun schoot paritaire leercomités oprichten die met de inrichting van de eindexamens en het toezicht op de degelijke uitvoering van de leerovereenkomsten en programma's belast zijn. Dit toezicht kan op het vlak van de onderneming aan de ondernemingsraad overgedragen worden.

De Nationale Arbeidsraad zal de globale actie ten behoeve van het leerlingensysteem coördineren en de problemen ermee verband houdend, bestuderen.

II. De sociale promotie en de kredieturen

16. Bijna gelijktijdig met de eerste parlementaire belangstelling voor de hervorming van het leerlingensysteem werd een wetsvoorstel ingediend dat strekte tot werktijdverkorting voor de arbeiders die cursussen wilden volgen in het technisch onderwijs²³. Hoewel het geen verder gevolg kreeg, is dit wetsvoorstel meldenswaardig daar het officieel de problematiek van de professionele vervolmaking bij wijze van kredieturen stelde²⁴. De daaropvolgende Wet van 1 juli 1963 houdende toekenning van een vergoeding voor sociale promotie introduceerde de latere uitbouw van het systeem.

17. Nadat in 1964 nogmaals een wetsvoorstel aan de goedkeuring van de Senaat werd onderworpen «waarbij aan de jonge werknemers wordt toegestaan de lessen van het onderwijs met beperkt leerplan te volgen gedurende de normale werkuren en waarbij hun beloning over die tijd wordt geregeld»²⁵, kwam uiteindelijk, op initiatief van de regering, de Wet van 10 april 1973 tot stand, waarbij aan de werknemers kredieturen met het oog op hun sociale promotie werden toegekend²⁶. De memorie van toelichting omschrijft de doelstelling van de wet als volgt: «Sedert verscheidene jaren reeds kwam de dwingende noodzakelijkheid tot uiting om de opleiding van de werknemers en de gestadige vervolmaking van de kennis bij de personen die in het beroepsleven staan, aan te moedigen, en die noodzaak werd steeds duidelijker bevestigd»²⁷. In tegenstelling met de wetsbepalingen inzake het leercontract heeft de wet, hoewel het woord «werknemers» in haar betiteling is opgenomen, een algemene draagwijdte en vindt zij

haar uitwerking zowel op de werknemers als op de zelfstandigen en hun helpers ingevolge de toepassingsverruiming bepaald in haar artikel twee.

18. Alvorens de wet op de kredieturen te bespreken, is het nuttig te onderstrepen hetgeen door de reeds vermelde sociale promotiewet van 1 juli 1963 met het oog op de verhoging van de beroepskwalificatie en de intellectuele, morele en sociale vervolmaking verwezenlijkt werd:

— het recht van het werk afwezig te zijn gedurende de dagen waarop de belanghebbenden cursussen volgen. Dit recht wordt, wat de privé-sector betreft, in de tijd tot tien dagen of twaalf dagen per jaar naargelang gearbeid wordt volgens het vijf- of zesdaagse stelsel en in de leeftijd tot 40 jaar begrensd. De overheidssector voorziet in een engere begrenzing; de leeftijd wordt teruggebracht tot 26 jaar en het verlof tot de duur van 5 werkdagen. Daarenboven kunnen slechts «sommige categorieën van het door de Staat bezoldigd personeel genieten van het verlof van sociale promotie voor zover het belang van de dienst hiertegen niet indruist»;

— de toekenning van forfaitaire vergoedingen aan de werknemers en aan de zelfstandigen en hun helpers door het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid en door de Ministeries van Middenstand en van Landbouw volgens een schaal die bij wijze van koninklijk besluit na raadpleging van de Nationale Arbeidsraad voor de werknemers zal worden vastgelegd. In de overheidssector wordt het gewone loon doorbetaald;

— de gelijkstelling van de afwezigheidsdagen met de arbeidsdagen voor de toepassing van de sociale wetgeving²⁸.

goeding voor sociale promotie (B.S., 17 juli 1953) gewijzigd door de Wet van 10 april 1973 (B.S., 21 april 1973). De voornaamste uitvoeringsbesluiten betreffen: voorwaarden (K.B. van 20 juli 1964 betreffende de voorwaarden van toekenning van een vergoeding voor sociale promotie aan de werknemers die met goed gevolg, in een inrichting van de Staat of in een gesubsidieerde of erkende inrichting, een volledige tot het avond- of zondagonderwijs behorende cyclus van leergangen hebben beëindigd, waardoor zij hun beroepskwalificatie kunnen verhogen, B.S., 29 juli 1964), vergoeding (K.B. van 2 juli 1974 waarbij aan de zelfstandigen en helpers, die cursussen volgen om hun intellectuele, morele en sociale vorming te vervolmaken, een vergoeding voor sociale promotie wordt toegekend, B.S., 23 augustus 1974), indiening aanvraag (M.B. van 17 juni 1964 betreffende het indienen van een aanvraag om toekenning van een vergoeding voor sociale promotie door de jonge zelfstandigen en helpers die cursussen volgen om hun intellectuele, morele en sociale vorming te vervolmaken, B.S., 25 juni 1964), toekenning vergoeding (K.B. van 1 juli 1965 betreffende de toekenning van een vergoeding voor sociale promotie aan de zelfstandigen en helpers die met goed gevolg een volledige tot het onderwijs met beperkt leerplan behorende cyclus hebben beëindigd, waardoor zij hun beroepskwalificatie kunnen verhogen, B.S., 27 juli 1965), vergoeding (K.B. van 28 december 1973 waarbij aan de werknemers die cursussen volgen ten einde hun intellectuele, morele en sociale vorming te vervolmaken, een vergoeding voor sociale promotie wordt toegekend, B.S., 12 februari 1974), indiening aanvraag (M.B. van 9 januari 1974 betreffende de indiening van de aanvraag om toekenning van een vergoeding voor sociale promotie door de werknemers die cursussen volgen om hun intellectuele, morele en sociale vorming te vervolmaken,

²³ Wetsvoorstel tot aanmoediging voor het volgen van cursussen met beperkt leerplan in het technisch onderwijs, ondertekend door de hh. J. Debucquoy, L. Verhenne, E. Allard, P. De Paepe, N. Duvivier, *Parl. Besch., Kamer*, 1958-59, nr. 274/1.

²⁴ F. TANGHE en K. GHESQUIERE, *Het urenkrediet en de sociale promotie*, Ced-Samsom, p. 5.

²⁵ Wetsvoorstel ondertekend door de hh. E. Jennerd, A. Benoit, M. Busiau, F. Delmotte, R. Delor en A. Poncin, *Parl. Besch., Senaat*, 1963-64, nr. 280, p. 5.

²⁶ B.S., 21 april 1973, p. 4074.

²⁷ *Parl. Besch., Senaat*, 1972-73, nr. 144, p. 1.

²⁸ Wet van 1 juli 1963 houdende toekenning van een ver-

19. Behoudens de syndicale vorming van jeugdafgevaardigden, had de wet weinig succes, haar goede bedoelingen ten spijt, en dit om verscheidene redenen. Enerzijds stelt zij geen sanctie tegen de werkgever die geen verlof toestaan²⁹. Anderzijds is zij op avond- en weekendlessen afgestemd hetgeen een al te grote inspanning vergt van de belangstellende en zijn familiaal leven en vrije tijdsbesteding benadeelt. Daarenboven beoogt zij uitsluitend de technische en professionele vorming zonder met de algemene vorming rekening te houden³⁰.

20. De Wet van 10 april 1973 waarbij aan de werknemers kredieturen met het oog op hun sociale promotie worden toegekend geeft aan diegenen die onderwijs voor sociale promotie volgen, nadien door diverse wettelijke bepalingen verruimd³¹, nieuwe mogelijkheden. De inhoud van deze wet kan als volgt geschematiseerd worden :

- a. het toepassingsgebied :
 - de voordelen van de wet worden beperkt tot de privé sector. De leeftijdsgrens van 40 jaar wordt behouden.
- b. de inrichting van de kredieturen :
 - de belangstellenden behouden hun normaal loon, berekend overeenkomstig de wetgeving betreffende de betaalde feestdagen en begrensd door koninklijk besluit ;
 - de kredieturen worden gelijkgesteld met de arbeidsuren voor de toepassing van de sociale wetgeving ;
 - de belangstellenden hebben het recht op het werk afwezig te zijn gedurende een aantal uren dat berekend wordt in verhouding tot de onderwijsjaren voor de sociale promotie die zij met vrucht hebben gevolgd ;
 - de gebruikswijze van de kredieturen wordt in-

B.S., 7 maart 1974), toekenning vergoeding (K.B. van 27 mei 1975 betreffende de toekenning van een vergoeding voor sociale promotie aan de zelfstandigen en helpers uit de landbouwsector die met goed gevolg bepaalde leergangen beëindigd hebben waardoor zij hun beroepskwalificatie kunnen verhogen, B.S., 12 augustus 1975), overheidspersoneel (K.B. van 21 augustus 1970 betreffende de toekenning van verlof en van een vergoeding van sociale promotie aan sommige categorieën van het door de Staat bezoldigd personeel, B.S., 29 september 1970). Wat de leeftijdsgrens betreft, door de artikelen 26 en 27 van de wet van 10 april 1973 vastgesteld op veertig jaar moet vermeld worden dat een wetsvoorstel, ingediend door de heer Glinne, deze wil uitbreiden tot vijftig jaar : *Parl. Besch., Kamer*, 1977, nr. 41/1.

²⁹ G. BLOMMEN en P. LENDERS, *De hervorming van de beroepsopleiding in België*, Centrum voor Didactiek, UFSIA, Antwerpen, onuitgegeven, p. 16.

³⁰ *Guide social permanent*, nr. 391 — 5, Editions Service, Brussel.

³¹ In toepassing van artikel 2, 1°, van de Wet van 10 april 1973 (B.S., 21 april 1973) werd het rechtgevend onderwijs uitgebreid tot de leergangen voor sociale promotie (K.B. van 24 april 1973, B.S., 3 mei 1973), het onderwijs in de plastische kunsten met beperkt leerplan, kunstonderwijs voor socio-culturele promotie genaamd (K.B. van 28 december 1973, B.S., 17 januari 1974), de leergangen in de landbouw-, tuinbouw- en landbouwhuishoudkunde (K.B. van 28 december 1973, B.S., 17 januari 1974), de leergangen op universitair niveau (K.B. van 7 oktober 1974, B.S.,

gericht volgens een soepel systeem dat diverse keuzen aan de belangstellenden laat ;

— de onvoldoende studieuitslagen, de afwezigheid in de cursussen en de uitoefening van een winstgevend activiteit tijdens de kredieturen hebben de uitsluiting van de voordelen van de wet tot gevolg.

c. de verdeling van de lasten :

de helft van de lonen en sociale bijdragen zijn ten laste van de Staat ; de andere helft valt in principe ten laste van de werkgevers en dit volgens een bij koninklijk besluit uit te werken financieringssysteem.

d. de strafrechtelijke sancties :

samen met het verstrekken van onjuiste inlichtingen en de verhindering van het georganiseerd toezicht, is het verzet van de werkgever tegen het recht van zijn werknemers om op het werk afwezig te zijn strafbaar gesteld. Voor het laatste misdrijf kan behoudens de gevangenisstraf en of de geldboeten, de administratieve geldboete opgelegd worden. In de strafbepalingen heeft de wetgever de leemte willen aanvullen die de Wet van 1 juli 1963 vertoonde.

21. De toepassing van de wet werd verder uitgewerkt bij wijze van koninklijke en ministeriële besluiten³².

22. De financiering van het kredieturenstelsel evolueerde snel in de richting van een unilaterale bijdrage ten laste van de Staat³³. Praktisch gesproken

15 oktober 1974) en de leergangen van algemene vorming (K.B. van 7 oktober 1974, B.S., 15 oktober 1974).

³² Toekenning van kredieturen (K.B. van 24 april 1973 tot uitvoering van de wet van 10 april 1973 waarbij aan de werknemers kredieturen worden toegekend met het oog op hun sociale promotie, B.S., 3 mei 1973), bewijsstukken (M.B. van 25 april 1973 betreffende de bewijsstukken welke dienen te worden overgelegd om de terugbetaling te bekomen van de lonen en sociale bijdragen met betrekking tot de kredieturen, B.S., 5 mei 1973), verruiming van kredieturen (K.B. van 28 december 1973 houdende verruiming van de kredieturen tot de werknemers die de leergangen in de landbouw volgen, ingericht overeenkomstig K.B. van 4 juli 1961 tot regeling van leergangen in de landbouw-, tuinbouw- en landbouwhuishoudkunde, B.S., 17 januari 1974), toekenning van kredieturen (K.B. van 16 september 1974 waarbij kredieturen worden toegekend aan de werknemers die een eerste cursusjaar volgen met het oog op hun sociale promotie, B.S., 18 september 1974), verruiming van kredieturen (K.B. van 7 oktober 1974 houdende verruiming van de kredieturen tot de werknemers die leergangen op universitair niveau van het lange type en met volledig leerplan volgen, welke 's avonds worden gegeven in inrichtingen van hoger onderwijs, B.S., 15 oktober 1974), verruiming van kredieturen (K.B. van 7 oktober 1974 houdende verruiming van de kredieturen tot de werknemers die leergangen van algemene vorming volgen met het oog op hun economische, sociale en culturele promotie, B.S., 15 oktober 1974), verruiming van kredieturen (M.B. van 3 maart 1975 ter uitvoering van het K.B. van 7 oktober 1974 houdende verruiming van de kredieturen tot de werknemers die leergangen van algemene vorming volgen met het oog op hun sociale, economische en culturele promotie, B.S., 24 mei 1975).

³³ De werkgeversbijdrage werd vastgesteld op 0,30 % van het loon vanaf 1 juli 1973 en op 0,30 % vanaf 1 oktober 1973 (K.B. van 20 december 1974, B.S., 4 januari 1975). Voor 1976 is geen

zal de werkgever de kredieturen, die hij met het normale loon op de gewone vervaldagen heeft betaald, van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid vergoed krijgen. Dit en de aangifte van de kredieturen brengt onvermijdelijk een aantal administratieve formaliteiten met zich, die de toepassing van de wetgeving bemoeilijkt. Het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid heeft hiervoor een «Overlegcommissie» opgericht met de opdracht het contentieux te behandelen dat door de diverse interpretaties van de wetgeving ontstaan is. De werking van deze commissie verklaart het gering aantal geschillen dat bij de arbeidsrechtbanken aanhangig gemaakt wordt. Meldenswaardig zijn toch de uitspraken nopens het begrip «lesuur» en de kwalificatie «willekeurige afdanking» van de opzegging gegeven in verband met de kredieturen.

23. Het Hof van Cassatie heeft een brede interpretatie gegeven aan het begrip «lesuur» door te zeggen dat de wet, zonder een uur afwezigheid op het werk te vergelijken met de duur van een lesuur, aan de werknemer het recht heeft toegekend jaarlijks afwezig te zijn gedurende een totaal aantal uren gelijk aan het aantal lesuren dat deze werknemer volgt, ongeacht de structuur van de cursussenprogramma's en hun uurrooster, ingevolge de reglementering en de gebruiken die van kracht zijn in de instellingen waar onderricht in sociale promotie verstrekt wordt. Wanneer de onderwezen materies theoretisch 520 lesuren per jaar bedragen, heeft de werknemer die dit onderwijs van sociale promotie gevolgd heeft, het recht tijdens 520 lesuren van het werk afwezig te zijn³⁴. Zo is het dus ook mogelijk dat een les van 50 minuten recht geeft op een kredietuur van 60 minuten. De interpretatie van het Hof van Cassatie is de bevestiging van het door de Minister van Tewerkstelling en Arbeid ingenomen standpunt³⁵.

24. De Arbeidsrechtbank te Dendermonde besliste dat de afdanking van een werknemster wegens het rechtmatig verzoek om kredieturen een willekeurige karakter vertoont³⁶.

25. Het probleem is gesteld of de Wet van 10 april 1973 voldoening geeft als verlengstuk van de Wet van 1 juli 1963 houdende toekenning van een vergoeding voor sociale promotie. Reeds tijdens haar wordingsproces was zij het onderwerp van een controverse over de algemene filosofie van het door haar uitgewerkte stelsel. De werkgevers wensten de na-

bijdrage verschuldigd (art. 47 van de Wet van 30 maart 1976 betreffende de economische herstelmaatregelen, *B.S.*, 1 april 1976). Ook voor 1977 is geen bijdrage verschuldigd (art. 31 van de Wet van 24 december 1976 betreffende de budgettaire voorstellen, *B.S.*, 28 december 1976).

³⁴ Cass., 13 oktober 1976, *R.W.*, 1976-77, 2286.

³⁵ *Vragen en Antwoorden*, *Kamer*, nr. 30, p. 2190, vraag nr. 105 van de heer Vandamme, van 7 mei 1975. Een wetsvoorstel in

druk te leggen op de eigenlijke beroepsvorming in de lijn van de begonnen loopbaan, terwijl de werknemers het accent legden op een algemene vorming die leidt tot de mogelijkheid om van loopbaan te veranderen³⁷.

26. De wet is een compromisoplossing, hetgeen tot gevolg heeft dat niemand met de bestaande toestand genoegen neemt.

Van werknemerszijde wordt een uitbreiding van het bestaande systeem geëist tot :

— alle werknemers zowel in de openbare als in de privé-sector zonder leeftijdsbegrenzing ;

— alle les- en examenuren gevolgd in het kader van de sociale promotie ;

— het algemeen vormend onderwijs, voor zover dit nationaal of regionaal erkend is³⁸.

Het Verbond der Belgische Ondernemingen noemt daarentegen het stelsel der kredieturen gewoonweg een mislukking : «Noch de werkgevers noch de werknemers komen erbij aan hun trekken. De voorgestelde opleiding is niet aangepast aan de behoeften van de ondernemingen noch aan de verwachtingen van de werknemers. Zij is van te lange duur (2 à 3 jaar), de toetredingsvoorwaarden zijn te strak en de administratieve formaliteiten te omslachtig»³⁹.

27. Gezien het standpunt van de patroons op dit punt, vrezen de werknemers, dat degenen onder hen die vervolmakingscursussen volgen welke niet in de lijn liggen van hun beroepsopleiding in de onderneming, zullen stuiten op een negatieve reactie van de werkgevers die tot niet-aanwerving of zelfs tot ontslag leiden kan. Zij stellen voor dat een bredere bescherming wordt uitgewerkt onder meer door aan de werkgevers verbod op te leggen bij de aanwerving navraag te doen naar het gebruik van kredieturen en door hen te verplichten bij opzegging het bewijs te leveren dat het ontslag geen verband houdt met het opnemen van kredieturen.

28. Een wegens het gebruik van kredieturen aangezegd ontslag is ongetwijfeld een willekeurige afdanking in de zin van artikel 24ter van de Wet van 10 maart 1900 op de arbeidsovereenkomsten voor werklieden en van het principe van misbruik van recht⁴⁰. Deze bescherming lijkt onvoldoende wegens de moeilijkheid voor de werknemer het bewijs te leveren dat zijn ontslag verband houdt met het verlof dat hij genomen heeft met het oog op zijn sociale promotie. De problematiek van de bewijsvordering

dezelfde zin werd ingediend door de heer Glinne : *Parl. Besch., Kamer*, 1977, nr. 39/1.

³⁶ *Arbrb.* Dendermonde, afdeling St.-Niklaas, 17 april 1975, *A.R.* 5858, onuitgegeven.

³⁷ *N.A.R.*, advies nr. 387.

³⁸ *Tijdschrift voor kaderleden ABVV-jongeren*, april 1975, p. 4.

³⁹ *Mededelingen van het Verbond van Belgische Ondernemingen*, 1 juni 1976, p. 1813.

⁴⁰ «De willekeurige afdanking», rede uitgesproken door de pro-

blijft gesteld zelfs als aan de werkgever de bewijslast wordt opgedragen dat het opzeggingsmotief vreemd is aan de wetgeving op de kredieturen. Werkgever en werknemer blijven voor de complicatie staan van het bewijs en het tegenbewijs.

Een afdoende oplossing zou kunnen zijn het ontslag te verbieden van een werknemer die gebruik maakt van kredieturen, tenzij er dringende redenen of redenen van economische aard aanwezig zijn.

29. Inziende dat de praktische toepassing van de wet problemen schept, stelde de regering in haar reeds geciteerde regeringsverklaring van 30 april 1974 maatregelen in het vooruitzicht voor een «optimale aanwending van de kredieturen». De minister van Tewerkstelling en Arbeid besliste een enquête in te stellen ten einde de eventuele tekortkomingen van het stelsel te ontdekken. De uitslag is evenwel nog niet bekend⁴¹.

Welke regeringsmaatregelen ook genomen worden, toch dient vastgesteld te worden dat de wetgeving op de kredieturen een belangrijke etappe is in de evolutie van ons arbeidsrecht: de onderneming heeft een belangrijke rol in de verwezenlijking van de sociale promotie toegewezen gekregen⁴². Het bedrijfsleven lijkt deze taak te willen vervullen — hoewel het kredieturenstelsel door het Verbond der Belgische Ondernemingen een mislukking werd genoemd — indien met zijn verlangens rekening gehouden wordt: inachtneming van het door de ondernemingen, de beroepssectoren en de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening aanvaard stelsel en creatie van korte opleidingscyclussen, beide gekoppeld aan versoepelde toetredingsvoorwaarden en vereenvoudigde administratieve procedures⁴³.

30. De toekomst zal uitwijzen in welke richting het stelsel zal evolueren. In elk geval wijzen de eerste toepassingsjaren niet op een massaal gebruik van de kredieturen, wel integendeel zoals uit de statistische gegevens van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid blijkt:

Schooljaar	Rechthebbende werknemers
1972-1973	3.337
1973-1974	12.522
1974-1975	19.147
1975-1976 (tot 1 januari 1977)	16.042

Uit bovenstaande getallen mag niet afgeleid worden dat het aantal rechthebbende werknemers tijdens

het schooljaar 1975-1976 afgenomen is. De reglementering bepaalt geen termijn voor het indienen der vergoedingsaanvragen door de werkgevers, zodat voor het laatste schooljaar nog duizenden dossiers binnenlopen. Zelfs in de veronderstelling dat voor 1976 het aantal rechthebbenden in dezelfde mate stijgt als in 1975 zijn evenwel de verwachtingen niet ingelost. Het feit dat de werkgevers voor 1976 en 1977 van bijdragen ontslagen zijn wegens het niet-opnemen van de voorhanden zijnde kredieten liegt er niet om. Voor 1977 werd wegens onbruik een bedrag van 500 miljoen frank van het budget voor kredieturen naar de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening voor meeruitgave in de sector «beroepsvorming» overgeheveld⁴⁴.

31. Op 1 januari 1977 werden door de Inspectie van de Administratie voor de Werkgelegenheid 126 onderzoeken ingesteld, gespreid per jaar sinds het van kracht worden van de wet. Hiervan werden er 95 verricht op vraag van de werknemers en 31 op initiatief van de Administratie van de Werkgelegenheid; 48 klachten waren ongegrond wegens verkeerde interpretatie van de wetgeving door de werknemers, en 78 overtredingen werden vastgesteld waarvan 63 door bemiddeling van de Inspectie konden worden opgelost ten gunste van de werknemers en 15 voor verder gevolg overgezonden werden aan de arbeidsauditoraten.

III. De beroepsopleiding en de stage in de onderneming

32. Het aanknopingspunt tussen deze opleidingen en de wetgeving op de sociale promotie en de kredieturen ligt uitsluitend in de doelstelling; naast «het aanleren van een beroep, het verwerven van een basisopleiding, de beroepsoriëntering en de herscholing» beoogt de beroepsopleiding «de vervolmaking en de verruiming van de beroepskennis of de aanpassing ervan aan de evolutie van het vak of van het beroep» en de stage «een praktische opleiding als overgang tussen het genoten onderwijs en de beoogde tewerkstelling»⁴⁵. De verdere uitbouw is totaal verschillend.

33. De beroepsopleiding kan genoten worden door de uitkeringsgerechtigde werkloze, de werknemer en de zelfstandige mits deze laatsten voldoen aan voorwaarden van leeftijd, voorafgaande beroepsactiviteit en basiskennis⁴⁶.

⁴⁴ Art. 32 van de Wet van 24 december 1976 betreffende de budgettaire voorstellen (B.S., 28 december 1976).

⁴⁵ Art. 82 van het K.B. van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid (B.S., 18 januari 1964), en art. 8 van de wet betreffende de economische herstelmaatregelen (B.S., 1 april 1976).

⁴⁶ Art. 83 van het K.B. van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid (B.S., 18 januari 1964).

cureur-generaal R. Verheyden op de plechtige opening van het Arbeidshof te Antwerpen op 1 september 1976, R.W., 1976-77, 897 e.v.

⁴¹ Verslag N.A.R., 1974-75, p. 11.

⁴² M. BONHEURE-FAGNART, «Les crédits d'heures», T.S.R., 1973, 64.

⁴³ Mededelingen van het Verbond van Belgische Ondernemingen, 1 juni 1976, p. 1813.

34. De Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening heeft de bevoegdheid om de opleiding te spreiden over eigen centra, ondernemingen en technische onderwijsinrichtingen, met dit voorbehoud dat, althans principieel, de twee laatstgenoemde opleidingsplaatsen uitsluitend toegankelijk zijn voor de uitkeringsgerechtigde werkloze⁴⁷. Naargelang de plaats waar zijn opleiding verzekerd wordt, varieert de aard van de vergoeding waarop de te scholen arbeidskracht aanspraak heeft. Hij ontvangt :

- in een centrum een loondervingsvergoeding ;
- in een technische onderwijsinrichting de werkloosheidsuitkering met het verschil tussen dit bedrag en de loondervingsvergoeding ;
- in een onderneming de werkloosheidsuitkering met toelating een premie te ontvangen van zijn werkgever voor elke produktieve arbeid. De werkgever overhandigt hem desbetreffende wekelijks een voor de Rijksdienst bestemde verklaring⁴⁸.

Bovenvermelde vergoedingen worden verhoogd met voordelen in geld⁴⁹ en in natura, zoals de aankoop tegen sterk verminderde prijs van de gereedschappen ter hand gesteld door de Rijksdienst tijdens de opleiding. Volledigheidshalve dient te worden gewezen op de globalisatie van het inkomen van de in de onderneming opgeleide werkloze en het plafonneren ervan⁵⁰.

35. Het opleidingsstelsel van de Rijksdienst wordt uitgebreid tot de werknemers die tewerkgesteld zijn in ondernemingen welke een overschakeling doorvoeren. De definitieve verandering van het produktieprogramma vereist vanzelfsprekend een nieuwe scholing. De meest voorkomende oplossing ligt in de schorsing van de arbeidsovereenkomst tijdens de beroepsopleiding of bijscholing gepland in functie van de hiernieuwde tewerkstelling. Hetzelfde geldt bij de oprichting of de uitbreiding van de onderneming. De bijstand van de Rijksdienst reikt zelfs tot een medewerking in de selectie van het personeel. De werknemers kunnen in de centra van de Rijksdienst overeenkomstig tussen deze laatste en de werkgevers gesloten akkoorden opgeleid worden. De lonen worden normaal doorbetaald en de patroons krijgen tegemoetkomingen van de Rijksdienst ter compensatie van hun inspanning om de tewerkstelling te vrijwaren⁵¹.

36. De opdracht van beroepsoriëntering en aanpassing wordt complementair met de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening vervuld door de dienst «Beroepsvoogdij voor de jeugd» waarbij alle werk-

zoekenden beneden 21 jaar worden ingeschreven en waarop die van 21 tot minder dan 25 jaar een beroep kunnen doen⁵².

37. De beroepsopleiding in het technisch onderwijs valt te verwaarlozen. De integratie van de werkloze in de structuur van dit onderricht lijkt een niet te verwezenlijken taak ; het niet-deelnemen aan lesuren in algemene kennis en het naleven van een op een jongere leeftijd ingesteld tuchtreglement desoriënteren de werkloze die vlug door de schooldirectie als een storend element wordt ervaren. Onderhandelingen tussen de Ministeries van Tewerkstelling en Arbeid en Nationale Opvoeding beogen een nieuwe oplossing : het geven van praktijklessen en specifiek theoretisch onderricht door de leerkrachten van de school aan de werklozen na het afwerken van het uurrooster opgesteld voor de leerlingen. De klaslokalen zouden alsdan alleen door de werklozen bezet zijn, hetgeen het uitwerken van een autonome opleidingsstructuur mogelijk zou maken.

38. Het stelsel waardoor de Rijksdienst de opleiding van de arbeidskrachten verwezenlijkt, is gekenmerkt door een scherpe maar constructieve controle op een versnelde praktische scholing, uitsluitend afgestemd op de vooraf gedefinieerde arbeidsplaats, en een theoretisch onderricht, beperkt tot de kennis die noodzakelijk is om het beroep uit te oefenen. De doelmatigheid ervan verzekert de onmiddellijke beantwoording van een duidelijke omlijnde vraag op de arbeidsmarkt. Het past in het kader van de reglementering vervat in het Verdrag van de Europese Economische Gemeenschap zodanig dat de Rijksdienst tegemoetkomingen ten laste van het Europees Sociaal Fonds ontvangt⁵³. Zelfs het patronaat promoveert dit opleidingsstelsel door de uitbetaling van premies aan de door de Rijksdienst geschoolde arbeiders. Deze vaststelling doet minstens de bedenking rijzen of de opdracht van de Rijksdienst niet haar grond vindt in de tekortkoming van de schoolse vorming ten aanzien van het werkaanbod.

39. Betreffende het voorontwerp van de wet houdende instelling van een aanpassingsstage in de onderneming adviseerde de Nationale Arbeidsraad «dat de aanpassingsstages zouden bijdragen tot de bevordering van de tewerkstelling van de jongeren met name door de leemte op te vullen die bestaat tussen de ontvangen opleiding en de beroepsvaardigheden die in de praktijk in de onderneming worden geleverd»⁵⁴.

⁴⁷ Art. 84, K.B. 20 december 1963.

⁴⁸ Artt. 106, 112 en 116, K.B. 20 december 1963.

⁴⁹ M.B. van 6 april 1973 (B.S., 11 mei 1973).

⁵⁰ Art. 115, K.B. 20 december 1963.

⁵¹ Artt. 68 tot 81, K.B. 20 december 1963.

⁵² Artt. 39 tot 43, K.B. 20 december 1963.

⁵³ Verdrag van de Europese Economische Gemeenschap, hoofdstuk 2, artt. 123 tot 128 (B.S., 25 december 1957).

⁵⁴ Verslag N.A.R., 1974-75, p. 161 en volgende, en advies van de N.A.R. nr. 486 van 11 juni 1975.

40. In het verslag aan de Koning bij het Koninklijk Besluit van 13 augustus 1975 betreffende het bevorderen van stages in de ondernemingen voor werkzoekende afgestudeerden, bevestigt de minister van Tewerkstelling en Arbeid de bestaande hiaat: «Jaarlijks verlaten verscheidene duizenden jongeren het beroeps-, technisch, kunst-, algemeen en ook het universitair onderwijs met een einddiploma. Velen van hen laten zich als werkzoekende inschrijven en blijven min of meer werkloos wegens de eisen van de werkgevers, die bij voorkeur werknemers in dienst nemen die reeds een zekere ervaring hebben in het beroep. Het gevolg daarvan is dat jongeren (...) momenteel moeilijk een betrekking kunnen vinden doordat zij slechts beschikken over een theoretische en praktische vorming die niet is aangepast aan de arbeidsplaats»⁵⁵.

41. Het koninklijk besluit, verwezenlijking van het voorontwerp, is onder hoofdstuk vier, artikel 117bis van het Koninklijk Besluit van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid ingevoegd. Door de stage in de onderneming voor bepaalde afgestudeerden, ter aanvulling van het opleidings- en begeleidingsstelsel, in te voeren heeft de regering bij voorrang een oplossing voor de groeiende werkloosheid bij de jongeren willen uitwerken. Gezien het conjunctureel karakter eigen aan de structuurwerkloosheid heeft zij gemeend aan het koninklijk besluit slechts een beperkte duur te moeten geven, te weten één jaar vanaf 1 september 1975. Intussen werd de duur echter verlengd tot 31 augustus 1977⁵⁶.

42. De constante inkrimping van de werkgelegenheid voor de jongeren niettegenstaande de initiatieven genomen op het sociaal, economisch en wetgevend vlak zoals het bovenvermeld koninklijk besluit, heeft de regering naar een verregaande ingreep op de vrije arbeidsmarkt georiënteerd: de gedwongen indienstneming van de stagiair. Deze optie, genomen in het kader der herstelmaatregelen voor het jaar 1976⁵⁷, stoelt op de betrekkelijke onpro-

duktiviteit van de jonge werknemer bij de aanvang van zijn tewerkstelling. In een periode van lage conjunctuur beperkt de geringe rentabiliteit van de onervaren arbeidskracht in grote mate zijn aanwervingsmogelijkheden. Terecht legt de memorie van toelichting bij het wetsontwerp nogmaals nadruk op de kloof tussen het onderwijs en de economische werkelijkheid⁵⁸. De aan de patroons opgelegde verplichting stagiairs aan te werven wordt door twee facetten van de wetgeving getemperd; zij is vatbaar voor vrijstelling⁵⁹ en haar nadelige weerslag op de ondernemingen wordt door verlaagde lonen gecompenseerd. Deze uitzonderingsmaatregel is echter afhankelijk gesteld van bepaalde verbintenissen ten laste van de werkgevers ten einde misbruiken te voorkomen zoals het aanwerven van jonge en dus goedkopere arbeidskrachten gelijktijdig met de af-danking van oudere werknemers.

43. De ontleding van de stageregelingen die door het Koninklijk Besluit van 13 augustus 1975 en door de herstelmaatregelen worden ingevoerd toont aan dat ze duidelijk verschillen zowel in hun toepassingsmodaliteiten als in hun uitvoeringsvoorwaarden.

44. Om opportunititsredenen van budgettaire en dringende aard werd het koninklijk besluit genomen ter uitvoering van de Besluitwet van 28 december 1944⁶⁰. Aldus werd de stageregeling uitgewerkt op basis van de aan de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening verleende bevoegdheid om tegemoet te komen in de bezoldiging van onvrijwillige werklozen van gevorderde leeftijd, minder-validen, en andere moeilijk te plaatsen arbeidskrachten. Jongeren als dusdanig kwalificeren lijkt bevreemdend, doch noodzaak maakt wet.

De stage is de aanloop tot een arbeidsovereenkomst van onbepaalde duur, te sluiten tussen een

30 maart 1976 betreffende de economische herstelmaatregelen (B.S., 21 mei 1976), K.B. van 14 mei 1976 tot uitvoering van de artikelen 10, § 4, en 14, § 3, van de Wet van 30 maart 1976 betreffende de economische herstelmaatregelen (B.S., 21 mei 1976), K.B. van 25 mei 1976 tot uitvoering van de artikelen 19 en 29 van de Wet van 30 maart 1976 betreffende de economische herstelmaatregelen (B.S., 10 september 1976), K.B. van 12 oktober 1976 betreffende de tewerkstelling door de regionale en lokale besturen van werklozen als stagiaires (B.S., 29 oktober 1976), K.B. van 18 november 1976 tot uitvoering van artikel 21 van de Wet van 30 maart 1976 betreffende de economische herstelmaatregelen (B.S., 30 november 1976), K.B. van 3 december 1976 tot uitvoering in de ministeries en in de instellingen van openbaar nut van de Wet van 30 maart 1976 betreffende de economische herstelmaatregelen (B.S., 16 december 1976), K.B. van 10 januari 1977 tot uitvoering van artikel 13 van de Wet van 30 maart 1976 betreffende de economische herstelmaatregelen (B.S., 22 januari 1977), K.B. van 12 april 1977 betreffende de tewerkstelling van stagiaires door de instellingen van openbaar nut die minder dan honderd personen tewerkstellen (B.S., 3 mei 1977).

⁵⁸ Parl. Besch., Kamer, 1975-76, nr. 738/1, p. 3.

⁵⁹ Art. 20, § 2, van de Wet van 30 maart 1976 betreffende de economische herstelmaatregelen (B.S., 1 april 1976).

⁶⁰ Art. 7, § 1, d, van de Besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders (B.S., 30 december 1944).

⁵⁵ Verslag aan de Koning bij het K.B. van 18 augustus 1975 (B.S., 3 september 1975, p. 10800).

⁵⁶ K.B. van 13 augustus 1975 betreffende het bevorderen van stages in de ondernemingen voor werkzoekende afgestudeerden (B.S., 3 september 1975), M.B. van 18 september 1975 houdende uitvoering van art. 117bis van het K.B. van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid, ingevoegd bij het K.B. van 13 augustus 1975 betreffende het bevorderen van stages in de ondernemingen voor werkzoekende afgestudeerden (B.S., 3 oktober 1975), K.B. van 24 september 1976 tot wijziging van het K.B. van 13 augustus 1975 betreffende het bevorderen van stages in de ondernemingen voor werkzoekende afgestudeerden (B.S., 19 oktober 1976), K.B. van 12 oktober 1976 betreffende de tewerkstelling door de regionale en lokale besturen van werklozen als stagiaires (B.S., 29 oktober 1976).

⁵⁷ Wet van 30 maart 1976 betreffende de economische herstelmaatregelen (B.S., 1 april 1976), reglement van 6 mei 1976 ter uitvoering van artikel 14, § 4, van de Wet van 30 maart 1976 betreffende de economische herstelmaatregelen (B.S., 1 juli 1976), K.B. van 14 mei 1976 tot uitvoering van artikel 5 van de Wet van

werkgever van de privé-sector en een werkzoekende afgestudeerde die :

— ingeschreven is bij de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening ;

— valt binnen de leeftijdsbegrenzing van 15 tot 25 jaar ;

— zich in die toestand bevindt binnen de 2 jaar na het beëindigen van de studies omschreven bij ministerieel besluit.

De werkgever ontvangt een tegemoetkoming van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening mits hij :

— een aanzienlijk deel van de stage buiten de productie laat uitvoeren en de repetitieve taken van lange duur uitschakelt om de afgestudeerde de mogelijkheid te bieden zich in de onderneming aan te passen aan taken die verband houden met het door hem genoten onderwijs ;

— het toezicht over het verloop van de stage toestaat aan de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, de ondernemingsraad en de syndicale delegatie ;

— het door de collectieve arbeidsovereenkomsten vastgesteld loon betaalt ;

— de stagiair in dienst houdt gedurende zes maanden na de stageperiode, althans zo de stage minstens drie maanden aanhoudt ;

— zich ervan onthoudt werknemers, die gelijkaardige arbeidsplaatsen bezetten, om economische of technische redenen te ontslaan.

De vergoeding wordt door de Rijksdienst becijferd op basis van de dagelijkse minimale werkloosheidsuitkering namelijk 40 % van het loon van de stagiair. De gemiddelde tegemoetkoming beloopt aldus 39.000 fr. naar rata van een tewerkstelling van zes maanden met een wekelijkse arbeidsduur van 40 uren⁶¹.

45. Naar de verklaring van de minister van Tewerkstelling en Arbeid in de Senaat hadden op 31 december 1975, dus na vier maanden experiment, slechts 445 afgestudeerden belangstelling voor de stageopleiding vertoond⁶², hetgeen voor de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening een meeruitgave betekende van 1.490.866 fr.⁶³ De regering concludeerde uit dit schrale resultaat dat de vrije aanwerving op grond van door de Rijksdienst gehouden kandidatenlijsten, zoals het koninklijk besluit bepaalt, geen positieve uitwerking op de jeugdwerkloosheid had.

Met deze verworvenheid voor ogen stelde de regering aan het parlement voor over te schakelen naar het stelsel van de opgelegde stage. Dit wetsontwerp,

goedgekeurd samen met de andere herstelmaatregelen voor het jaar 1976, voorziet in de verplichte indienstneming van stagiairs naar rata van 1 % van het tewerkgesteld personeel zowel in de publieke sector als in de privé-sector. Behoudens de vergelijkbare reglementering voor de minder-validen⁶⁴, heeft deze wettelijke inmenging in het sociaal-economisch leven geen precedent. Dat de memorie van toelichting het wetsontwerp⁶⁵ uitvoerig verantwoordt is zeer begrijpelijk. Behalve het reeds betoogde, beklemtoont de memorie de wanverhouding tussen de belangrijke financiële inspanning in de onderwijssector en zijn economisch rendement evenals de nadelige psychologische invloed van de jeugdwerkloosheid die leiden kan tot een jonge generatie die zich installeert in het niets doen.

46. De herstellwet vat de stage op als een overgang van het genoten onderwijs naar de beoogde tewerkstelling door een versnelde praktische opleiding. De organisatie van de stage berust in haar geheel op de werkgever die moet zorgen dat de stage «in de beste voorwaarden verricht kan worden rekening houdend met de verantwoorde voorkeur van de stagiair zodanig dat deze een maximum aan nut haalt uit zijn stage»⁶⁶. Ondanks de zware verantwoordelijkheid die hem wordt overgedragen, wijst het artikel «Zijn stagiairs welkom ?» op een begrijpende houding van het Verbond van Belgische ondernemingen⁶⁷ : «De jeugdwerkloosheid is een prangend sociaal probleem. Zelfs al betekent de indienstneming van stagiairs niet de ideale oplossing toch willen de werkgevers een tastbare bijdrage leveren tot het welslagen van een maatregel die gunstig zou kunnen uitvallen voor de stagiair die voor de eerste keer in het arbeidsproces zal worden opgenomen en — wellicht ook ? — voor de onderneming die zodoende misschien de hand had kunnen leggen op waardevolle kandidaten, die, na de opleidingsperiode, definitief in het bedrijf zullen kunnen worden opgenomen.»

De stageperiode, waarvan de maximale duur zes maanden bedraagt, eventueel verlengbaar met een zelfde termijn⁶⁸, is een vergoede tewerkstelling afgestemd op jongeren van minder dan dertig jaar die nog geen beroepsactiviteit hebben uitgeoefend. Ten einde hun specifieke theoretische kennis en hun verworven kwalificatie doelmatig in de praktijk om te zetten wordt voor elke stagiair, ongeacht de ge-

⁶⁴ Artt. 21 en 22 van de Wet van 16 april 1963 betreffende de sociale reclassering van de minder-validen (B.S., 23 april 1963).

⁶⁵ *Parl. Besch., Kamer*, 1975-76, nr. 738/1, pp. 3, 4, 11 en 12.

⁶⁶ Art. 14 van de Wet van 30 maart 1976 betreffende de economische herstelmaatregelen (B.S., 1 april 1976).

⁶⁷ *Mededelingen van het Verbond van Belgische Ondernemingen*, nr. 16, 1 juni 1976.

⁶⁸ De mogelijke verlenging van de stage bedoeld bij art. 9 van de Wet van 30 maart 1976 druist in tegen de rechtspraak welke opeenvolgende contracten van bepaalde duur als nietig aanmerkt : «Le stage des jeunes dans la loi de redressement économique», *J.T.T.*, 1976, 271.

⁶¹ Art. 160 van het K.B. van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid (B.S., 18 januari 1964) en de nota aan het ministerieel comité voor economische en sociale coördinatie, juli 1975.

⁶² *Parl. Besch., Senaat*, 1975-76, nr. 796/2, p. 3.

⁶³ *Vragen en Antwoorden, Kamer*, 24 februari 1976, nr. 16, p. 1140, vraag van de heer Glinne van 22 januari 1976, nr. 44.

beurlijke aanwezigheid van een stagemeeester, een persoonlijke begeleider aangesteld, die uit de werknemers met ervaring gekozen wordt.

De door de werkgever aan de stagiair te betalen vergoeding is berekend op 75 % van de normale bezoldiging voor de oorspronkelijke periode van zes maanden en op 90 % voor de verlenging. Het verschil tussen de vergoeding en het normaal loonpeil is verantwoord door de deels onproductieve functie van de stagiair en door de nadelige financiële weerslag van de stageorganisatie op de rentabiliteit van de onderneming.

Om de bedrijven met minder dan honderd tewerkgestelden ertoe aan te moedigen stagiairs aan te werven, vermag de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening aan deze ondernemingen een premie uit te keren van 30.000 fr. per stagiair die zes maanden in dienstverband werkt⁶⁹.

47. In vergelijking met het door het Koninklijk Besluit van 13 augustus 1975 ingesteld systeem van de vrijwillige stage zijn vijf differentiaties in het oog springend :

— de niet-subsidiëring door de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening van de aan de wet onderworpen werkgever ;

— de ontstentenis van enige waarborg voor een verlengde tewerkstelling door het niet-inlassen van de stage in de arbeidsovereenkomst voor onbepaalde duur ;

— het omkeren van het controlestelsel zodat de Rijksdienst slechts toezicht heeft na de ondernemingsraad, de vakbondsafvaardiging en het comité voor veiligheid en gezondheid ;

— het bredere aanwervingsterrein : de verplichte stage is afgestemd op de «jongeren», de vrije op de «afgestudeerden» ;

— het groter toepassingsgebied : de gedwongen indienstneming is evenzeer aan de publieke sector opgelegd voor stagiairs die de Belgische nationaliteit bezitten.

Voor het overige is de structuur gelijklopend : de adequate opleiding en verbod de aanwerving van de stagiair met de afdanking van een personeelslid te compenseren.

48. Stellend dat op de 1.700.000 arbeidsplaatsen die de privé- en openbare ondernemingen en instellingen met meer dan 100 tewerkgestelden bieden, normaliter 17.000 stagiairs per semester opgenomen moeten kunnen worden, is het evident dat de gedwongen indienstneming in ruimere mate de

jeugdwerkloosheid zal beïnvloeden dan de vrije aanwerving⁷⁰. Op 25 juni 1976, dus minder dan drie maanden na het van kracht worden van de herstellwet, bedroeg het aantal ingeschreven kandidaten-stagiairs 11.919 en het aantal in die regeling opgenomen 828⁷¹. Volgens statistische gegevens van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid hebben op 7 januari 1977 9.692 jongeren de stage doorlopen.

49. Volgende tabel geeft een inzicht in de resultaten die tijdens de maand mei 1977 in het rechtsgebied van het Arbeidshof te Antwerpen geboekt werden⁷².

I. Stages in toepassing van het Koninklijk Besluit van 13 augustus 1975

Stages aan gang begin maand	aanwervingen	beëindiging	stopzetting door werkgever/ werknemer	stages aan gang einde maand
Turnhout : 37	4	5	1	35
Mechelen : 40	3	15	4	24
Antwerpen : 34	3	6		31
Boom : 8	2	1		9
Tongeren : 5	1			6
Hasselt : 22	2	1		23
146	15	28	1 4	128

II. Stages in toepassing van de herstellwet

Begin stage	verbreking door werkgever/ werknemer	beëindiging	stagever- lenging	aanwerving na stage	einde maand
Turnhout : 664	18	39	89	223	23 495
Mechelen : 455	16	28	53	126	30 328
Antwerpen : 1.774	41	154	242	411	95 1.255
Boom : 99	1	9	34	24	3 53
Tongeren : 218	3	18	23	63	4 149
Hasselt : 1.353	13	85	105	381	134 1.009
4.563	92	333	546	1.228	289 3.289

Bovengaande cijfers wijzen aan dat :

— de inslag van de verplichte stage op de jeugdwerkloosheid $\pm$ 28,50 verhoudingsgewijze groter is dan die van de vrije ;

— de frequentie van de verbreking van de verplichte stage door de stagiair verhoudingsgewijze $\pm$ 3,60 hoger ligt dan die door de werkgever ;

— de aanwerving door de werkgever na de verplichte stage verhoudingsgewijze gebeurt in $\pm$ 13,50 gevallen ;

— de verplichte stage verhoudingsgewijze verlengd wordt in $\pm$ 3,20 gevallen.

⁷¹ Vragen en Antwoorden, Kamer, 1975-76, nr. 41, p. 2821, vraag van de heer Flamant, van 22 juni 1976, nr. 137.

⁷² Statistieken van de directies van de R.V.A., toestand in de maand mei 1977 voor de provincies Antwerpen en Limburg (onuitgegeven).

⁶⁹ Vragen en Antwoorden, Kamer, 22 maart 1977, nr. 20, p. 1176, vraag van de heer M. D'Alcantara, nr. 79, van 2 maart 1977. Uit het ministerieel antwoord blijkt dat op 28 februari 1977 vierhonderd ondernemingen met minder dan honderd werknemers vrijwillig een stagiair in dienst genomen hadden.

⁷⁰ Parl. Besch., Kamer, 1975-76, nr. 738/16, p. 27.

IV. *Vergelijkend recht*

50. Vooraf dient belicht te worden dat de Europese Economische Gemeenschap naar een uniforme beroepsopleiding voor de actieve bevolking van de lid-staten streeft. Gelet op het feit dat de nationale wetgevingen uiteenlopend zijn, deels ten gevolge van achteropgeraakte reglementeringen, heeft de Raad van de Gemeenschap beginselen uitgewerkt die als leidraad moeten dienen voor de voorzieningen die door de lid-staten getroffen moeten worden om tot harmonisatie te komen. De Raad verwijst in volgende termen naar de fundamentele doelstellingen waarop de beroepsopleiding gericht moet zijn: «Zij moet aldus op de grondslag van het algemeen vormend onderwijs worden opgezet, waardoor een snellere aanpassing aan de technische vooruitgang en de sociale en economische ontwikkeling wordt mogelijk gemaakt. Voor ieder moet de mogelijkheid worden geschapen zijn hoogst mogelijk opleidingsniveau te bereiken. Niet alleen moet in her- en omscholing worden voorzien, maar voor ieder moet een voortgezette opleiding bereikbaar zijn. Tenslotte dient de beroepsopleiding in nauw verband met het bedrijfsleven te staan.» En verder: «Ondanks de verschillen in structuren en systemen van de opleiding — in bepaalde landen wordt deze vooral in scholen gegeven, in andere overwegend in bedrijven en in sommige in school en bedrijf — blijken de grondvraagstukken in de lid-staten gelijk te zijn»⁷³.

De reglementering van drie lid-staten Nederland, Frankrijk en Luxemburg wordt hierna benaderd om de daar bestaande opleidingsproblematiek aan de bij ons vigerende regeling te toetsen.

Nederland

51. Reeds in de 19e eeuw werd in «fabrieksscholen» de beroepsbekwaamheid van werklieden opgevoerd. De Nijverheidsonderwijswet van 1920 was, althans wat het leerlingenwezen betreft, een voortbouwen op de bestaande praktijk⁷⁴. Het door deze wet geofficialiseerd leerlingenstelsel beoogt een voortgezette praktische opleiding in het bedrijf, gepaard aan aanvullend onderwijs. Het is geen «surrogaat van het onderwijs op de hogere technische school, maar het moet worden gezien als een daarop gebaseerde en noodzakelijke voortgezette opleiding»⁷⁵.

52. De Wet op het leerlingenwezen van 12 mei 1966 paste het stelsel aan de hedendaagse behoeften aan. Zij definieert het leerlingenwezen als het aanle-

ren van een beroep in de praktijk gelijktijdig met het onderwijs in algemene en beroepskennis in de vorm van part-time of avondonderricht. Er bestaat evenwel een streven naar afschaffing van het avondonderwijs⁷⁶. Het wettelijk stelsel stoelt op het volgende schema:

— toelatingsvoorwaarde: het doorlopen van tien jaar volledig dagonderricht;

— duur: twee jaar voor de leerling gediplomeerd van het technisch onderwijs; voor de anderen wordt de duur verlengd tot drie of vier jaar;

— de verplichting voor de patroon de opleiding te verzekeren volgens de voor het beroep geldende en door de overheid goedgekeurde praktijkprogramma's;

— verplichting voor de leerling onderwijs te volgen in algemene en op het beroep afgestemde kennis;

— voor de arbeid gepresteerd in de praktijkopleiding ontvangt de leerling loon, maar hij is verplicht vanaf achttien jaar cursusgeld te betalen ten bedrage van 0,50 Fl per les met een begrenzing van 100 gulden per cursusjaar.

53. Op het vlak van beroepsspecialisatie bij wijze van sociale promotie of kredieturen, vertoont de Nederlandse wetgeving een leemte. Wel voorziet het Ministerie van Sociale Zaken in steunregelingen voor de beroepsopleiding van werklozen en met werkloosheid bedreigde volwassenen. Het doel van deze regelingen is: de wedertewerkstelling, de handhaving van de arbeidsplaats, de vorming van degelijk geschoolde werknemers voor het bedrijfsleven, de revalidatie van gehandicapten en hun wederaanpassing in het arbeidsproces.

54. In 1974 werd ± 70 miljoen Fl. besteed voor meer dan 16.000 opleidingen en her- of omscholingen⁷⁷. Het beheer van de steunregelingen wordt verzekerd door het Ministerie van Sociale Zaken, bijgestaan door adviesorganen waarin zitting hebben vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers en van plaatselijke overheden bevoegd voor de revalidatie van gehandicapten.

Luxemburg

55. Het leercontract, ingesteld door de Wet van 5 januari 1929, gewijzigd bij Groothertogelijk Besluit van 8 oktober 1945, is de overeenkomst waarbij een industrieel, een ambachtsman, een handelaar of ieder ander persoon of onderneming — hiertoe als bevoegd erkend door een patronale beroepskamer —

⁷³ J.D. NEIRINCK, *op. cit.*, pp. 57 en 59.

⁷⁴ Nijverheidsonderwijswet van 4 oktober 1919, titel II.

⁷⁵ M.D. VAN WOLFEREN, *De Nijverheidsonderwijswet*, 1954, p. 17.

⁷⁶ Documentatie Beroepsvereniging, januari 1976, «Leerlingwezen», p. 1.

⁷⁷ E.E.G.-Overzicht van de steun voor de beroepsopleiding van volwassenen, 1976, p. VIII-1.

zich verbindt de praktijk van een beroep aan een ander persoon aan te leren of te doen aanleren⁷⁸.

56. De leertijd omvat een praktische opleiding in een ambachtelijke, industriële of handelsonderneming onder de leiding van een patroon en een algemene, wetenschappelijke, morele en sociale opleiding in een beroepsschool of een gelijkaardige school.

57. De praktische uitwerking van de leerovereenkomst is afhankelijk gesteld van :

- het gemeen overleg tussen de professionele organismen die de aan te leren beroepen aanduiden ;
- het advies van de Dienst voor Beroepsoriëntatie bij de Rijksdienst van Arbeid ;
- de betaling aan de leerling van een vergoeding bepaald bij ministerieel besluit met inachtneming van het beroep, de leertijd en de leeftijd ;
- een proeftijd van drie maanden met wederkerig opzeggingsrecht zonder termijn ;
- op straf van nietigheid voorgeschreven vorm en inhoudvereisten ;
- de beoordeling door de bevoegde beroepskamer ; deze kan een einde maken aan de opleiding wegens kennelijke onbekwaamheid van de leerling.

58. Op het bij de Wet van 4 oktober 1973 ingevoerd vormingsverlof (congé-éducation) mogen aanspraak maken de werknemers die ten minste zes maanden bij een zelfde werkgever tewerkgesteld zijn en die officiële cursussen voor volwassenen volgen. Zij kunnen maximaal 36 dagen vormingsverlof genieten, over de volledige cyclus te spreiden met een begrenzing van twaalf werkdagen per periode van twee jaar. De verlofdagen worden vergoed met een bedrag gelijk aan het gemiddeld dagloon.

De overheid financiert deze vorm van beroepsopleiding die de organisatie beoogt van :

- avond- en weekendcursussen te geven op initiatief van het openbaar onderwijs of van het bedrijfsleven ;
- cursussen voor versnelde opleiding, scholing, bij- en nascholing ten behoeve van werknemers tewerkgesteld in bepaalde sectoren (hotel — textiel — bouwsector) ;
- herscholing en omscholing van werklozen en gehandicapten.

Tijdens het onderwijsjaar 1973-1974 nam 5,7 % van de beroepsbevolking, hetzij 8.600 volwassenen, aan de cursussen deel. De gemiddelde opleidingskosten per individu bedroegen 4.730 L. Fr.⁷⁹

59. Een op jongere werknemers afgestemde stage-regeling bestaat in Luxemburg niet.

Frankrijk

60. Het leerlingensstelsel met uitgesproken patriarchaal karakter, dat de toegangsweg tot de gekwalificeerde arbeid uitermate beperkte, voldeed lang niet meer aan de sociale vooruitgang. De Franse wetgever heeft door de Wet van 16 juli 1971 de problematiek in haar geheel herzien uitgaande van een opleidings-systeem geassimileerd aan het technisch onderwijs⁸⁰.

61. De door de nieuwe wet ingevoerde hervormingen hebben betrekking op :

- de aard van de leerovereenkomst ; zij wordt omschreven als een «arbeidsovereenkomst van een bijzonder type», hetgeen contrasteert met de traditionele opvatting volgens welke het voorwerp van het leercontract van dat van de arbeidsovereenkomst te onderscheiden is ;
- het sluiten van de leerovereenkomst ; zoals in Luxemburg moet de leerling vooraf het advies van de bevoegde beroepsoriëntatie-instelling inwinnen ;
- het statuut van de leerling ; hij wordt als jonge werknemer beschouwd waardoor hij aanspraak heeft op een naar de bezoldiging van de volwassene berekend minimumloon ;
- de organisatie van de leertijd ; gelijktijdig met de theoretische vorming op school wordt de praktische opleiding in de onderneming doorgevoerd met het oog op het toekennen van een diploma van technisch onderwijs ;
- de leeftijd van de leerling en de duur van de opleiding ; bij het aangaan van het leercontract moet de leeftijd van de leerling liggen tussen 16 en 21 jaar ; de leertijd is vastgesteld op twee jaar met wederkerig opzeggingsrecht zonder vergoeding gedurende de eerste twee maanden ;
- op straf van nietigheid voorgeschreven vormvereisten waaronder het verplicht schriftelijk contract met vermelding van het vormingscentrum waar de theoretische vorming gegeven wordt ;
- strafrechtelijk gesanctioneerde verplichtingen van de patroon zoals die de leerling toe te laten lessen in theoretische vorming te volgen ;
- de bevoegde rechtbank in geval van betwisting : de werkrechtsherraad.

62. Het «vormingsverlof» of «congé-formation», identieke terminologie als de in Luxemburg gebezigde, werd in 1966 ingevoerd en door de Wet van 16 juli 1971 tot alle werknemers in de industrie, handel, landbouw en ambachtswezen uitgebreid. De

⁷⁸ *Journal Officiel Gd. D. Luxembourg*, 15 oktober 1945, p. 745 en volgende.

⁷⁹ *Op. cit.*, E.E.G.-Overzicht, p. VII-6.

⁸⁰ Code du travail, deel 1, art. 1 e.v. De wet werd gepubliceerd in de *Journal Officiel* van 17 juli 1971, p. 7041 e.v.

analogie van dit opleidingssysteem met onze wetgeving op de kredieturen blijkt onder meer uit :

— het recht om van het werk afwezig te zijn ten einde vormingslessen te volgen ;

— de gelijkstelling van het vormingsverlof met de arbeidstijd, voor de berekening van de anciënniteit en het betaald verlof ; de werknemer heeft echter geen recht op loon tenzij de werkgever vrijwillig loon betaalt of aangesloten is bij een «Fonds d'assurance-formation» of tenzij de vormingslessen deel uitmaken van een stage erkend door een paritaire commissie ;

— de tijdsbepalingen : het vormingsverlof moet door de werkgever slechts na twee jaren tewerkstelling toegestaan worden ; de maximumduur bedraagt één jaar in geval van full-time stage en 1.200 uren bij part-time stage ; de patroon mag het verlof evenwel weigeren om dienstredenen van ernstige aard of indien reeds 2 % van zijn personeel wegens een dergelijk verlof afwezig is.

De ervaring heeft uitgewezen dat in Frankrijk tot heden het vormingsverlofsysteem weinig ingang vindt bij de werknemers.

63. Nog steeds in het kader van de door de Wet van 16 juli 1971 ingevoerde hervormingen werd, onder de verantwoordelijkheid van de bevoegde staatssecretaris en in overleg met de representatieve werkgevers- en werknemersorganisaties, het stelsel opgericht van de voortdurende beroepsopleiding voor volwassenen en voor jongeren die reeds in het arbeidsproces zijn ingeschakeld. De financiering steunt op overheidskredieten en verplichte werkgeversbijdragen. De doelstelling is zowel de aanpassing van de arbeidskrachten aan de evoluerende technieken en arbeidsomstandigheden als het bevorderen van de sociale vooruitgang door de toegang te effenen naar hogere cultuur- en beroepsniveaus. Parallel met het algemeen opzet worden jaarlijks specifieke doeleinden vastgelegd rekening houdend met actuele prioritaire beleidslijnen zoals steun aan de zwakste bevolkingscategorieën : de gehandicapten, vrouwen en jongeren in bepaalde sectoren van het bedrijfsleven.

De basis- en vervolgopleiding wordt georganiseerd door overheidsorganen en particuliere instanties met de onderneming als vormingsplaats bij uitstek. De financiële steun is afhankelijk gesteld van de voorafgaande erkenning van het programma door de Staat en van de toelating toezicht uit te oefenen. Statistische gegevens nopens de jaarlijkse uitgaven wijzen op een steeds grotere belangstelling voor de voortdurende opleiding ; 4,5 miljard FF werden in 1972 uitgekeerd, 5,7 miljard FF in 1973 en 7,2 miljard FF voor 2.470.000 ingeschreven personen in 1974⁸¹.

⁸¹ E.E.G.-Overzicht van de steun voor beroepsopleiding van volwassenen, 1976, p. IV-23.

Aangezien deze vorm van professionele vervolmaking gecreëerd werd in het licht van een tewerkstellingsstimulans, beoogt hij niet alleen het bieden van een tweede kans aan de oudere werknemer maar ook het vergemakkelijken van een eerste tewerkstelling voor de jongere.

64. Bij Decreet van 4 juni 1975 werd het contract «emploi-formation» ingevoerd voor de jongeren tussen 16 en 25 jaar zonder beroepskwalificatie⁸². Zij kunnen dit contract sluiten voor de duur van minstens zes maanden ; tijdens de bezoldigde arbeidsuren verzekert de werkgever hun praktisch opleiding. Als tegenprestatie ontvangt hij een staatsvergoeding om de loon- en stagekosten geheel of deels te compenseren. Het decreet dient in verband gebracht te worden met onze stagewetgeving. Aanvankelijk bedoeld als tijdelijke conjuncturele maatregel, werd het stelsel van het contract «emploi-formation» bestendigd in 1976, jaar gedurende hetwelk het aantal contracten steeg van 6.440 in 1975 tot 15 à 25.000.

Besluit

65. De naschoolse opleiding moet doelgericht de werknemer in de gelegenheid stellen zijn algemene ontwikkeling te verruimen en zijn ontplooiing in het modern arbeidsproces te bevorderen. De algemene vorming is determinerend voor de uitbreiding der aanwervingskansen. Het kan dan ook verwonderlijk lijken dat, behoudens het wetsvoorstel van de heer Glinne, de wetgevende initiatieven dit aspect van de beroepsopleiding niet benadrukken. Edifiant zijn nochtans zowel de beginselen ter zake door de Raad van de Europese Economische Gemeenschap uitgewerkt als de vaststelling door doctor Bonte dat de universitaire diploma's een viervoudige aanwervingskansen verzekeren⁸³. Een dringende hervorming van het leercontract georiënteerd naar het Nederlandse en Franse voorbeeld is noodzakelijk. Bij de uitwerking ervan dient echter rekening gehouden te worden met het wetsontwerp van 4 september 1974 strekkende tot een eenvormige arbeidsovereenkomst voor alle werknemers. Anders uitgedrukt, het leercontract mag in haar toepassingsgebied niet gelimiteerd worden tot de handenarbeid. Het komend wetgevend initiatief zal evenmin de economische problematiek kunnen ontduiken. Op dit ogenblik brengt de moderne economie de loonkost van de bediende onder in de categorie vaste kosten terwijl de klassieke staatshuishoudkunde de loonlast steeds gekwalificeerd heeft als variabele kosten uitgaande van het principe van de mobiliteit van de arbeid. Een te grote

⁸² Journal Officiel van 5 juni 1975, p. 5637 e.v.

⁸³ A. BONTE, «Numerus Clausus of academische werkloosheid», *Intermediair 1, Tijdschrift voor leidinggevende personen*, 8e jaargang, 14 januari 1977, p. 11

betrekkingsstabiliteit van de leerling beogen zou wel eens een terughoudendheid kunnen veroorzaken van het risicodragende investeringskapitaal ten gevolge waarvan de aanwervingspolitiek zou teruglopen in arbeidsintensieve bedrijven.

66. Het onderricht gegeven in het kader van de sociale promotie en van de kredieturenwetgeving aanpassen aan de economische realiteit zou dit opleidingssysteem leiden tot een groter succes. Zonder de algemene vorming te verwaarlozen kan dit onderwijs de werknemer een verhoogde produktiviteitsfactor meegeven en vanzelfsprekend grotere promotiekansen in eigen bedrijf. Nuttig hiervoor ware de wens van het bedrijfsleven in overweging te nemen door in de programmatuur de behoeften van de ondernemingen in te lassen en zelfs, zo nodig, de vakopleiding in de bedrijfssector waartoe de belangstellenden behoren. Deze beschouwing mag echter geen afbreuk doen aan de wenselijkheid de werknemer beter te beschermen door bij wet het ontslagverbod vast te leggen om andere redenen dan zwaarwichtige en economische. Uiteindelijk zou een overleg tussen de sociale partners kunnen leiden tot het uitwerken van een uurrooster voor het te geven onderricht om de nadelige inslag van het opleidingsstelsel op de bedrijfsorganisatie te verminderen.

67. De opleiding in het raam van de wetgeving inzake arbeidsvoorziening en werkloosheid lijkt voldoening te geven zowel op praktisch vlak als op wetgevend. Deze vaststelling is verheugend.

68. De vrijwillige stage, die als regeling vervalt op

31 augustus 1977 bij ontstentenis van een nieuwe verlenging, heeft ontegensprekelijk een belangrijke plaats in de beroepsopleiding te verwerven. De hoop is niet denkbeeldig dat de patroon, in de wetenschap dat de opleidingskosten gesubsidieerd worden, stagiairs zal aanwerven met het oog op specialisatie in eigen bedrijf en vanzelfsprekend op een latere stabiele tewerkstelling. De stage ingevoerd door de herstelmaatregelen en steunende op de gedwongen indienstneming van werkzoekenden, is moeilijk te verzoenen met het begrip «stage», synoniem van vorming. De uitsluiting van de niet ingeschreven werkzoekende uit beide stagereregelingen kan leiden tot individuele benadeling zonet tot misbruik in het kader der sociale zekerheid. De stage opvatten als verlengstuk van het leercontract of als specialisatiemogelijkheid voor de afgestudeerde ware een betere optie.

69. Het samenbundelen in een gecoördineerde wettekst van de naschoolse opleiding zou het voordeel bieden het aanvullend karakter van iedere opleidingsvorm beter tot uiting te brengen. Dit initiatief moet verwezenlijkbaar zijn mits met overleg tussen de betrokken departementen op budgettaire en bevoegdheidsvlak.

70. Ofschoon de synchronisatie van de opleiding met de nu vernauwde arbeidsmarkt noodzakelijk voorkomt, mag de algemene vorming van de werknemer hierdoor geen achteruitgang vertonen. Zij blijft immers de basis van een verruimde beantwoording op de arbeidsmarkt, essentieel recht van iedere werknemer, even inherent als het recht op opvoeding, onderwijs en cultuur.

RECHTSPRAAK

HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

28 april 1977

President : de h. Kutscher

Kamerpresidenten : de hh. Donner en Pescatore

Rechters : de hh. Mertens de Wilmars, Sørensen, Mackenzie Stuart, O'Keefe, Bosco en Touffait

Advocaat-generaal : de h. Mayras

Europese Gemeenschappen—Vrijheid van vestiging-Advocaat—Erkenning van diploma ook bij het ontbreken van richtlijnen krachtens art. 57 E.E.G.

Het feit dat van een onderdaan van een Lid-Staat die in een andere Lid-Staat een beroepsactiviteit wil uitoefenen, zoals het beroep van advocaat, het door de wet van het land van vestiging voorgeschreven nationale diploma wordt verlangd, terwijl het door betrokkene in zijn land

van herkomst behaalde diploma als gelijkwaardig is erkend door het krachtens de wetgeving van het land van vestiging bevoegde gezag en het hem aldus mogelijk heeft gemaakt met vrucht de bijzondere proeven van het toelatingsexamen voor het betrokken beroep af te leggen, vormt zelfs bij het ontbreken van de in artikel 57 bedoelde richtlijnen een beperking die onverenigbaar is met de in artikel 52 van het Verdrag gewaarborgde vrijheid van vestiging.

Thieffry

Zaak 71/76

(...)

Ten aanzien van het recht

1. Overwegende dat de Cour d'Appel te Parijs bij arrest van 13 juli 1976, ingekomen ter griffie van het Hof op 19 juli 1976, krachtens artikel 177 E.E.G.-Verdrag een vraag heeft gesteld inzake de uitlegging van artikel 57 van het

Verdrag, betreffende de onderlinge erkenning van bewijzen van beroepsbekwaamheid voor de toegang tot werkzaamheden anders dan in loondienst en in het bijzonder voor de toelating tot de uitoefening van het beroep van advocaat ;

2. Overwegende dat het geding voor de Cour d'Appel betrekking heeft op de toelating tot de Orde van advocaten bij het Hof te Parijs van een Belgisch advocaat die in het bezit is van een Belgisch diploma van doctor in de rechtsgeleerdheid, dat door een Franse universiteit als gelijkwaardig is erkend met de Franse «licence en droit», en die vervolgens het ingevolge de Franse wetgeving vereiste «certificat d'aptitude à la profession d'avocat» heeft verkregen na met succes het examen hiervoor te hebben afgelegd ;

3. dat het verzoek van appellant in het hoofdgeding om hem te doen inschrijven als advocaat bij het Hof te Parijs, door de Orde van advocaten bij besluit van 9 maart 1976 is afgewezen op grond dat betrokkene «niet een Frans diploma van zijn 'licence' of 'doctorat' kon overleggen» ;

4. dat uit de bewoordingen van dit besluit volgt dat het verzoek om toelating is afgewezen alleen omdat betrokkene, hoewel diens basisdiploma als universitaire gelijkwaardig was erkend en hij bovendien het «certificat d'aptitude à la profession» had behaald, toch niet kon worden gelijkgesteld met de houder van een diploma van «licence» of «doctorat» in de zin van de Franse wetgeving ;

5. dat, volgens de Orde van advocaten, het Verdrag weliswaar strekt tot opheffing op het betrokken gebied van elke discriminatie op grond van nationaliteit, doch de toepassing der verdragsbepalingen van rechtswege geen gelijkwaardigheid van diploma's meebrengt, aangezien deze slechts het gevolg kan zijn van — krachtens artikel 57 van het Verdrag vastgestelde — richtlijnen tot erkenning, welke voor het beroep van advocaat nog niet zijn verschenen ;

6. dat de Cour d'Appel, op een klacht van de betrokkene over het besluit van de Orde van advocaten, het Hof de volgende vraag heeft gesteld :

«Vormt het feit dat van een onderdaan van een Lid-Staat die in een andere Lid-Staat het beroep van advocaat wil uitoefenen, het door de wet van het land van vestiging voorgeschreven nationale diploma wordt verlangd, terwijl het in zijn land van herkomst behaalde diploma als gelijkwaardig is erkend door het universitaire gezag van het land van vestiging en het hem mogelijk heeft gemaakt in dat land het examen voor het beroep van advocaat af te leggen — voor welk examen hij is geslaagd—, bij ontbreken van de in artikel 57, leden 1 en 2, E.E.G.-Verdrag bedoelde richtlijnen, een belemmering die verder gaat dan nodig is om de doelstellingen van de betrokken gemeenschapsbepalingen te bereiken?»

7. Overwegende dat luidens artikel 3 van het Verdrag de activiteit van de Gemeenschap onder meer de verwijdering van hinderpalen voor het vrije verkeer van personen en diensten omvat ;

8. dat ter verwezenlijking van deze doelstelling artikel 52, eerste alinea, bepaalt dat de beperkingen van de vrijheid van vestiging voor onderdanen van een Lid-Staat op het grondgebied van een andere Lid-Staat tijdens de overgangperiode geleidelijk worden opgeheven ;

9. dat volgens de tweede alinea van dit artikel deze vrijheid de toegang omvat tot werkzaamheden anders dan in loondienst, overeenkomstig de bepalingen welke door de

wetgeving van het land van vestiging voor de eigen onderdanen zijn vastgesteld ;

10. dat artikel 53 het onherroepelijke karakter van de op een gegeven moment te dier zake bereikte liberalisatie onderstreept, door te bepalen dat de Lid-Staten geen nieuwe beperkingen mogen invoeren met betrekking tot de vestiging op hun grondgebied van onderdanen der andere Lid-Staten ;

11. dat, teneinde de toegang tot werkzaamheden anders dan in loondienst en de uitoefening daarvan te vergemakkelijken, artikel 57 de Raad opdraagt richtlijnen vast te stellen inzake, enerzijds, de onderlinge erkenning van diploma's en, anderzijds, de coördinatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der Lid-Staten betreffende de toegang tot werkzaamheden, anders dan in loondienst, en de uitoefening daarvan ;

12. dat dit artikel aldus beoogt de vrijheid van vestiging in overeenstemming te brengen met de toepasselijkheid van nationale beroepsregels die hun grond vinden in het algemeen belang, met name regels betreffende organisatie, bekwaamheid, beroepsethiek, toezicht en aansprakelijkheid, mits deze regels worden toegepast op niet-discriminerende wijze ;

13. dat de Raad in het algemeen programma voor de opheffing van de beperkingen van de vrijheid van vestiging, vastgesteld op 18 december 1961 ingevolge artikel 54 van het Verdrag, niet alleen de openlijke discriminaties heeft willen opheffen, maar ook elke vorm van verkapt discriminatie door in titel III, letter B als beperkingen aan te wijzen welke moeten worden opgeheven, «de voorwaarden waarvan de toegang tot een werkzaamheid anders dan in loondienst of de uitoefening daarvan door een wettelijke of bestuursrechtelijke bepaling of een administratieve handelwijze afhankelijk wordt gesteld en die, hoewel van toepassing zonder onderscheid naar nationaliteit, uitsluitend of in hoofdzaak de toegang tot of de uitoefening van deze werkzaamheid door vreemdelingen belemmeren» (P.B. 1962, blz. 36) ;

14. dat dit programma, gezien in het zicht van de opheffing van de beperkingen van de vrijheid van vestiging, nuttige aanwijzingen verschaft voor de uitvoering van de desbetreffende verdragsbepalingen ;

15. Overwegende dat uit het geheel der genoemde bepalingen blijkt dat de vrijheid van vestiging, onder inachtneming van de in het algemeen belang gerechtvaardigde beroepsregels, één der doelstellingen van het Verdrag vormt ;

16. dat, voorzover het gemeenschapsrecht zelf niets anders bepaalt, deze doelstellingen hun verwezenlijking kunnen vinden in maatregelen van de Lid-Staten, die volgens artikel 5 van het Verdrag gehouden zijn «alle algemene of bijzondere maatregelen te treffen welke geschikt zijn om de nakoming van de uit dit Verdrag of uit handelingen van de instellingen der Gemeenschap voortvloeiende verplichtingen te verzekeren» en zich te onthouden «van alle maatregelen welke de verwezenlijking van de doelstellingen van dit Verdrag in gevaar kunnen brengen» ;

17. dat derhalve in het geval dat de in artikel 52 bedoelde vrijheid van vestiging in een Lid-Staat kan worden verzekerd hetzij krachtens de geldende wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen, hetzij door de handelwijzen van de overheid of beroepscorporaties, het daadwerkelijk genot dier vrijheid niet mag worden ontzegd aan een onder

het gemeenschapsrecht vallende persoon op de enkele grond dat voor een bepaald beroep de in artikel 57 van het Verdrag bedoelde richtlijnen nog niet zijn vastgesteld ;

18. dat, waar het daadwerkelijk genot van de vrijheid van vestiging aldus onder bepaalde omstandigheden kan afhangen van nationale wettelijke regelingen of handelwijzen, het aan de bevoegde overheden — waaronder de wettelijk erkende beroepsorganisaties — staat deze wettelijke regelingen of handelwijzen toe te passen overeenkomstig de in de verdragsbepalingen betreffende de vrijheid van vestiging omschreven doelstelling ;

19. dat in het bijzonder sprake zou zijn van een ongeachtvaardigde beperking dier vrijheid in het geval dat in een bepaalde Lid-Staat de toegang tot een bepaald beroep zou worden ontzegd aan een persoon die onder de toepassingssfeer van het Verdrag valt, die houder is van een diploma dat als gelijkwaardig is erkend door de bevoegde autoriteit van het land van vestiging, en die bovendien heeft voldaan aan de in dat land geldende specifieke voorwaarden van beroepsopleiding, op de enkele grond dat de betrokkene niet in het bezit is van het nationale diploma overeenkomende met het diploma waarover hij wel beschikt en dat als gelijkwaardig is erkend ;

20. Overwegende dat, waar de nationale rechter met name ook het effect van een gelijkwaardigerkenning «door het universitaire gezag van het land van vestiging» heeft belicht, in de loop van het geding de vraag is gerezen of ten aanzien van de gelijkwaardigheid van diploma's onderscheid moet worden gemaakt tussen een universitaire erkenning, met het oog op de voortzetting van bepaalde studies, en een erkenning met civiel effect, met het oog op de uitoefening van een beroepsactiviteit ;

21. dat uit de te dien aanzien verstrekke inlichtingen van de Commissie en van de aan het geding deelnemende regeringen blijkt dat het onderscheid tussen universitair effect en civiel effect van de erkenning van buitenlandse diploma's in verschillende vormen bekend is in de wetgeving en de praktijk van verscheidene Lid-Staten ;

22. dat waar dit een onderscheid is van het nationale recht van de verschillende Staten, het aan de nationale autoriteiten staat over de gevolgen hiervan te oordelen, zulks echter met inachtneming van de doelstellingen van het gemeenschapsrecht ;

23. dat het ten deze van belang is dat bewijzen van beroepsbekwaamheid voor vestigingsdoeleinden zoveel mogelijk als verenigbaar is met bovengenoemde beroepsvereisten, in elke Lid-Staat worden erkend ;

24. dat het derhalve aan de bevoegde nationale autoriteiten staat om, gelet op bovengenoemde eisen van gemeenschapsrecht, de feitelijke beoordelingen te treffen voor hun beslissing of een door een universitaire instantie verleende erkenning naast haar academisch effect ook kan gelden als bewijs van beroepsbekwaamheid ;

25. dat de omstandigheid dat een nationale wettelijke regeling slechts een erkenning van gelijkwaardigheid voor universitaire doeleinden voorziet, op zichzelf geen grond vormt voor de weigering om een dergelijke gelijkwaardigheid als titel voor beroepsbekwaamheid te aanvaarden ;

26. dat dit in het bijzonder zo is wanneer een voor universitaire doeleinden toegekend diploma wordt aangevuld door een bewijs van beroepsbekwaamheid, verkregen overeenkomstig de wetgeving van het land van vestiging.

27. Overwegende dat onder deze omstandigheden op de

gestelde vraag moet worden geantwoord dat het feit dat van een onderdaan van een Lid-Staat die in een andere Staat een beroepsactiviteit wil uitoefenen, zoals het beroep van advocaat, het door de wet van het land van vestiging voorgeschreven nationale diploma wordt verlangd, terwijl het door betrokkene in zijn land van herkomst behaalde diploma als gelijkwaardig is erkend door het krachtens de wetgeving van het land van vestiging bevoegde gezag en het hem aldus mogelijk heeft gemaakt met vrucht de bijzondere proeven van het toelatingsexamen voor het betrokken beroep af te leggen, zelfs bij ontbreken van de in artikel 57 bedoelde richtlijnen een beperking vormt welke onverenigbaar is met de in artikel 52 van het Verdrag gewaarborgde vrijheid van vestiging ;

Het Hof van Justitie

uitspraak doende op de door de Cour d'Appel te Parijs bij in raadkamer gewezen arrest van 13 juli 1976 gestelde vragen,

verklaart voor recht :

Het feit dat van een onderdaan van een Lid-Staat die in een andere Lid-Staat een beroepsactiviteit wil uitoefenen, zoals het beroep van advocaat, het door de wet van het land van vestiging voorgeschreven nationale diploma wordt verlangd, terwijl het door betrokkene in zijn land van herkomst behaalde diploma als gelijkwaardig is erkend door het krachtens de wetgeving van het land van vestiging bevoegde gezag en het hem aldus mogelijk heeft gemaakt met vrucht de bijzondere proeven van het toelatingsexamen voor het betrokken beroep af te leggen, vormt zelfs bij het ontbreken van de in artikel 57 bedoelde richtlijnen een beperking die onverenigbaar is met de in artikel 52 van het Verdrag gewaarborgde vrijheid van vestiging.

NOOT—1. Het recht van vrije vestiging zoals het in het Verdrag werd opgevat, werd voor de advocaten nog niet verwezenlijkt. Dat werd eertijds vastgesteld bij de behandeling van de zaak 2/74 : *Reyners*, en dat is ook nu nog de toestand bij de behandeling van onderhavige zaak. De richtlijnen die normalerwijze door de Raad moeten worden genomen blijven achterwege. Op 22 maart 1977 werd weliswaar de richtlijn 77/249 genomen doch deze blijft beperkt tot de «vergemakkelijking van de daadwerkelijke uitoefening door advocaten van het vrij verrichten van diensten». Voor de werkelijke invoering van het recht van vrije vestiging zullen echter verdere maatregelen nodig zijn, in het bijzonder met betrekking tot de erkenning van de diploma's.

2. Deze afwezigheid van richtlijnen belet evenwel niet dat alle ter zake geldende verdragsbepalingen dode letter zijn gebleven. Dat is vooreerst gebleken uit het hogergenoemde arrest 2/74 : *Reyners* tegen de Belgische Staat. In dit arrest werd art. 52 van het Verdrag sedert het einde van de overgangperiode (1 januari 1970) rechtstreeks toepasselijk verklaard niettegenstaande het eventueel ontbreken, op een bepaald terrein, van de richtlijnen bedoeld in de artt. 54, lid 2, en 57, lid 1, van het Verdrag. In het bijzonder heeft dit arrest uitgewezen dat krachtens de fundamentele regel van de gelijke behandeling en de in art. 52 omschreven resultaatsverplichting elke discriminatie op grond van nationaliteit strijdig moet worden geacht met het Verdrag. Uit dit arrest kan verder afgeleid worden dat andere discriminaties die het gevolg kunnen zijn van allerlei objectieve voorwaarden die in de nationale wetgevingen zijn opgenomen, bij het ontbreken van de in de art. 54, lid 3, en art. 57, leden 1 en 2, voorgeschreven richtlijnen, hinderpalen kunnen blijven vormen voor het vrije vestigingsrecht. Bedoelde richtlijnen hebben derhalve naar de formulering van het arrest «niet alle betekenis verloren».

3. Tot de nog gewenste of nodige richtlijnen ter verwezenlijking van de vrije vestiging voor advocaten behoort ontegensprekelijk de richtlijn «inzake de onderlinge erkenning van diploma's, certificaten en andere titels» (art. 37, lid 1). Strikt bekeken is deze richtlijn

overbodig wanneer zij alleen het opruimen van een loutere nationaliteitsdiscriminatie op het oog heeft. Het is echter duidelijk dat de eis van een nationaal diploma steeds gerechtvaardigd wordt door voorwaarden o.m. inzake studietijd, studiestof, in een woord door de noodzaak van een voldoende en aan de nationale beroepsfunctie aangepaste beroepskennis.

Ook zou men kunnen beweren dat de eis van het nationaal diploma theoretisch niet discriminerend is, vermits de onderdanen van de andere Lid-Staten evenzeer dit diploma kunnen verwerven en omgekeerd de eigen onderdanen met een vreemd diploma desgevallend van de vestiging worden uitgesloten. Aldus kan niet worden ontkend dat de regel van de gelijke behandeling zij het in strikte zin wordt toegepast al kan hierbij niet worden ontkend dat hij eng wordt uitgelegd.

4. In onderhavig geval wordt de inschrijving aan de balie te Parijs aan de Belgische onderdaan Thieffry geweigerd omdat hij geen Franse «licence en droit» bezit. Vermits het bezit van de Franse nationaliteit niet meer vereist wordt en de betrokkene het «certificat d'aptitude à la profession d'avocat» bezit, blijft de eis van het Franse diploma de enige van de voorwaarden gesteld door art. 11 van de wet van 31 december 1971, waaraan hij niet voldoet. Hij is echter wel in het bezit van het diploma van doctor in de rechten aan de Leuvense Universiteit en dit diploma werd door de Franse universitaire overheid erkend als gelijkwaardig aan de Franse «licence en droit».

Derhalve stelt zich de vraag of de Franse eis van het nationale diploma dat als waarborg moet dienen voor de beroepskennis van de kandidaat en die uiterlijk in overeenstemming is met de toepassing van de regel van gelijke behandeling, in de gegeven omstandigheden nog geoorloofd kan zijn dan wel of die eis een verkapte discriminatie is die schuil gaat achter een beroepsprotectionisme en die tegen de doelstelling van art. 52 ingaat.

De Franse regering heeft hierbij nog beweerd en aangetoond dat de erkenning van de gelijkwaardigheid van het Leuvense diploma door de Franse universitaire overheid slechts een zuiver academisch effect heeft wat betekent dat deze erkenning de houder alleen recht geeft om de studies voor het «doctorat» in Frankrijk verder te zetten. Het diploma van het Franse doctorat is dan wel een geldige titel voor de inschrijving als advocaat. De academische erkenning heeft volgens de Franse overheid geen civiel effect, zodat de weg naar de beroepsuitoefening er door niet vrij wordt gemaakt.

5. Het arrest gaat uit van de bepalingen van art. 3, art. 52, art. 53, art. 57, leden 1 en 2, en tenslotte het op 18 december 1961 bekendgemaakte algemene programma voor de opheffing van de beperkingen van de vrijheid van vestiging waarin werd gesteld dat ook die beperkingen moeten worden opgeheven die voortkomen uit wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen of administratieve handelwijzen «en die, hoewel van toepassing zonder onderscheid naar nationaliteit, uitsluitend of in hoofdzaak de toegang tot of de uitoefening van deze werkzaamheid door vreemdelingen belemmeren».

In het programma werd derhalve ook de opheffing van de verkapte discriminaties uitdrukkelijk voorzien. Het past hierbij ook te wijzen op het arrest in de zaak 152/73 : G.M. Sotgiu tegen Deutsche Bundespost waarin gehandeld werd over een discriminatie op grond van de woonplaats. Het Hof neemt aan «dat de regels omtrent de gelijkheid van behandeling zowel in het Verdrag als in art. 7 van Verordening 1612/68, niet alleen de zichtbare discriminaties op grond van de nationaliteit verbieden, maar ook alle verkapte vormen van discriminatie die door toepassing van andere onderscheidingscriteria in feite tot hetzelfde resultaat leiden». Dit laatste standpunt kan ontegensprekelijk ook gelden voor het vestigingsrecht.

6. De aangehaalde gemeenschapsrechtelijke voorschriften tonen aan dat de doelstelling van het Verdrag de verwezenlijking is tegen 1 januari 1970 van de vrije vestiging. Doch anderzijds wordt het feit erkend dat er rekening mede moet gehouden worden dat er voor de organisatie van het beroep in alle Lid-Staten in het algemeen belang gerechtvaardigde voorschriften gelden. Bedenken we er gerust bij dat deze nationale regels criteria kunnen bevatten waarin verkapte discriminaties worden in stand gehouden. Het achterwege blijven van de gemeenschapsvoorschriften (richtlijnen) die alle belemmeringen en discriminaties moeten opheffen verleent de Lid-Staten echter nog geen alibi om deze beperkingen aan de vrije vestiging in stand te houden. Het Hof beroept zich hierbij op de voorschriften van art. 5 dat de Lid-Staten verplicht op te treden zowel in actieve als in passieve zin ter verwezenlijking van de doelstellingen van het Verdrag. Het komt ons voor dat het Hof in

deze context aan art. 5 een bijzondere draagwijdte heeft gegeven. Behorende tot de artikelen die de beginselen van het Verdrag inhouden is dit artikel uiteraard van een algemene strekking. In de arresten 78/70 : Deutsche Grammophon Gesellschaft en 2/73 : Riseria Luigi Geddo is gezegd dat in art. 5 een algemene verplichting der Lid-Staten omschreven wordt welke concrete inhoud van geval tot geval afhangt van de bepalingen van het Verdrag of van de regelen welke uit het algemeen stelsel van het Verdrag kunnen worden afgeleid. Het lijkt ons de reden te zijn waarom aan art. 5 geen rechtstreekse werking kan worden toegeschreven.

Nu stelt zich de vraag in hoeverre deze verplichting van de Lid-Staat, die haar concrete vorm slechts krijgt door de voorschriften van de artt. 52-58 en voornamelijk door de richtlijnen die de Gemeenschap moet vaststellen ter verwezenlijking van de daarin omschreven doeleinden, in afwezigheid van deze richtlijnen, nog een positieve inhoud heeft.

Het arrest beziet de feitelijke toestand. Het dient aldus erkend dat het invoeren van een stelsel van vrijheid theoretisch de gemakkelijkste opdracht is en zou kunnen verwezenlijkt worden zonder gemeenschapsrechtelijke voorschriften. De vaststelling van de noodzaak van beroepsregels in elke Lid-Staat dwingt echter aan deze theoretische stelling sterke voorbehouden te hechten.

Het arrest is daarom zeer voorzichtig. Het beperkt de verplichting van de nationale overheid de verwezenlijking van de beoogde vrijheid te verzekeren tot de gevallen waarin de toepassing van de nationale regelingen of handelwijzen onder bepaalde omstandigheden geschieden kan overeenkomstig de doelstelling van het Verdrag. In die zin zijn de concrete omstandigheden van het geval Thieffry zodanig dat de ontzegging van het vestigingsrecht strijdig moet geacht worden met het Verdrag. Het bezit van een door een bevoegde instantie gelijkwaardig erkend diploma dat een waarborg is voor de beroepskennis die betrokkene overigens ook in Frankrijk reeds bewees, en het bezit van het certificat d'aptitude à la profession d'avocat dat als specifiek Frans getuigenschrift de beroepsbekwaamheid van de betrokkene bevestigt zijn bewijzen van de objectieve gelijkwaardigheid van het diploma met de Franse licence en droit en kunnen niet toelaten dat de Parijse Orde van Advocaten een zuiver formele vereiste van een Frans diploma inroept om afbreuk te doen aan de doelstelling van de verdragsbepalingen.

Het komt ons overigens voor dat deze zaak had kunnen herleid worden tot een gewone nationaliteitsdiscriminatie op gebied van diploma's daar geen enkele fundamentele reden aanwezig was die in het betrokken geval inhoud kon geven aan de eis van een nationaal diploma.

7. De concrete motivering van het arrest en het formele antwoord dat geheel op het specifieke geval is afgestemd beletten evenwel niet er meer algemeen uit af te leiden dat art. 5 de Lid-Staten verplicht te handelen in de zin van de doelstelling van het Verdrag, ook wanneer de Gemeenschap in gebreke is gebleven in de haar opgedragen taak, en dit telkens de omstandigheden zich daartoe lenen. Met betrekking tot het vestigingsrecht is dit een waardevolle regel waarvan de toepassing weliswaar slechts van geval tot geval kan worden beoordeeld.

Aan deze regel en meer algemene toepassing toeschrijven en met name op andere gebieden van het Verdrag is niet van gevaar ontbloot. De interferentie van de respectieve bevoegdheden van de Lid-Staten en de Gemeenschap, en het feit dat de Lid-Staten, telkens de Gemeenschap in gebreke blijft de nodige besluiten te nemen, de neiging zouden kunnen vertonen overeenkomstig hun nationale wetgeving eenzijdige maatregelen te nemen die naar zij oordelen bijdragen tot de verwezenlijking van de in het Verdrag omschreven doelstellingen, zou kunnen leiden tot de ontwrichting en de aftakeling van het gehele Gemeenschapsbeleid. Daarom moet de draagwijdte die in dit arrest aan art. 5 wordt gegeven beschouwd worden als uitzonderlijk en van beperkte toepassing.

8. Het Hof heeft gemeend ook te moeten antwoorden op een argument dat ter verdediging werd aangewend, namelijk het beperkt academisch effect van een universitaire erkenning van gelijkwaardigheid der diploma's. Het komt ons voor dat het discriminerend gevolg dat de Franse wetgeving, en wellicht ook deze van andere Lid-Staten, voorbehoudt aan een vreemd gelijkwaardig erkend diploma opnieuw een verkapte nationaliteitsdiscriminatie is die op zich zelf strijdig is met het Verdrag. Het Hof waagt zich niet zover en laat het aan de nationale autoriteiten zelf over te oordelen over dit onderscheid dat hun nationaal recht in stand houdt. Het wijst er evenwel op dat als er geen fundamentele reden aanwezig is om af te zien van de gelijkwaardigheid van de titels op gebied van beroepsbekwaamheid er ook geen discriminatie in de

gevolgen mogen zijn. Het lijkt opnieuw geen twijfel dat de precieze omstandigheden van onderhavig geval niet toelaten het civiele gevolg te weigeren aan het gelijkwaardig erkend diploma van de heer Thieffry.

J.V.D.M.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 29 APRIL 1977

Voorzitter-rapporteur : de h. de Vreese

Advocaat-generaal : de h. Velu

Advocaten : mrs. Houtekier en van Hecke

1. Rechtsmiddelen—Onsplitsbaar geschil—Begrip—2. Bewijs in burgerlijke zaken—Erkentenissen door rechter in hoger beroep afgeleid uit ontstentenis van betwisting voor de eerste rechter.

1. Als de erfgenamen van een schuldenaar elk voor zijn deel tot betaling van een geldsom veroordeeld zijn, zou een beslissing waarbij t.a.v. een van hen de handtekening van zijn rechtsvoorganger onecht zou worden bevonden en hij dus niet tot beloop van zijn erfrechtelijke deel zou kunnen worden veroordeeld terwijl de veroordeling van de andere erfgenamen, elk tot zijn deel in de nalatenschap, zou blijven bestaan, niet tot een toestand leiden waarbij de gezamenlijke tenuitvoerlegging van de onderscheiden beslissingen materieel onmogelijk zou zijn.

2. Wegens niet-nakoming door zijn rechtsvoorganger van een door deze gesloten overeenkomst werd een erfgenaam tot betaling van een schadevergoeding veroordeeld. In hoger beroep betwistte hij voor de eerste maal de echtheid van de handtekening van zijn rechtsvoorganger.

Nu de erfgenaam voor de eerste rechter alleen het bedrag van de gevorderde schadevergoeding contesteerde en noch de geldigheid noch de inhoud van de overeenkomst noch de principiële gegrondheid van de vergoeding betwistte, heeft de rechter in hoger beroep daaruit kunnen afleiden dat hij de echtheid van de handtekening had erkend. Noch de devolutieve kracht van het hoger beroep, noch de omstandigheid dat de erfgenaam voor de eerste rechter had geconcludeerd «onder alle voorbehoud en zonder enige nadelige erkenning» konden de appelrechter beletten die gevolgtrekking te maken.

B. t/ S.

Gelet op het bestreden arrest, op 11 maart 1976 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen ;

. Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 883 tot 894, 1042, 1044, 1045, 1068, 1138, 3°, van het Gerechtelijk Wetboek, 6, 1319, 1320, 1322, 1337, 1338 van het Burgerlijk Wetboek, 97 van de Grondwet, en van het algemeen rechtsbeginsel van de eerbied voor de rechten van de verdediging,

doordat het arrest eiseres veroordeelt, in verhouding met haar rechten in de nalatenschap, een gedeelte van de aan verweerder toegekende provisionele schadevergoeding van 500.000 frank te betalen, en een gerechtelijk deskundige aanstelt met als opdracht de verkoopwaarde op 7 november 1969 van de onverkochte goederen te bepalen en, aan de hand van de overeenkomst van 16 oktober 1961, de

volledige afrekening tussen de partijen op te stellen, om de reden dat eiseres vruchteloos de handtekening van haar rechtsvoorganger op de overeenkomst betwist en een schriftonderzoek vordert ; dat zij immers voor de eerste rechter noch de inhoud, noch de geldigheid van dit contract heeft betwist, evenmin de principiële gegrondheid van de eis, zodat de eerste rechter met reden heeft kunnen vaststellen dat slechts het bedrag van de gevorderde schadevergoeding werd betwist,

terwijl, eerste onderdeel, het door eiseres tegen het beroepen vonnis ingestelde hoger beroep het geschil zelf bij het hof van beroep aanhangig heeft gemaakt zodat eiseres gerechtigd was de echtheid van de handtekening van haar rechtsvoorganger te betwisten en een schriftonderzoek te vorderen, ook al had zij dat middel niet in eerste aanleg opgeworpen (schending van de artikelen 883 tot 894, 1042 en 1068 van het Gerechtelijk Wetboek),

tweede onderdeel, eiseres voor de eerste rechter onder alle voorbehoud en zonder enige nadelige erkenning had geconcludeerd, zodat zij de betwisting van de echtheid van het geschrift van haar rechtsvoorganger geenszins had verzaakt en de echtheid daarvan noch uitdrukkelijk noch stilzwijgend had erkend en gerechtigd was dit middel, dat overigens tot de openbare orde behoort, in hoger beroep aan te voeren (schending van de artikelen 883 tot 894, 1044, 1046, 1068 van het Gerechtelijk Wetboek, 6, 1319, 1320, 1322, 1337, 1338 van het Burgerlijk Wetboek en van voormeld algemeen rechtsbeginsel),

derde onderdeel, de motivering van het arrest het niet mogelijk maakt uit te maken of eiseres geacht wordt de echtheid van de handtekening van haar rechtsvoorganger in eerste aanleg te hebben erkend, of die betwisting definitief te hebben verzaakt ; het arrest zich bovendien over de vraag naar de echtheid van de betwiste handtekening niet uitsprekt (schending van de artikelen 97 van de Grondwet en 1138, 3°, van het Gerechtelijk Wetboek) :

Betreffende de grond van niet-ontvankelijkheid van de voorziening door verweerder hieruit afgeleid dat de in het middel opgeworpen vraag naar de echtheid van de handtekening van wijlen Gustaaf B. onsplitsbaar is tussen de erfgenamen van voormelde Gustaaf B., terwijl eiseres de twee andere erfgenamen van wijlen Gustaaf B., die bij het bestreden arrest betrokken waren, in strijd met wat artikel 1084 van het Gerechtelijk Wetboek eist, niet in de zaak voor het Hof heeft betrokken :

Overwegende dat eiseres en twee andere medeërfgenamen van wijlen Gustaaf B. in deze hoedanigheid werden gedagvaard tot betaling aan verweerder van bepaalde vergoedingen wegens niet uitvoering van een tussen hun rechtsvoorganger en verweerder gesloten overeenkomst ; dat zij door het arrest werden veroordeeld om «elk tot beloop van zijn (niet betwiste) erfrechtelijke deel in de nalatenschap» van Gustaaf B., aan verweerder een provisie van 500.000 frank te betalen ;

Overwegende dat een beslissing waarbij, ten aanzien van eiseres de handtekening van verweerder onecht zou worden bevonden en eiseres dus niet tot beloop van haar erfrechtelijke deel zou kunnen worden veroordeeld, terwijl de veroordeling van de twee medeërfgenamen, elk tot hun erfrechtelijke deel in de nalatenschap, zou blijven bestaan, niet tot een toestand zou leiden waarbij de gezamenlijke tenuitvoerlegging van de onderscheiden beslissingen materieel onmogelijk zou zijn ;

Dat het geschil dus, overeenkomstig artikel 31 van het Gerechtelijk Wetboek, niet onsplitbaar is in de zin van artikel 1084 van hetzelfde wetboek ; dat de grond van niet ontvankelijkheid niet kan worden aangenomen ;

Ten aanzien van het middel :

Overwegende dat het arrest beslist dat de appellanten, onder welke eiseres, vruchteloos de handtekening van hun rechtsvoorganger op de litigieuze overeenkomst betwisten daar zij voor de eerste rechter noch de geldigheid noch de inhoud van dit contract evenmin als de principiële gegrondheid van de eis hebben betwist, zodat de eerste rechter met reden heeft kunnen vaststellen dat slechts het bedrag van de gevorderde schadevergoeding werd gecontesteerd ;

Overwegende dat het hof van beroep zodoende te kennen geeft dat de appellanten, en dienvolgens eiseres, de echtheid van de handtekening impliciet hebben erkend ;

Overwegende dat het hof van beroep zonder de in het middel vermelde wetsbepalingen te schenden, uit de met elkander overeenstemmende omstandigheden die het opsomt, met name dat eiseres, voor de eerste rechter, alleen het bedrag van de gevorderde schadevergoeding contesteerde en noch de geldigheid noch de inhoud van de overeenkomst noch de principiële gegrondheid van de vergoeding betwistte, heeft kunnen afleiden dat eiseres de echtheid van de handtekening had erkend ;

Overwegende dat de devolutieve kracht van het hoger beroep het hof van beroep niet kon beletten te beslissen dat eiseres de echtheid van de handtekening had erkend en dus niet meer vermocht die echtheid in hoger beroep te betwisten ;

Overwegende dat ook de omstandigheid dat eiseres voor de eerste rechter had geconcludeerd «onder alle voorbehoud en zonder enige nadelige erkenning», gelet op de niet gepreciseerde aard van dit vage voorbehoud, het hof van beroep niet kon beletten zodanige gevolgtrekking, zonder de bewijskracht van de conclusie te schenden en zonder de rechten van de verdediging te miskennen, uit de omstandigheden die het arrest opsomt, af te leiden ;

Overwegende dat het met de openbare orde geenszins strijdig is dat een partij de echtheid van een handtekening zou erkennen ;

Dat geen van de onderdelen van het middel kan worden aangenomen ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;
Veroordeelt eiseres in de kosten.

ARBEIDSRECHTBANK TE TONGEREN

7 JUNI 1977

Voorzitter : de h. Michiels

Rechters in sociale zaken : de hh. Corswarem en Bollen

Arbeidsauditeur : de h. Van Lindt (eensluidend advies)

Advocaten : mrs. Ruttens loco Marchal Thoelen loco Jage-neau

Taalgebruik in gerechtszaken—Vraag tot wijziging met

verwijzing naar rechtbank van ander taalgebied—Ingediend door verweerster, handelsvennootschap te Brussel—Weigering.

De aanvraag van een verweerster-handelsvennootschap tot wijziging van de taal van de rechtspleging en tot verwijzing naar een rechtbank van een ander taalgebied dient te worden geweigerd als blijkt dat deze vennootschap in feite in haar diensten een voldoende kennis van de Nederlandse taal heeft. Bovendien is deze vennootschap, die haar zetel in de agglomeratie Brussel heeft, wettelijk verplicht Nederlands te kennen.

L. t/ N.V. R.

Overwegende dat de vordering ertoe strekt verweerster te horen veroordelen tot betaling van de wettelijke vergoedingen voor de gevolgen van een arbeidsongeval dat eiser had in dienst van de Brouwerij Piedboeuf op 24 mei 1974 ;

Overwegende dat verweerster bij conclusie verklaart «conform art. 7 van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken de verwijzing van de zaak» te vragen naar de Arbeidsrechtbank te Luik ; dat eiser zich hiermede akkoord verklaart en beide partijen deze toegestemde conclusie ondertekenen ; met andere woorden vraagt verweerster de wijziging van de taal van de rechtspleging ;

Overwegende dat verweerster een naamloze vennootschap van verzekeringen op allerlei gebied met maatschappelijke zetel in de Brusselse agglomeratie is ; dat de vraag van een rechtspersoon tot wijziging van de taal der procedure volgens de rechtspraak en rechtsleer niet zonder meer ingewilligd kan worden (Leo Lindemans, *Taalgebruik in gerechtszaken*, Alg. Practische Rechtsverzameling, Gent-Leuven, 1973, nr. 114) ; «dat de beoordeling van de voldoende kennis van de taal van de inleidende akte in hoofde van gedaagde een feitelijke kwestie is.» De vraag tot taalwijziging kan afgewezen worden indien blijkt dat gedaagde een voldoende taalkennis bezit. Volgens Lindemans (*ibidem*) «gaat het over de taalvaardigheid waarover de rechtspersoon in zijn geheel beschikt, in zijn werkelijke bedrijvigheid en niet in de persoon van zijn organen of lasthebber. Wanneer in de diensten, die de activiteit van een rechtspersoon uitmaken, in feite gebruik gemaakt wordt van een taal, moet aanvaard worden dat de rechtspersoon deze taal kent.» «Sommige rechtspersonen worden door de wet verplicht een bepaalde taal te gebruiken. Hun diensten moeten derhalve op zulke wijze georganiseerd worden dat zij die wettelijke verplichting naleven. Het zijn niet enkel de Staat en de overige personen en diensten die een overheidstaak vervullen (Wetten op het gebruik der talen in bestuurszaken, art. 1) doch ook de private bedrijven (zelfde wetten, art. 52) waaronder de handelsvennootschappen zijn begrepen. De rechtspersoon kan derhalve geen taalwijziging bekomen wanneer hij de taal van de inleidende akte krachtens de wet moet kennen. De Staat, de Provincie Brabant, de gemeentebesturen en andere openbare instellingen, gevestigd in de agglomeratie Brussel, kunnen derhalve geen aanspraak maken op taalwijziging wanneer de inleidende akte in het Nederlands of in het Frans gesteld is. Deze regel geldt evenzeer voor de handelsvennootschappen, waarvan de zetel gevestigd is in de agglomeratie Brussel.»

Overwegende dat enerzijds uit de algemene bekendheid en uit het bestaan van talloze dossiers van verweerster in deze arbeidsrechtbank blijkt dat de diensten van verweerster de Nederlandse taal machtig zijn; dat daarenboven volgens art. 52 van de wetten op het gebruik der talen in bestuurszaken, deze handelsvennootschap, die haar maatschappelijke zetel in de agglomeratie Brussel heeft, de wettelijke verplichting heeft de Nederlandse taal te kennen;

Overwegende dat het derhalve verweerster niet veroorloofd is de wijziging van de taal der rechtspleging, thans het Nederlands, te vragen; dat dus ook de eruit volgende verwijzing naar een rechtbank van een ander taalgebied, namelijk Luik, afgewezen dient te worden;

(...)

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUGGE AFDELING OOSTENDE

4e KAMER — 3 MEI 1977

Voorzitter: de h. Six

Openbaar ministerie: de h. F. De Mot

Advocaten: mrs. Floren, Dewulf loco De Becker en De Kock

Aanneming van werk—Overheidsopdracht—Faillissement van aannemer—Overeenkomst voor rekening.

Als bij een overheidsopdracht de aannemer ten gevolge van zijn faillietverklaring het werk niet kan voortzetten, kan de Belgische Staat ingevolge art. 48-D-3° Min. B. van 14 oktober 1964 geldig met een derde een overeenkomst voor rekening sluiten, d.i. een overeenkomst met het doel het in gebreke blijven van de aannemer op zijn kosten en risico, zonder dat de oorspronkelijke overeenkomst ontbonden wordt, te verhelpen.

De bepaling van art. 48-D, volgens welke het beheer aan de aannemer de lijst afgeeft van de materialen en het materieel waarover het de beschikking wenst te houden voor de voortzetting van het werk, geldt ook in geval van faillissement van de aannemer.

Het materieel wordt kosteloos gebruikt, wat inhoudt dat het na gebruik aan de aannemer, ten deze de failliete boedel, wordt teruggegeven; niet gebruikte materialen moeten eveneens terug ter beschikking van de aannemer worden gesteld, terwijl de geïncorporeerde het voorwerp van een verrekening zullen uitmaken.

Mr. Heymans q.q. t/ Belgische Staat

Advies van het Openbaar Ministerie

De overeenkomst voor rekening is een ambtshalve te nemen maatregel die bestaat in het sluiten van een overeenkomst met een derde en tot doel heeft het geheel of gedeeltelijk in gebreke blijven van de andere partij bij de overeenkomst te verhelpen, en dit op zijn kosten en risico's. Deze sanctie kan uitgesproken worden wegens zware tekortkomingen van de aannemer, o.m. wegens faillissement (cf. M.A. Flamme, *Praktische Commentaar bij de reglementering van de overheidsovereenkomsten*, nrs. 504 en

505). Ter zake werd in het algemeen bestek niet bepaald dat in geval van faillissement de overeenkomst van rechtswege ontbonden zou worden. Niettegenstaande de ongelukkige redactie van art. 48 D van het M.B. van 14 oktober 1964 lijkt het geen twijfel dat het Bestuur kan beslissen welk materieel en welke materialen het ter beschikking zal houden van de nieuwe aannemer in geval van overeenkomst voor rekening met een derde. (M.A. Flamme, *Traité théorique et pratique des marchés publics*, nr. 979; Hof Gent, 1 april 1950, waarvan fotokopie in bijlage).

Er werd daarenboven reeds gevonnis dat het beding van het bestek waarbij aan de Administratie de mogelijkheid gelaten wordt ambtshalve maatregelen te treffen tegen een in gebreke zijnde (in casu *failliete*) aannemer, en onder meer te beschikken over zijn ter plaatse gebrachte materialen, tegenstelbaar is aan de onderaannemer wiens contract met de hoofdaannemer gesloten werd volgens de tekeningen en het bestek welke van toepassing zijn op de hoofdaanneming. De onderaannemer heeft slechts een chirografaire schuldvordering tegen de failliete boedel van de in gebreke gebleven aannemer (M.A. Flamme, *Praktische Commentaar bij de reglementering van de overheidsovereenkomsten*, nr. 503; Hof Brussel, 10 december 1955, waarvan fotokopie in bijlage).

Om die redenen, adviseert mijn ambt de Rechtbank, de vordering van eisers q.q. ongegrond te verklaren.

Vonnis

De vordering strekt ertoe te horen zeggen voor recht dat de Belgische Staat zich niet mag verzetten tegen de verkoop door de curatoren, eisers q.q., van bouwmaterialen en materieel welke zich bevinden op twee bouwterreinen te Antwerpen, waar voor rekening van de Belgische Staat gebouwen worden opgetrokken (uitbreiding van het Koninklijk Muziekconservatorium en Gewestelijk Station BRT, Desguinlei en oprichting van het Financiëncentrum, Frankrijklei); eisers q.q. vorderen daarenboven 500.000 frank schadevergoeding.

De Belgische Staat ontkent de eisers q.q. het recht te beschikken over bepaalde bouwmaterialen en materieel welke zich op deze twee erven bevinden, aanvoerend dat, ingevolge de niet-voortzetting der werken door de failliete aannemer, een overeenkomst voor rekening wordt afgesloten met een derde, in welk geval de Belgische Staat, ingevolge het ministerieel besluit van 14 oktober 1964 het recht heeft over deze materialen te beschikken en dit materieel te gebruiken.

De twee aannemingsovereenkomsten worden beheerst door de wet van 4 maart 1963 en het K.B. van 14 oktober 1964 betreffende de administratieve en technische contractuele bepalingen die het algemeen lastencohier van de overeenkomsten van de Staat uitmaken.

Toen bleek dat de werken niet konden worden voortgezet, heeft de Belgische Staat beslist ambtshalve de maatregel te treffen bedoeld in art. 48-D-3° van het ministerieel besluit van 14 oktober 1964, namelijk het sluiten van een overeenkomst voor rekening met een derde.

De rechtsgeldigheid van deze beslissing kan bezwaarlijk worden betwist nu er wettelijk in is voorzien: het betreft een overeenkomst gesloten met een derde met het doel de nalatigheid van de medecontractant, op kosten en risico van deze laatste en zonder ontbinding der oorspronkelijke

overeenkomst te verhelpen (Flamme, De Grand Ry en Mathei, *Commentaire pratique de la réglementation des marchés publics*, blz. 603).

De bepaling van art. 48-D waarbij het beheer aan de aannemer de lijst afgeeft van de materialen en van het materieel welke het te zijner beschikking wenst te houden om de werken voort te zetten of te doen voortzetten betreft evengoed de voortzetting in regie als de overeenkomst voor rekening (Flamme, *Traité des marchés publics*, II, nr. 979).

Deze bepaling blijft toepasselijk ook in geval van faillissement van de aannemer: bij wederkerige overeenkomsten maakt het faillissement geen einde aan de wederzijdse verbintenissen (De Page, III, nr. 644-B-2°; Hof Brussel, 10 december 1955, in zake S.A. Nouvelle graniterie Gaudier-Rembaux tegen de curatoren van het faillissement Odon Brunin).

Volgens een arrest van het Hof van Beroep te Gent van 1 april 1950, Verenigde Kamers in zake Dienst van het Sekwester tegen de Belgische Staat (waarin bij faillissement ook het gebruik van materialen en materieel wordt aanvaard, ook indien dit toebehoort aan een onderaannemer), is het gebruik van materieel kosteloos, wat veronderstelt dat het na gebruik aan de aannemer (hier het faillissement) wordt teruggegeven.

Men moet aannemen dat de niet gebruikte materialen eveneens opnieuw ter beschikking van de aannemer te stellen zijn, terwijl de geïncorporeerde het voorwerp zullen uitmaken van een verrekening.

Er kan aldus geen sprake zijn van een kosteloze overdracht in eigendom zoals de eisers q.q. vreezen.

EUROPEES RECHT

Overzicht van rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

(17 - 21 oktober 1977)

Gevoegde zaken 124/76 en 20/77 S.A. Moulins et Huileries de Pont-à-Mousson / Office national interprofessionnel des céréales te Parijs, Société coopérative «Providence agricole de la Champagne» te Reims / Office national interprofessionnel des céréales te Parijs — *prejudiciële zaak* — 19-10-1977 — *gemeenschappelijk landbouwbeleid* — *restituties bij de produktie*.

Bij de produktie van bier worden onder andere — van onverwerkte granen afkomstige — zetmeelhoudende produkten verwerkt, die door een gistingsproces kunnen worden omgezet in alcohol.

Het gaat hier om grutten, gries en griesmeel van maïs (zogenaamde gritz), vervaardigd door de maïsindustrie, of zetmeel afkomstig uit de zetmeelindustrie of andere zetmeelhoudende produkten (breukrijst, tarwemeel etc.).

Gritz wordt door de maïsindustrie vervaardigd door een zuiver mechanische behandeling van maïskorrels en de bierbrouwerij vormt een belangrijk afzetgebied voor dit produkt.

Zetmeel wordt vervaardigd door zetmeelfabrieken, die ook als zij maïs als grondstof gebruiken, tot de chemische

industrie worden gerekend. Voor zetmeelprodukten bestaan talrijke afzetmogelijkheden.

De zetmeelindustrie concurreert met de maïsindustrie en met die sectoren van de chemische industrie die vervangingsprodukten op basis van petroleum produceren.

Het Tribunal administratif te Nancy en dat te Chalons-sur-Marne hebben het Hof verzocht zich uit te spreken over de geldigheid van 's Raads verordeningen houdende gemeenschappelijke ordening der markten in de sector graan (verordeningen nos. 665/75 van 4 maart 1975 en 2727/75 van 29 oktober 1975), voor zover daarbij de voordien bestaande restitutie bij de produktie van gritz bestemd voor de brouwerij is afgeschaft. Deze verzoeken werden ingesteld in het kader van procedures ter verkrijging van een restitutie bij de produktie van maïs bestemd voor de brouwerij, ingeleid tegen de bevoegde nationale instanties door de gritzproducenten die stellen dat de bepalingen waarbij die restitutie is afgeschaft, doch die voor zetmeel is gehandhaafd, discriminerend zijn en als zodanig in strijd is met artikel 40, lid 3, tweede alinea, EEG-Verdrag.

De nieuwe regeling bevat namelijk een facultatieve restitutie voor maïs bestemd ter vervaardiging van zetmeel, doch geen restitutie voor maïs ter vervaardiging van gritz dat bestemd is voor de brouwerij. Verzoeksters in het hoofdgeding beroepen zich op artikel 40, lid 3, tweede lid, EEG-Verdrag, waarin wordt bepaald dat de gemeenschappelijke marktordening «elke discriminatie tussen producenten of verbruikers van de Gemeenschap dient uit te sluiten».

Weliswaar verbiedt deze bepaling niet uitdrukkelijk eventuele discriminatie tussen *verschillende* industriële of handelsssectoren op het gebied van verwerkte landbouwprodukten, doch dit neemt niet weg dat het discriminatieverbod één der grondbeginselen van het gemeenschapsrecht is.

Men moet dus nagaan of gritz enerzijds en zetmeel van maïs anderzijds, zich in een vergelijkbare situatie bevinden, en wel in die zin dat gritz bij de produktie van bier kan worden vervangen door zetmeel en de keuze van de brouwerijen tussen deze beide produkten in hoofdzaak afhankelijk is van de koopprijs. Lange tijd zijn deze produkten op voet van gelijkheid behandeld wat betreft de restitutie bij de produktie, en het is niet komen vast te staan dat de bij de litigieuze verordening nr. 665/75 ingevoerde wijziging objectief gerechtvaardigd was.

Volgens het Hof moet worden geconcludeerd dat de afschaffing van de restitutie voor gritz tegelijk met de handhaving van de restitutie voor maïszetmeel miskenning vormt van het gelijkheidsbeginsel. Zodanige vaststelling van de onwettigheid behoeft echter niet persé te leiden tot ongeldigverklaring, maar men moet wel de nodige maatregelen nemen om de onverenigbaarheid van de verordening met het gelijkheidsbeginsel op te heffen.

Het Hof verklaarde voor recht dat

1. Artikel 11 van verordening nr. 120/67 van de Raad van 13 juni 1967 in de ingevolge artikel 3 van verordening nr. 665/75 van de Raad van 4 maart 1975 per 1 augustus 1975 geldende vorm, overgenomen bij verordening nr. 2727/75 van de Raad van 29 oktober 1975, junctis verordening nr. 1955/75 van de Raad van 22 juli 1975 en later daarvoor in de plaats getreden verordeningen, onverenigbaar is met het gelijkheidsbeginsel in zoverre het leidt tot verschil in behandeling van voor de brouwerij bestemde grutten, gries en griesmeel van maïs enerzijds en maïszetmeel anderzijds.

2. Het staat aan de op het gebied van het gemeenschappelijk landbouwbeleid bevoegde instellingen de nodige

maatregelen te nemen om deze onverenigbaarheid op te heffen.

Gevoegde zaken 117/76 en 16/77 — Firma Ruckdeschel/Hauptzollamt Hamburg-St. Annen en Firma Diamalt/Hauptzollamt Itzehoe — *prejudiciële zaak* — 19-10-1977.

Deze zaak vertoont overeenkomst met bovengenoemde gevoegde zaken 124/76 en 20/77.

Zaak 29/77 S.A. Roquette Frères/Frankrijk — *prejudiciële zaak* — 20-10-1977 — *gemeenschappelijk landbouwbeleid — compenserende bedragen naar aanleiding van de ontwikkeling van de wisselkoers*.

Deze zaak betreft een verzoek krachtens artikel 177 EEG-Verdrag om uitlegging van verordening nr. 974/71 van de Raad betreffende bepaalde conjunctuurpolitieke maatregelen welke naar aanleiding van de tijdelijke veruiming van de fluctuatiemarges van de valuta's van sommige Lid-Staten dienen te worden genomen in de landbouwsector en inzake de geldigheid van verordening nr. 652/76 van de Commissie houdende wijziging van de monetair compenserende bedragen naar aanleiding van de ontwikkeling van de wisselkoersen van de Franse frank.

Nadat de Franse regering in maart 1976 had besloten dat de Franse frank de «Europese monetaire slang» zou verlaten, stelde de Commissie bij de litigieuze verordening monetair compenserende bedragen voor het handelsverkeer van Frankrijk met de Lid-Staten of met derde landen vast.

Verzoekster in het hoofdgeding die een groot deel der door haar vervaardigde zetmeelhoudende producten exporteert, werd door de Franse douaneadministratie aangeslagen tot betaling van compenserende bedragen over haar export sedert 25 maart 1976, de datum waarop de verordening in werking trad. Zij vorderde voor de Tribunal d'instance te Rijsel stopzetting van verdere betaling en restitutie der door de douaneadministratie reeds ontvangen bedragen. Daar het Tribunal d'instance van mening is dat voor de beslechting van het geding uitlegging van het gemeenschapsrecht noodzakelijk is, heeft het zich tot het Hof van Justitie gewend met de volgende vragen :

— Is de Commissie ter zake van de instelling of handhaving van monetair compenserende bedragen verplicht te wijzen op het gevaar van verstoringen in de handel en is het haar bij ontbreken van zodanig gevaar, verboden compenserende bedragen vast te stellen ?

— Dient het gevaar voor verstoringen te worden afgemeten naar de basisproducten of naar de verwerkte producten ?

— Is de instelling en handhaving van monetair compenserende bedragen bij verordening nr. 652/76 van de Commissie in overeenstemming met artikel 39 EEG-Verdrag, waar deze bedragen, ingesteld om te voorkomen dat veranderingen op korte termijn van de wisselkoersen rechtstreeks doorwerken in de landbouwprijzen in nationale valuta, volgens de Commissie een verstoring effect voor de eenheid van de gemeenschappelijke markt en een vervalsing van de mededinging teweegbrengen en volgens Roquette tot een verlaging van het reëel inkomen van de Franse landbouwers leiden ?

— Zijn deze verordeningen als geldig te beschouwen of niet ?

De communautaire regeling bepaalt dat, wanneer een Lid-Staat toestaat dat de wisselkoers van zijn munteenheid de fluctuatiegrens die bij de op 12 mei 1971 geldende internationale regeling is toegelaten naar boven of naar beneden overschrijdt,

a) de Lid-Staat wiens munteenheid stijgt boven de toegestane fluctuatiegrens, overgaat tot heffing bij invoer en tot toekenning van compenserende bedragen bij uitvoer ;

b) de Lid-Staat wiens munteenheid daalt beneden de fluctuatiegrens, overgaat tot heffing bij uitvoer en tot toekenning bij de invoer van compenserende bedragen voor bepaalde producten in het handelsverkeer met de Lid-Staten en met derde landen.

Het staat aan de Commissie, gehoord het advies van de beheerscomité's, het bestaan van een dergelijke situatie vast te stellen, doch het staat haar vrij dit uitsluitend te doen bij een duidelijke verlaging van de wisselkoersen van een munteenheid, bij gevaar voor verstoringen.

Aansluitend bij een eerdere beslissing (zaak Balkan, Jurisprudentie 1976, blz. 30) overwoog het Hof dat de Commissie en het beheerscomité bij de beoordeling van een ingewikkelde economische situatie beschikken over een ruime beoordelingsbevoegdheid.

In dat geval beperkt de rechter zich tot de vraag of bij de uitoefening van dergelijke bevoegdheid niet sprake is van een kennelijke dwaling of misbruik van bevoegdheid dan wel of het betrokken orgaan de grenzen van zijn beoordelingsbevoegdheid niet klaarblijkelijk heeft overschreden.

Het Hof overwoog dat de Commissie zich in deze nauwkeurig heeft gehouden aan de verordeningen van de Raad. Het door verzoekster in het hoofdgeding aangevoerde artikel 39 EEG-Verdrag geeft een opsomming van de verschillende doeleinden van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. De communautaire instellingen moeten er voortdurend op bedacht zijn een oplossing te vinden voor eventuele tegenspraak tussen afzonderlijk beschouwde doeleinden en eventueel aan één hunner tijdelijk de voorrang verlenen wanneer economische omstandigheden daartoe tijdelijk nopen. Door hier eventueel in verband met de monetair situatie voorrang te hebben gegeven aan eisen van stabilisatie der markten, heeft verordening nr. 974/71 geen inbreuk gemaakt op artikel 39.

Het Hof besliste dat bij onderzoek van de gestelde vragen niet is gebleken van gegronde bezwaren tegen de geldigheid van verordening nr. 652/76 van de Commissie van 24 maart 1976.

Zaak 32/77 Giuliani/Landesversicherungsanstalt Schwaben — *prejudiciële zaak* — 20-10-1977 — *Sociale zekerheid van migrerende werknemers*.

Het hoofdgeding betreft de berekening door het bevoegde Duitse orgaan van het invaliditeitspensioen van verzoeker in het hoofdgeding, een in Italië woonachtige Italiaan, die eerst in Italië en vervolgens in Duitsland werkzaam is geweest.

Verzoeker in het hoofdgeding voldoet aan de voorwaarden voor verkrijging van een recht op pensioen uitsluitend onder de Duitse wettelijke regeling ; bij niet-toepassing van artikel 10 van verordening nr. 1408/71, moest de betaling van dit pensioen echter worden opgeschort op grond van een bepaling inzake de woonplaats in die regeling.

Met een beroep op de regel van beperking van uitkeringen heeft het Duitse orgaan het pensioen berekend door samentelling van de Italiaanse en Duitse verzekeringstijdvakken met pro rata-berekening van de uitkering, waarna het deze uitkering overeenkomstig artikel 46, lid 3, van verordening nr. 1408/71 heeft gecorrigeerd.

Verzoeker in het hoofdgeding vordert dat hem een uitsluitend volgens de bepalingen van de Duitse wet berekend pensioen wordt toegekend.

De zaak kwam voor het Sozialgericht te Augsburg dat het Hof thans vraagt of het zijn beslissing in het arrest Petroni van 21-10-1975 (zaak 24/75) staande houdt, dat

artikel 46, lid 3, van verordening nr. 1408/71 onverenigbaar is met artikel 51 EEG-Verdrag, voor zover het een cumulatie van twee in verschillende Lid-Statens uitkeringen beperkt door verlaging van het bedrag van een uitsluitend onder de nationale wetgeving verkregen uitkering. Is dit artikel geldig, voor zover daarbij aanspraken worden beperkt die buiten het gemeenschapsrecht niet zouden hebben bestaan?

Voorts wordt gevraagd of rechten op uitkeringen buiten het gemeenschapsrecht bestaan dan wel uitsluitend onder de wetgeving van een Lid-Staat zijn verkregen, wanneer zij ingevolge nationale opschortende bepalingen voor een in een andere Lid-Staat woonachtige migrerende werknemer alleen via ontheffing van de bepalingen inzake de woonplaats overeenkomstig artikel 10 van verordening nr. 1408/71 zijn te realiseren. Artikel 10 bepaalt dat de uitkeringen bij invaliditeit, ouderdom of de uitkeringen aan nagelaten betrekkingen, de renten bij arbeidsongevallen of beroepsziekten en de uitkeringen bij overlijden, verkregen op grond van een wettelijke regeling van één of meer staten, op generlei wijze kunnen worden verminderd, gewijzigd, geschorst, ingetrokken of verbeurd verklaard op grond van het feit dat de rechthebbende op het grond-

gebied van andere Lid-Statens woont dat die, op het grondgebied waarvan zich het orgaan bevindt dat deze uitkering verschuldigd is.

Artikel 51 EEG-Verdrag heeft ten doel :

a) samentelling en b) betaling van uitkeringen aan personen die op het grondgebied van de Lid-Statens verblijven.

Bedoelde zaak heeft echter betrekking op een uitkering die uitsluitend krachtens de nationale wetgeving van een Lid-Staat is verkregen, zonder dat het stelsel van samentelling of pro rata-berekening in de zin van artikel 51 behoefde te worden toegepast.

Het Hof verklaarde voor recht :

1. Artikel 46, lid 3, van verordening nr. 1408/71 kan slechts toepassing vinden wanneer voor de verkrijging van het recht op uitkeringen in de zin van artikel 51, sub a, EEG-Verdrag het stelsel van samentelling van verzekeringsstijdvakken moet worden toegepast.

2. De ontheffing van de bepalingen inzake de woonplaats krachtens artikel 10 van verordening nr. 1408/71 is niet van invloed op de verkrijging van het recht op een uitkering, zodat zij niet kan leiden tot toepassing van artikel 46, lid 3, van deze verordening.

OVERZICHT VAN RECHTSPRAAK

PENSIOEN VOOR WERKNEMERS (1974-1976)

(Eerste deel)

1. In de grote sectoren van het sociaal recht nemen de pensioenen een zeer bijzondere plaats in. Het gaat om de sector van sociale zekerheid waarvan de uitgaven het hoogst zijn en het snelst stijgen (sneller dan de gezondheidszorgen !). Voor een steeds groeiende groep van burgers is het de bron van hun voornaamste inkomen. De betwistingen die hier kunnen ontstaan, zijn voor de betrokkenen van het grootste belang ; zij zijn bepalend voor hun bestaanszekerheid gedurende de rest van hun leven.

Het mag verwondering wekken dat deze buitengewoon belangrijke sector in de rechtsleer zo weinig aandacht heeft gekregen. Ook de gepubliceerde rechtspraak op dit gebied laat veel te wensen over : slechts enkele sporadische uitspraken zijn te vinden in de gespecialiseerde tijdschriften.

Hieraan heb ik iets trachten te doen, door de voornaamste rechtspraak te verzamelen en overzichtelijk te bespreken. Het gaat in het bijzonder over de gerechtelijke jaren 1974-1975 en 1975-1976. De meeste hier geciteerde rechtspraak is onuitgegeven ; de gepubliceerde rechtspraak (die schaars is) werd in de mate van het mogelijke volledig opgenomen.

De commentaar werd zo geschreven dat ook wie geen specialist is in sociaal recht gemakkelijk kan begrijpen waarover de betwisting gaat, en welke juridische oplossing eraan gegeven wordt.

A. Toepassingsfeer

Volgens art. 1 K.B. nr. 50 van 24 oktober 1967 beoogt dit besluit een pensioenregeling in te stellen voor de werknemers die in België tewerkgesteld zijn «ter uitvoering van enige arbeidsovereenkomst». Dit heeft geleid tot enkele interpretatieproblemen in de rechtspraak i.v.m. ongebruikelijke vormen van tewerkstelling.

2. *Religieuzen.* — Een bijzonder probleem werd gesteld door de religieuzen, tewerkgesteld als leerkrachten in het vrij onderwijs, of als verplegend personeel in ziekenhuizen of andere instellingen. Voor deze mensen heeft de Rijksdienst voor Werknemerspensioenen (R.W.P.) beweerd dat zij geen arbeidsovereenkomst bezaten, omdat hun gelofte van gehoorzaamheid hun de vrije wil ontnaemt om een overeenkomst te sluiten, of omdat de bedoelde arbeid wordt gepresteerd als een aspect van hun kloosteractiviteit, die niet beheerst wordt door een arbeidsovereenkomst.

Enkele vonnissen en arresten nemen deze stelling aan, soms met argumenteringen die ver doordrongen op het gebied van de theologie en van het kanoniek recht. Zo bv. Arbbr. Tongeren, 12 maart 1975, onuitg., en Arbbr. Antwerpen, 4e K., 18 juni 1975, onuitg. Dit laatste arrest kwalificeerde de band tussen de religieuze orde en de kloosterling als een toetredingsverbintenis, waaruit de taken die hem verder worden opgedragen rechtstreeks voortvloeien, en waarin zij hun juridische oorzaak vinden !

Orde op zaken wordt hier gesteld door een zeer degelijk arrest van het Arbeidshof te Brussel, afd. Bergen, 10e K., 5 februari 1974, (onuitg.), dat een wat minder goed gemotiveerd, maar naar de grond van de zaak deugdelijk vonnis van de Arbeidsrechtbank Doornik, 13 februari 1973, onuitg., bevestigt. Hier wordt benadrukt, wat eigenlijk evident is, dat de band tussen kloosterling en religieuze orde van morele aard is en geen juridische verplichtingen schept. Kloosterlingen blijven juridisch volledig bekwaam om alle rechtshandelingen te stellen en o.m. om arbeidsovereenkomsten aan te gaan.

Een andere objectie kan zijn dat de kloosterling niet met het ziekenhuis of de onderwijsinstelling zou hebben gecontracteerd. De instelling kan nl. met de kloosterorde een contract van aanneming van werk sluiten, waardoor zij een

bepaalde vergoeding betaalt aan de orde om een bepaalde werkzaamheid (onderwijs, verpleging) te laten uitvoeren. Zo werd geoordeeld in een arrest (van 17 bladzijden !) van het Arbeidshof te Luik, 6de K., 26 oktober 1973, onuitg., dat zulk aannemingscontract bleek uit het feit dat de vergoeding voor het verpleegwerk niet aan de individuele religieuzen, maar aan de econoom van het klooster werd uitbetaald, en dat de moeder-overste de bevoegdheid had om de religieuzen aan te wijzen die het verpleegwerk moesten doen — zij het met goedkeuring van de directeur van het ziekenhuis.

Een dergelijke zienswijze roept echter nog heel wat vragen op. In de eerste plaats dient te worden onderzocht of het aannemingscontract niet gefingeerd is, met het doel aan de betaling van sociale-zekerheidsbijdragen te ontkomen.

In casu bleek dat de betaling aan de orde precies overeenstemde met de wedden die de religieuzen op grond van hun aantal uren verpleegarbeid zouden hebben ontvangen ; en dat de directeur van het ziekenhuis de moeder-overste kon «verzoeken» een bepaalde religieuze te vervangen, indien zij zich niet hield aan de reglementen van het ziekenhuis. In feite verschilde voor het ziekenhuis de situatie van de religieuzen dus niet veel van die van de andere verpleegkundigen, waarvan niet wordt betwijfeld dat zij onder een arbeidsovereenkomst werken.

En indien men de stelling van de aannemingsovereenkomst aanvaardt, zal men dan de religieuzen als zelfstandigen, of als helpers van zelfstandigen, in het sociaal statuut van de zelfstandigen opnemen (en bijdragen laten betalen) ? Of zal men ze beschouwen als werknemers van de kloosterorde, die als aannemer van verpleegwerken hun werkgever is ? Of zal men aannemen dat in België het mogelijk is werknemers via een soort van religieuze kopelbazen aan elke vorm van sociale zekerheid te onttrekken ?

3. *Beheerder van vennootschap.* — Vaak wordt bezwaar gemaakt tegen de erkenning van een arbeidsovereenkomst in hoofde van een directeur van een onderneming, die tevens beheerder is van de vennootschap die de onderneming voert. Geargumenterd wordt dat men niet zijn eigen werkgever kan zijn ; dat men niet met zichzelf een arbeidsovereenkomst kan sluiten.

In een arrest van 15 maart 1974, 6e K., onuitg., citeert het Arbeidshof te Luik een massa rechtsleer en rechtspraak, en bovendien een cassatiearrest van 14 juni 1957 (*Pas.*, 1957, I, 1229) om aan te tonen dat in ons recht het samengaan van een beheersmandaat en een arbeidsovereenkomst in hoofde van één persoon aanvaard is. Wel wijst het hof erop, in navolging van genoemd cassatiearrest, dat ervoor moet worden gemaakt dat de arbeidsovereenkomst geen fictief karakter heeft, bedoeld om de herroepbaarheid van het beheersmandaat in de vennootschap te ontwijken, of om de betrokkene op bedrieglijke wijze onder het stelsel van de sociale zekerheid te brengen.

4. *Stagiaire-gerechtsdeurwaarder.* — Belangwekkend is het arrest van het Arbeidshof te Gent, 5e K., 11 april 1975, onuitg., dat het recht op een werknemerspensioen ontzegt aan een stagiaire voor het ambt van gerechtsdeurwaarder, omdat, volgens het hof, deze geen werknemer maar een helper van een zelfstandige is. Het hof baseert zich daarbij op het dubieuze argument dat de stagiaires, volgens de verklaring van de syndicus van de arrondissementskamer, geen maandloon ontvangen, maar wel een maandvergoeding «in verhouding met de vrijgevigheid van de patroon-gerechtsdeurwaarder». Dus is er geen arbeidsovereenkomst, volgens het hof, aangezien een essentieel onderdeel hiervan de consensus over het loon is, waarvan men de vaststelling niet eenzijdig aan één partij mag overlaten.

Wat wij denken over vrijgevigheid tussen werkgever en

werknemer hebben wij eerder al gezegd. Toch lijkt het mogelijk het statuut van de stagiaire — voor zover hij niet als een leerling aan te merken is — onder het begrip «helper van een zelfstandige» te brengen. Dit begrip is door de wetgever zeker ruim genoeg gesteld (zie verder). Hoofdzakelijk is dat men, met betere motieven dan het hof hier aanwendt, de afwezigheid van een arbeidsovereenkomst aantoonst. En dat men zich realiseert dat volgens dezelfde redenering de stagiaires — geneesheren, advocaten, notarissen, architecten, apothekers, enz. eveneens als helpers zullen moeten worden beschouwd.

5. *Samenloop met een andere pensioenregeling.* — Arbeid als werknemer in België valt alleen buiten de toepassing van het K.B. nr. 50, indien hij aanleiding geeft tot toepassing van een andere pensioenregeling «vastgesteld bij of krachtens een wet ...» (art. 1, 1°; in fine en art. 2, eerste lid, K.B. nr. 50 van 24 oktober 1967).

Een dergelijke pensioenregeling is vastgesteld bij K.B. 20 februari 1929 en Min. B. 3 oktober 1935 ten voordele van de psychiaters, werkzaam in privé-psychiatrische instellingen. Nu vroeg de weduwe van een psychiater toch het weduwepensioen onder het stelsel van de werknemers aan, omdat de «rente» volgens dit bijzonder stelsel in haar geval slechts 1203 fr. per maand bedroeg. Het Arbeidshof te Luik heeft in een uitgebreid arrest (6e K., 15 september 1972, *J.T.T.*, 1974, 86) deze eis afgewezen omdat de toepasselijke wetsbepalingen geen onderscheid maken tussen gunstige en ongunstige pensioenregimes : voldoende is dat de arbeid de toepassing meebracht van een wettelijk regime, om buiten de toepassingsfeer van het K.B. nr. 50 te vallen.

Dit rigoureuze legalistische standpunt lijkt ons moeilijk aanvaardbaar. De ratio legis is ongetwijfeld dat de wetgever samenloop tussen twee pensioenstelsels voor dezelfde arbeidsperioden wou vermijden. Het kan zeker niet de bedoeling geweest zijn normaal rechthebbende werknemers van de hun toekomstige voordelen verstoken te houden, wanneer ze elders een minieme prestatie verworven hebben.

Men zal zich herinneren dat een analoge betwisting is voorgekomen in verband met de uitsluiting van de invaliditeitsuitkeringen die de mijnwerkers treft, die aanspraak hebben op een invaliditeitspensioen als mijnwerker (ZIE J. Van Langendonck en D. Simoens, «De rechtspraak van de arbeidsrechten over sociale zekerheid 1972-73», *B.T.S.Z.*, 1975, 29-30).

6. *Dienstbode in familieverband.* — Het derde lid van art. 2 K.B. 21 december 1967 bepaalt dat «tewerkstelling als dienstbode (bedoeld is voor huishoudelijk werk) tussen bloed- en aanverwanten tot in de derde graad inbegrepen wordt geacht geen aanleiding te geven tot een arbeidsovereenkomst».

Dit vermoeden is niet onweerlegbaar. Het Arbeidshof te Luik 6e K., 7 juni 1974, onuitg., oordeelde dat het feit dat de werkgever bijdragen gestort heeft voor de pensioenregeling van zijn twee zonen en van zijn schoondochter, dit vermoeden kan ontcrachten, ook indien blijkt dat deze bijdragen onvoldoende waren, en geen aangifte aan de R.S.Z. werd gedaan.

7. *Arbeid in het buitenland — Woonplaats in België.* — In het buitenland gepresterde arbeid voor een in België gevestigde werkgever verleent ook recht op toepassing van het pensioenstelsel, indien de betrokkene zijn woonplaats in België heeft behouden.

Om dat laatste punt vast te stellen moet men zich niet richten, aldus de Arbeidsrechtbank te Charleroi, 6e K., 7 november 1974, onuitg., naar de meldingen in het bevolkingsregister. De Wet van 2 juni 1856 over de bevol-

kingsregisters had slechts tot doel volkstellingen mogelijk te maken, en niet de woonplaats van de burgers vast te stellen. Ongeacht de vermeldingen in het bevolkingsregister is de woonplaats een feitelijk gegeven, bepaald door feitelijke elementen, en door de uitdrukking van de bedoeling van de betrokkene.

8. *Regularisatie — Eenzijdige renuntiatie.* — Een merkwaardig geval diende te worden behandeld door het Arbeidshof te Brussel, 8e K., 29 mei 1975, J.T.T., 1976, 10, met noot van Ph. Gosseries. Een werknemer had toepassing gevraagd van de reglementaire bepalingen, die regularisatie mogelijk maken van studieperiodes, tegen betaling van bijdragen, om ze te laten gelden als arbeidsperioden voor zijn pensioen carrière. Maar nadien werd op deze werknemer een ander pensioenstelsel van toepassing, waardoor zijn studieperiodes zonder bijdragebetaling in aanmerking werden genomen voor berekening van zijn pensioen. De werknemer betekende dan aan de Rijksdienst voor Werknemerspensioenen een renuntiatie aan de voorheen aangevraagde regularisatie, en eiste terugbetaling van de reeds gestorte regularisatiebijdragen.

Het hof weigert de terugbetaling, maar voert daartoe argumenten aan, die weinig overtuigend zijn. Volgens het hof kregen de betaalde bijdragen door het feit zelf van de renuntiatie een onverschuldigd karakter, maar moeten zij toch niet worden teruggestort, wat nogal onlogisch klinkt. Gosseries veronderstelt in zijn noot dat een drukfout in de tekst moet zijn geslopen, en dat het hof zou zeggen dat de bijdragen door het feit van de renuntiatie *geen* onverschuldigd karakter kregen.

De werknemer riep ook de verrijking zonder oorzaak in. Het hof verwierpt dit argument, oordelend dat de «verrijking» wel degelijk een oorzaak heeft, nl. de wetbepalingen die de betaling van de regularisatiebijdragen toelieten. In zijn noot verbetert Gosseries ook dit argument. De oorzaak van de bijdragebetalingen moet worden gezocht in de betere sociale bescherming die deze betalingen op dat ogenblik aan de werknemer en zijn gezin boden. Dat deze bescherming achteraf nutteloos is geworden speelt hier geen rol. Men kan niet de verrijking zonder oorzaak gaan invoeren telkens als in de sociale zekerheid bijdragen gestort zijn voor een risico dat achteraf blijkt niet in te treden!

Dit geval moet de aandacht trekken op de problematiek van de juridische aard van de wederzijdse rechten en verplichtingen van sociale-zekerheidsinstellingen en verzekeren, in geval van vrijwillige bijkomende bijdragebetalingen. Zijn dit contractuele verhoudingen? Deze vraag werd noch in het arrest, noch in de noot van Gosseries voldoende onder ogen gezien.

B. Loopbaan

9. *In aanmerking te nemen jaren.* — De pensioenloopbaan bestaat normaal uit een aantal jaren arbeid in dienstverband. Zonder belang is dat het arbeidscontract van de betrokkene door nietigheid aangetast is. In die zin werd geoordeeld door het Arbeidshof te Antwerpen, 4e K., 16 januari 1976, onuitg., in het geval van arbeid door een schoolplichtig kind. De wetten op de kinderarbeid zijn een eenzijdige bescherming ten voordele van het kind; de nietigheid van de arbeidsovereenkomst kan voor het verleden alleen door de loontrekker zelf ingeroepen worden.

Het feit dat de betrokkene gedurende een aantal jaren in het handelsregister ingeschreven was, is geen voldoende bewijs dat hij in die periode niet als werknemer werkzaam was. De inschrijving in het handelsregister schept geen vermoeden *iuris et de iure* van een zelfstandige activiteit. Wanneer de betrokken handel van zulke aard was, dat hij

gemakkelijk door de echtgenote kon worden gevoerd, dan weegt de inschrijving in het handelsregister niet op tegen positieve bewijzen van een werkzaamheid als werknemer, zoals de storting van pensioenbijdrage. Aldus werd geoordeeld door het Arbeidshof te Luik, 6e K., 21 februari 1975, onuitg.

Jaren 1938 tot 1945

Voor de periode van 1938 tot 1945 heeft de wetgeving een bijzonder vermoeden van beroepsloopbaan ingesteld, om reden van de bewijsmoeilijkheden die samenhangen met de oorlogsomstandigheden. Artikel 32, § 1, 3e lid, van het K.B. van 21 december 1967 zegt daarover: «De werknemer welke in die hoedanigheid een arbeid heeft uitgeoefend tijdens de periode begrepen tussen 1 januari 1938 en 31 december 1944, wordt geacht deze arbeid als werknemer onder de vijfde voorwaarden van duur voortgezet te hebben gedurende de ganse periode begrepen tussen de datum waarop zijn tewerkstelling een einde nam en 31 december 1945.»

De reeds bestaande rechtspraak (zie J. Van Langendonck, «De rechtspraak over sociale zekerheid in het eerste werkingsjaar van de arbeidsgerechten», B.T.S.Z., 1972, 1279) vindt men bevestigd door een uitspraak van de Arbeidsrechtbank te Luik, 7e K., 19 juni 1974, onuitg., volgens welke een activiteit als werknemer van slechts één dag voldoende is om het vermoeden te laten spelen, indien deze activiteit van die aard was dat ze normaal en gewoonlijk als een hoofdzakelijk beroep kon worden uitgeoefend. Volgens dezelfde rechtbank (23 januari 1974, onuitg.) is dit vermoeden ook onweerlegbaar, zelfs wanneer er bewijzen aanwezig zijn dat de betrokkene in deze periode niet als werknemer heeft gewerkt.

Het geval kan zich voordoen dat de pensioengerechtigde in de jaren voorafgaand aan de tweede wereldoorlog *arbeidsongeschied* was, wat aanleiding geeft tot gelijkstelling van deze periode met arbeidsperioden voor de toepassing van de pensioenwetgeving. Kan men in dit geval ook gebruik maken van het vermoeden van artikel 32 om de gehele periode van 1938 tot einde 1944 voor de pensioen carrière te valideren? Het Arbeidshof te Brussel, afd. Bergen (10e K., 20 december 1974, onuitg.) oordeelde van wel. Het hof meende dat wanneer een periode met arbeidsperioden wordt gelijkgesteld, dit niets anders kan betekenen dan dat deze periode als zijn arbeidsperiode wordt beschouwd. De betrokkene werd dus geacht tot in 1940 te hebben gewerkt, en op basis daarvan wordt hij vermoed verder gewerkt te hebben tot aan het einde van de oorlog. Het tegenargument dat hier een cascade van vermoedens in het voordeel van de rechthebbende wordt toegepast, noemt het hof een juiste beschrijving van de situatie, die blijkbaar door de wetgever zo gewild is, in een optiek van onmiskenbare sociale rechtvaardigheid.

10. *Jaren 1945-1955.* — Het Arbeidshof te Luik heeft zich in twee arresten (15e K., 4 maart 1974, en 6e K., 8 maart 1974, beide onuitg.) gebogen over de vraag van welke aard de bijdragestortingen moeten zijn, waardoor de pensioenloopbaan voor de jaren na 1945 dient te worden bewezen. Het hof is van oordeel dat het niet mag gaan om pensioenstortingen van onverschillig welke aard, zoals die voor de vrijwillige pensioenverzekering, maar dat het moet gaan om de in het stelsel van de verplichte pensioenverzekering bedoelde bijdragen. Ook de kapitalisatiebijdragen, die leiden tot de uitbetaling van een onvoorwaardelijke rente, zijn hiermee niet gelijk te stellen.

Zoals men weet moet voor de jaren vóór 1955 worden bewezen dat men gewoonlijk en hoofdzakelijk als werknemer tewerkgesteld was. Artikel 29, 1e lid, van het K.B. 21

december 1967 omschrijft als zodanig een tewerkstelling van tenminste 185 dagen van 4 uur per jaar. Het Hof van Cassatie, 3e K., 27 februari 1974, *Pas.*, 1974, I, 674, heeft hierover beslist dat het bewijs van 185 dagen van 4 uren voldoende is om het hele jaar aan te nemen als een periode van gewone en hoofdzakelijke tewerkstelling, ook als aangetoond kan worden dat in feite gedurende een groot deel van het jaar in een ander hoedanigheid is gewerkt.

Het bewijs door pensioenstortingen kan eveneens problemen opleveren. In een geval dat ter beoordeling was opgedragen aan de Arbeidsrechtbank te Brussel, 11e K., 28 maart 1974, onuitg., bleek uit de individuele rekening van de werknemer dat de nodige bijdragen waren gestort voor de maanden mei tot en met december van het jaar 1948, terwijl volgens de dossiers van de R.S.Z. de betrokkene slechts aangegeven was voor het tweede en het vierde trimester van 1948, wat samen te weinig arbeidsdagen uitmaakte om een volledige en een hoofdzakelijke tewerkstelling te hebben. De rechtbank oordeelde hierbij dat het niet van belang was na te gaan om welke redenen de dossiers van de R.S.Z. afweken van de individuele rekening van de betrokkene: de vermeldingen in de individuele rekening zijn een voldoende bewijs dat de noodzakelijke stortingen zijn gebeurd.

11. *Gelijkgestelde perioden.* — Met arbeidsperioden als werknemer worden bepaalde perioden van inactiviteit gelijk gesteld, indien ze voldoen aan de voorwaarden opgesomd in de uitvoerige artikelen 34 tot 36 van het K.B. van 21 december 1967.

Voor de bijzondere pensioenberekening van de mijnwerkers worden met arbeidsperioden gelijkgesteld de perioden tijdens welke de mijnwerker een invaliditeitspensioen geniet krachtens de invaliditeitspensioenregeling voor mijnwerkers (artikel 35, § 1, W2). Het Arbeidshof te Bergen had zich uit te spreken over een geval, waarin een mijnwerker principieel recht had op zulk invaliditeitspensioen, maar dit niet kon trekken wegens samenloop met een uitkering van het Fonds voor Beroepsziekten (1e K., 27 januari 1976, onuitg.). Perioden gedekt door een uitkering van het Fonds voor Beroepsziekten worden alleen gelijkgesteld wanneer het gaat om tijdelijke arbeidsongeschiktheid, en dan nog onder bijzondere voorwaarden, gesteld door artikel 35, § 1, C, K.B. 21 december 1967. Het hof oordeelde nochtans dat gelijkstelling met arbeidsperioden moest worden toegekend, omdat als begunstigde van een invaliditeitsuitkering moet worden beschouwd, diegene aan wie dit recht is toegekend, ook indien door toepassing van de cumulatiereregelingen het bedrag ervan op 0 frank is gebracht. Het omgekeerde aannemen zou ertoe leiden dat hoe erger de gezondheidstoestand van de mijnwerker door zijn ondergrondse arbeid aangetast werd, hoe minder kans er zal zijn om de daaruit voortvloeiende perioden van inactiviteit te valideren voor zijn pensioen, wat toch niet de bedoeling van de wetgever kan zijn geweest.

Een analoog probleem wordt opgeworpen door de gelijkstelling van perioden van arbeidsongeschiktheid, in principe gedekt door de Ziekte- en Invaliditeitsverzekering, maar waarbij door toepassing van artikel 70, § 2, van de Wet van 9 augustus 1963 het recht op prestaties van de mutualiteit vervalt wegens dekking van het risico door het gemene recht (art. 1382 e.v. B.W.).

Hierover heeft het Hof van Cassatie, 3e K., 28 januari 1976, R.W., 1976-1977, 711, een belangrijk arrest gevel, tot vernietiging van het arrest van het Arbeidshof te Brussel, afd. Antwerpen van 9 augustus 1974 onuitg. In deze laatste beslissing werd gezegd dat gelijkstelling met een periode van tewerkstelling moest worden verleend, omdat de wet op de ziekteverzekering niet anders dan een cumulatiereregeling heeft willen instellen, die niet de rechten van

de betrokkene beoogt te verminderen. Dit blijkt duidelijk uit artikel 70, § 2, waarin wordt bepaald dat «in al de gevallen de rechthebbers sommen moeten ontvangen die ten minste gelijk zijn aan het bedrag van de verzekeringsprestaties». De vraag of het slachtoffer het bedrag van deze uitkeringen door bemiddeling van het ziekenfonds bekomt, of rechtstreeks van de aansprakelijke voor het ongeval is hierbij zonder belang. Het Hof van Cassatie heeft deze redenering verworpen op louter formele gronden: er wordt verwezen naar de tekst van artikel 34, § 1, B1, en § 2, 2°, die zegt dat gelijkstelling maar wordt toegekend wanneer de betrokkene voor de periode van arbeidsongeschiktheid de bij de wetgeving inzake Ziekte- en Invaliditeitsverzekering bepaalde uitkeringen genoten heeft, wat hier niet het geval is. Het hoogste gerechtshof verwijst nog naar artikel 6, §§ 2 en 4, van het Koninklijk Besluit van 21 december 1967, waarin als voorwaarde gesteld wordt voor het in aanmerking nemen van een arbeidsongeschiktheidsperiode ten gevolge van een ongeval «van gemeen recht», dat pensioenbijdragen worden betaald.

Wij kunnen met deze zienswijze niet instemmen. De beslissing van het Arbeidshof te Brussel lijkt veel dichter te liggen bij de *ratio legis*. Het lijkt zeker onjuist de vraag of een periode van arbeidsongeschiktheid met of zonder bijdragebetaling als arbeidsperiode voor de pensioenberekening in aanmerking wordt genomen, te laten afhangen van een hiervoor irrelevante factor zoals de vraag onder welk wettelijk regime de vergoeding voor deze arbeidsongeschiktheid zal vallen. Indien het Hof van Cassatie zijn rechtspraak staande houdt, zal men de slachtoffers van verkeersongevallen dringend moeten adviseren hun rechten tegen een eventuele aansprakelijke derde niet te laten gelden, omdat ze wellicht meer zullen verliezen aan pensioenrechten dan ze kunnen winnen aan schadevergoeding!

Een zelfde houding heeft het Hof van Cassatie aangenomen in een gelijkaardig geval, waar de gelijkstelling een arbeidsongeschiktheidsperiode betrof ten gevolge van een arbeidsongeval, waarvoor een derde burgerlijk aansprakelijk was (3e K., 28 mei 1975, T.S.R., 1976, 144). Ook in zulk geval stelt de pensioenregeling voorop dat gelijkstelling met arbeidsperioden slechts toegekend wordt, indien de betrokkene een vergoeding geniet wegens tijdelijke arbeidsongeschiktheid van ten minste 66 % krachtens de wetgeving op de arbeidsongevallen. Krachtens de Arbeidsongevallenwet kan een dergelijke vergoeding echter niet samen genoten worden met een schadevergoeding krachtens de artt. 1382-1384 B.W. Ook hier oordeelde het Hof van Cassatie dat geen gelijkstelling kon worden toegekend, omdat niet voldaan was aan de letter van het K.B. van 21 december 1967, dat in zijn artikel 34, § 1, C, duidelijk zegt dat de «de betrokkene een uitkering wegens tijdelijke arbeidsongeschiktheid geniet krachtens de wetgeving betreffende de verzekering der schade voortspuitend uit de arbeidsongevallen». Hierop moet dezelfde kritiek worden uitgebracht als op het vorige geval.

12. *Arbeid na de pensioenleeftijd.* — Volgens artikel 12 van het K.B. nr. 50 van 24 oktober 1967 geeft iedere tewerkstelling als werknemer na de normale pensioenleeftijd recht op een aanvullend pensioen, waarvan het artikel ook de berekeningsmodaliteiten bepaalt. Dit aanvullend pensioen wordt per jaar berekend. Het aantal jaren mag niet hoger zijn dan vijf, en de jaren waarin de betrokkene een pensioen heeft genoten komen niet in aanmerking.

Wat moet men nu doen als een werknemer na de pensioenleeftijd heeft voortgewerkt, maar een pensioen heeft aangevraagd en verkregen, waarvan het bedrag tot 0 gereduceerd wordt ten gevolge van zijn verder arbeidsinkomen? Dit was het geval van een gewezen mijnwerker, dat

beoordeeld werd door het Arbeidshof te Bergen, 4e K., 13 juni 1975, *J.T.T.*, 1976, 102, 107, met noot V.L. Het hof oordeelde met verwijzing naar een arrest van het Arbeidshof te Brussel, 8 november 1974, *T.S.R.*, 1975, 19, dat «recht» heeft op een pensioen, degene aan wie het recht op pensioen door de bevoegde instelling erkend is, ongeacht of het bedrag van dit pensioen in feite teruggebracht is tot 0 frank wegens toepassing van de cumulatieregelingen. Deze interpretatie is dezelfde als we hierboven hebben ontmoet i.v.m. gelijkgestelde perioden voor de berekening van de beroepsloopbaan. De vraag kan gesteld worden of de omstandigheden hier gelijkaardig zijn. Wat de gelijkgestelde periode betreft ging het in de hierboven besproken gevallen om de indeplaatsstelling van een uitkering door een andere prestatie, die hetzelfde risico vergoedde tegen een minstens even hoog bedrag. In dit geval gaat het om het niet-uitbetalen van een pensioen, zonder dat er een gelijkaardige uitkering in de plaats komt. Van degene wiens pensioenuitkering geschorst is wegens zijn verder gezette arbeid, kan niet gezegd worden dat hij het pensioen «geniet». De sociale realiteit is dat hij geen pensioen geniet maar wel arbeid verricht. De vraag of hij zijn pensioenaanvraag nu enkele jaren eerder gedaan heeft, of enkele jaren later, maakt hier slechts een vormverschil uit, aangezien de uitwerking ervan in elk geval pas zal gebeuren wanneer hij zijn arbeid inderdaad stopzet.

Hetzelfde artikel gaf aanleiding tot een andere betwisting voor het Arbeidshof te Brussel, 10e K., 19 juni 1974, onuitg. Een arbeider had na zijn normale pensioenleeftijd vier jaar en elf maanden verder gewerkt en dan de arbeid stopgezet en zijn pensioen aangevraagd. Waarschijnlijk had hij zich een maand vergist en bedoelde hij de aanvraag vijf jaar na zijn pensioenleeftijd te verrichten. De vraag was of hij vijf jaar aanvullend pensioen kon trekken?

Het arbeidshof antwoordde hierop ontkennend. De laatste zin van het 2e lid van artikel 12 K.B. nr. 50 van 24 oktober 1967 luidt inderdaad als volgt: «Het aantal kalenderjaren, dat niet hoger mag zijn dan vijf, is evenwel beperkt tot het aantal jaren tijdens welke de betrokkene na de normale pensioenleeftijd geen pensioen overeenkomstig dit besluit heeft genoten». Het hof leidt hieruit af dat opdat een jaar in aanmerking kan worden genomen, het begin van het pensioen ten minste twaalf maanden na de normale pensioenleeftijd moet liggen. Blijkbaar bedoelt het te interpreteren dat een jaar slechts in aanmerking kan worden genomen, indien in dat jaar geen maand, of zelfs geen dag pensioen is genoten. Dit klopt blijkbaar met de strekking van de wettekst, al is de interpretatie nogal hard voor de betrokkene.

13. *Vervroegd pensioen — Renuntiatie door de echtgenote.* — Een reeds oude regeling maakt het de echtgenote onmogelijk, als zij eenmaal haar persoonlijk pensioen heeft aangevraagd voor de normale pensioenleeftijd (wat doorgaans een pensioenvermindering meebrengt), hiervan af te zien om het de man mogelijk te maken een gezinspensioen aan te vragen. Men weet dat dit wel kan indien de vrouw haar pensioen na de normale pensioenleeftijd had aangevraagd.

De Arbeidsrechtbank te Brussel, 11e K., 28 februari 1974, onuitg., heeft over een dergelijk geval een merkwaardig vonnis gevelde. De echtgenote van een werknemer had sinds november 1967, datum waarop zij 59 jaar oud was, het genot van een gering bediendenpensioen. In november 1973 vraagt haar echtgenoot het gezinspensioen als bediende aan. Hij verklaart daarbij dat zijn echtgenote nooit de bedoeling heeft gehad haar persoonlijk pensioen vervroegd aan te vragen.

De rechtbank merkt daarbij op dat uit een antwoord van de minister van Sociale Voorzorg op een parlementaire

vraag (*Vragen en Antwoorden, Kamer*, nr. 25, van 20 mei 1969) en uit een administratieve omzendbrief van de Rijksdienst voor Arbeiderspensioenen (nr. 57 van 15 december 1967) blijkt dat de administratie normaal aan de echtgenote van werknemers die een vervroegd pensioen aanvragen waarvan het bedrag beneden zekere grenzen blijft verwittigd van het risico dat zij hierbij lopen. In het voorliggend geval was deze verwittiging niet gegeven. De rechtbank leidt daaruit af dat de betrokkene in een toestand van onoverwinnelijke dwaling werd gebracht. Haar recht op pensioen van haar zestigste verjaardag wordt tenietgedaan, en dat pensioengedeelte zal worden gerecupereerd. En haar echtgenoot krijgt vanaf november 1973 het recht op een gezinspensioen, mits zij vóór die datum van haar persoonlijk pensioen afziet.

De interpretatie van de rechtbank richt zich hier niet naar de tekst van de wet en het reglement. Toch menen wij dat zij instemming zal vinden, vanwege de menselijke aanpak die uit dit vonnis blijkt, en het realisme waarvan het getuigt.

(slot in volgend nummer)

J. VAN LANGENDONCK
Hoogleraar K.U.-Leuven en U.I.A.

BOEKEN

The French Civil Code, vertaald door JOHN H. CRABB, Fred B. Rothman and Co., New Jersey, 1977, verdeeld door Tjeenk Willink, Zwolle.

John Crabb, die verleden jaar gasthoogleraar was aan de Rechtsfaculteit van de K.U.Leuven, bezorgt ons hier een Engelse vertaling van het Franse Burgerlijk Wetboek zoals dit — in meer dan 700 artikelen sinds de laatste wereldoorlog — gewijzigd werd tot op 1 juli 1976.

Men weet hoe herculiaans de taak is juridische teksten juist te vertalen. Naast een vloeiende kennis van beide talen is een uitstekend begrip van de twee rechtssystemen een essentiële voorwaarde. J. Crabb had de noodzakelijke achtergrond om deze taak op zich te nemen. Bovendien zijn onderwijs in de Verenigde Staten, reisde hij veel en doceerde in talrijke andere landen waar meestal het Frans de spreektaal was. Aldus was hij gasthoogleraar te Kinshasa en in Vietnam.

Wie enige comparatieve background heeft en vertalingen van vreemde wetboeken gebruikt, kent de moeilijkheden en de gevaren die verbonden zijn aan het zonder voorbehoud vertrouwen op de accuraatheid van een vertaling. In zijn boek *Comparative Law* doet Schlesinger opmerken dat het gebruik van private vertalingen, in het bijzonder vertalingen van een wetboek, zonder behulp van de oorspronkelijke tekst niet altijd zal leiden tot accurate en betrouwbare resultaten: «*Translation difficulties are a prolific source of confusion in comparative law*». Er kunnen tal van voorbeelden gegeven worden om het adagium *caveat lector* kracht bij te zetten (zie Herbots, *Meertalig rechtswoord, rijkere rechtsvinding*, Story, blz. 167 v.).

In onze hedendaagse wereld met de steeds groeiende intensiteit van de internationale en transnationale betrekkingen, is de voorstelling van vreemd recht aan de juristen nochtans een noodzaak, en vertalingen zijn de meest voor de hand liggende en belangrijke instrumenten in het vertrouwd maken van de juristen met andere rechtssystemen, precies zoals de vertalingen van literaire werken noodzakelijk zijn voor ernstige studies van vreemde letterkunde. Er

werd gezegd dat goede vertalingen van poëzie niet gemakkelijk is, en alleen de meest bekwame vertalers de gewenste resultaten kunnen bereiken. Indien ze in die opdracht slaagen verwerven die vertalers erkenning, maken geschiedenis in de ontwikkeling van de literatuur en winnen prijzen; en nochtans is hun taak veel gemakkelijker dan die van de vertalers van juridische teksten. In de literatuur mag een woord vrij vervangen worden door een ander. Het mag en het gebeurde — denken we maar aan de zang van Hiawatha van Longfellow die door Guido Gezelle vertaald werd — dat de vertaalde tekst beter is dan de oorspronkelijke tekst. Het gebruik van de taal is wellicht efficiënter, de stijl is misschien eleganter, de beschrijvingen kunnen kleurrijker zijn. Maar in het recht is er geen plaats voor verbetering of verandering. Elke term heeft een vastgelegde betekenis en elke *licentia poetica* kan tot verwarring aanleiding geven, tot misverstanden en tot verkeerde toepassingen van het recht. Nauwkeurigheid en consistentie in het gebruik van de woorden, die deugden zijn in alle disciplines, zijn elementaire voorwaarden in de juridische beroepen en zijn bijzonder essentieel in het werk van een vertaler.

De vertaling van J. Crabb wordt voorafgegaan door een inleiding voor de Anglo-amerikaanse jurist. Op het einde van het boek is er niet alleen een alfabetische index, maar ook een glossarium waarin Franse uitdrukkingen even verduidelijkt worden in het Engels, zoals bijvoorbeeld: «*commencement de preuve: prima facie evidence*».

Nemen we nu bij wijze van steekproef het gekende artikel 544 over het eigendomsrecht. Het werd als volgt vertaald: «*Ownership is the right to enjoy and dispose of things in the most absolute manner, provided that use is not made of them which is prohibited by laws or regulations*». Ik vergelijk het hier even met de vertaling van dit artikel door professor Chloros van het King's College te Londen in het Burgerlijk Wetboek dat hij voor de Seychelseilanden — een archipel in de Indische oceaan ten N.-O. van Madagascar — gemaakt heeft. Men weet dat het Franse Burgerlijk Wetboek van toepassing was in deze 86 paradijselijke eilanden (in 1505 ontdekt door de Portugezen, in 1742 bezet door de Fransen, in 1794 veroverd door de Engelsen) tot aan de uitvaardiging van de *Civil Code of Seychelles Ordinance* in 1975 — het jaar van de onafhankelijkheid. Men vindt de tekst in het supplement op de *Seychelles Gazette* van 3 november 1975. Ik heb de indruk dat professor Chloros zich geïnspireerd heeft op het Burgerlijk Wetboek dat René David gemaakt heeft voor Ethiopië. Daar hij vrij getrouw het Franse stramien van 1804 volgt, hebben we hier ook een mooie Engelse vertaling van de civilistische Franse teksten. Bij wijze van voorbeeld, zoals gezegd, luidt zijn artikel 544 als volgt: «*Ownership is the widest right to enjoy and dispose freely of things to the exclusion of others, provided that no use is made of them which is contrary to any laws or regulations*».

Laat ons uit nieuwsgierigheid eens kijken hoe J. Crabb «onroerende goederen door bestemming» vertaald heeft. Dit is een begrip dat in het Engelse recht niet bekend is. Hij vertaalt het door «*realty by purpose*». In het Burgerlijk Wetboek van de Seychelles wordt het vertaald als «*immovable by destination*». Onroerend vertaalt professor Crabb dus door «*realty*». Roerende goederen vertaald hij door «*personality*». «*Property is realty by nature or by its purpose or by the subject to which it applies*» (*les biens sont immeubles ou par leur nature ou par leur destination ou par l'objet auquel ils s'appliquent*). Artikel 524, waarin men, zoals professor Van Hee zaliger het zei, zeer goed de agrarische toestanden van het Frankrijk van 1804 en de rijpe wijnranken van het Zuiden kon ruiken en opsnuiven, wordt als volgt weergegeven: «*Things which the owner of land places thereon for servicing and exploiting such land are realty by purpose (destination)*».

Thus, realty by purpose when placed by the owner for servicing and exploiting the land are:
Animals attached to the cultivation;
Plowing utensils;
Seeds given to farmers or sharecroppers;
Pigeons in dovecotes;
Rabbits in warrens;
Beehives;
Fish in ponds;
Presses, furnaces, stills, vats, and tuns;
Utensils necessary to exploit forges, paper-mills and other works;
Straw and fodder.
Also realty by purpose are movable objects which an owner attaches to land in permanence.»

Lukraak neem ik nog de artikelen 1317 en 1322 over de authenticiteit en de onderhandse akten. Om eens te vergelijken neem ik de synoptische woordenlijst juridische terminologie die door professor Huybrechts van de UFSIA met de heren Criel en Van Hoof is uitgegeven, en waar voor *acte authentique* als Engelse vertaling staat: «*Instrument drawn up by a notary public; official document; document under seal*».

Professor Crabb vertaalt artikel 1317 als volgt: «*A certified instrument is one which has been drawn up by public officials having the right to draw up instruments in the place where the instrument was written, and with the required formalities*». Professor Chloros vertaalt het als volgt: «*An authentic document is a document received by a public official entitled to draw up the same in the place in which the document is drafted and in accordance with the prescribed forms*».

Onderhandse akte wordt door Huybrechts weergegeven als: «*Simple contract; private agreement made in writing but not sealed and witnessed*». Crabb vertaalt artikel 1322 als volgt: «*An instrument under private signature, acknowledged by the opposite party or legally held to be acknowledged, has, among those who signed it and among their heirs and assigns, the same effect as a certified instrument*». Professor Chloros vertaalt als volgt: «*A document under private signature which is acknowledged by a person against whom it is pleaded or which is legally presumed as acknowledged, shall have the same effect as an authentic document in respect of the parties who have signed it, their heirs and assigns*».

Deze Franse vertaling van het B.W. is op zijn plaats in elke rechtsvergelijkende bibliotheek, dacht ik. Zoals de professoren John N. Hazard van Columbia en Wenceslas J. Wagner van Detroit het in hun voorwoord formuleren: «*We hope that the future may prove professor Crabb's translation to be as accurate and reliable as possible. May it be used frequently and with confidence, and may it promote the scholarship in the field of comparative law which, in turn, should contribute to a better understanding between the nations and the resulting friendship between the members of the international community!*».

J. HERBOTS

MEDEDELINGEN

Herziening van de wetten op de handelsvennootschappen

De commissie voor de herziening van de wetten op de handelsvennootschappen werd meer dan 25 jaar geleden opgericht en bij koninklijk besluit van 2 juni 1977 gehandhaafd.

Op de vragen van senator Lagasse : Welke activiteit legt ze aan de dag ? mogen wij hopen dat een ontwerp tot algemene herziening van de wetten op de handelsvennootschappen binnen de eerstvolgende 25 jaren bij het Parlement zal worden ingediend ? luidt het antwoord van de minister van Justitie als volgt :

De commissie voor de herziening van de wetten betreffende de handelsvennootschappen wordt slechts in stand gehouden om het de regering mogelijk te maken desnoods op haar nog een beroep te kunnen doen, hoewel de genoemde commissie in 1968 haar werkzaamheden heeft beëindigd en haar ontwerp heeft ingediend.

Het voorontwerp tot wijziging van de gezamenlijke gecoördineerde wetten betreffende de handelsvennootschappen, dat ontstaan is uit de werkzaamheden van die commissie, werd op 1 juli 1971 aan de Raad van State voorgelegd, die op 9 augustus 1973 zijn advies aan het departement heeft toegezonden.

Het ontwerp werd aangepast aan dit advies maar tevens door Ministerraad, bij besluit van 21 december 1973, toevertrouwd aan een interministerieel comité belast met de herziening ervan in het licht van opmerkingen die verschillende departementen hebben doen gelden.

Een en ander is voltooid en het ontwerp zal in de eerstkomende weken aan de Ministerraad kunnen worden voorgelegd (vragen en antwoorden, Senaat, 1977, 186.)

Is een Raad van de Orde van Advocaten een rechterlijke instantie in de zin van art. 177 E.E.G. ?

Op grond van de hierna vermelde motieven heeft het Hof van Beroep te Douai, op voorziening van de procureur-generaal, bij arrest van 18 mei 1977 nietig verklaard een beschikking van de Raad van de Orde van Advocaten bij de Balie te Rijsel van 14 december 1976, waarbij 1. de behandeling van het verzoek van Jean Razanatsimba, die de Madagaskische nationaliteit bezit, het licentiaat in de rechten heeft verkregen en houder is van een certificaat van bekwaamheid voor de advocatuur, om toelating als stagiair wordt geschorst ; 2. het Hof van Justitie van de E.G. op grond van art. 177 E.E.G. wordt verzocht om uitlegging van art. 62 van de Overeenkomst van Lomé.

«Overwegende dat volgens artikel 177 E.E.G.-Verdrag alleen een 'rechterlijke instantie van een der Lid-Staten' of een 'nationale rechterlijke instantie' gerechtigd is het Hof van Justitie te verzoeken om een prejudiciële beslissing over de uitlegging van het Verdrag en over de geldigheid en de uitlegging van de door de instellingen van de Gemeenschap verrichte handelingen ;

«Overwegende dat een Raad van de Orde van Advocaten geen deel uitmaakt van de rechterlijke macht en dat zodanige Raad bij het nemen van beschikkingen inzake de toelating als stagiair handelt als administratieve en niet als rechterlijke instantie ;

«Overwegende dat de Raad van de Orde van Advocaten bij de Balie te Rijsel het Hof van Justitie in casu derhalve niet rechtstreeks kon verzoeken om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 177 E.E.G.-Verdrag ;

«Overwegende dat de beschikking dus moet worden vernietigd.»

Wegens de devolutieve werking bij beroepen tot vernietiging moest het hof ten principale uitspraak doen op het verzoek van de betrokkene. Deze beriep zich o.m. op de Overeenkomst van Lomé van 28 februari 1975. Dienaangaande besliste het hof :

«dat zij [de Overeenkomst] een onderdeel van het gemeenschapsrecht is dat van toepassing is in de Lid-Staten, waaronder Frankrijk, en als zodanig van gelding voor de Franse rechter ;

«Overwegende dat artikel 62 luidt als volgt : 'Wat de regeling inzake vestiging en dienstverlening betreft, behan-

delen de A.C.S.-Staten enerzijds en de Lid-Staten anderzijds de onderdanen en vennootschappen uit de Lid-Staten respectievelijk de A.C.S.-Staten *op voet van gelijkheid*', en voorts : 'Indien evenwel een A.C.S.-Staat of een Lid-Staat voor een bepaalde werkzaamheid *deze behandeling niet kan toepassen*, zijn de Lid-Staten c.q. de A.C.S.-Staten niet verplicht voor die werkzaamheid deze behandeling toe te kennen aan de onderdanen en vennootschappen van de betrokken Staat' ;

«Overwegende dat J. Razanatsimba op grond van het hierin vervatte discriminatieverbod meent te kunnen worden toegelaten als stagiair bij de Balie te Rijsel, alsof hij de Franse nationaliteit bezat ;

«Overwegende dat de minister van Buitenlandse Zaken, desgevraagd door de Raad van de Orde van Advocaten bij de Balie te Rijsel, echter te kennen heeft gegeven dat aan artikel 62 van de Overeenkomst van Lomé geen voorrang kan toekomen boven de desbetreffende bepalingen in bilaterale overeenkomsten op het gebied van vestiging ;

«Overwegende dat voor de beantwoording van deze vraag uitlegging van de betrokken bepalingen van de Overeenkomst van Lomé noodzakelijk is ;

«Overwegende dat dus termen aanwezig zijn om de procedure te schorsen en het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen op grond van artikel 177 E.E.G.-Verdrag om een prejudiciële beslissing te verzoeken.»

Met betrekking tot de opwerping van de minister van Buitenlandse Zaken zij opgemerkt, dat er een Convention Judiciaire franco-malgache van 4 juni 1973 bestaat, waarvan art. 6 slechts de «dienstverlening» in een bepaalde zaak toestaat.

Er wordt door het hof van beroep om een prejudiciële beslissing over de volgende vragen verzocht :

«a) Brengt artikel 62 van de Overeenkomst van Lomé van 28 februari 1975 voor een onderdaan van een A.C.S.-Staat, inzonder voor iemand van Madagaskische nationaliteit, het recht mee zich met voorbijgaan van een nationaliteitsvoorwaarde te vestigen op het grondgebied van een Lid-Staat, inzonderheid op Frans grondgebied ?

«Heeft het voorbehoud in genoemd artikel 62 tot gevolg dat een Lid-Staat voor een bepaalde werkzaamheid, en met name voor het beroep van advocaat, het bezit van de nationaliteit van die Staat of van een andere Lid-Staat mag eisen ?»

Na ontvangst van het bericht dat door het hierboven vermelde arrest de beschikking van de Raad te Rijsel nietig werd verklaard, heeft het Hof van Justitie de zaak 3/77, waarbij die Raad om een prejudiciële beslissing verzoekt, in haar register doorgehaald.

BERICHTEN

**Association Internationale des Magistrats de la jeunesse.
Congres te Montréal op 17-22 juli 1978**

De internationale vereniging van Kinderrechters houdt haar tiende congres van 17 t/m 22 juli 1978 te Montréal (Canada) over het thema «de rechter en de invloed van de omgeving op de jeugd en het gezin». Verschillende aspecten van dit thema zullen in secties en werkgroepen nader worden uitgediept. Op vrijdag zal een symposium plaatsvinden over «de oriëntatie en toekomst van de kinderrechter». Het inschrijfgeld bedraagt \$ 60 (\$ 15 voor metgezellen). Nadere inlichting en inschrijfformulieren zijn verkrijgbaar bij Me. Pierre O. Valois, secretaris van het organisatie-comité, Cour du Bien-Etre Social, 410 est, Rue Bellechasse, Montréal, P.Q. Canada H2S 1X3.

Studiedag op 31 januari 1978 te Leuven over fotocopie, reprografie, klank- en beeldopnamen in het auteursrecht.

Op dinsdag 31 januari 1978 organiseert de afdeling Internationaal en Buitenlands Recht van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid te Leuven een studiedag, gewijd aan de fotocopie, de reprografie, klank- en beeldopnamen in het auteursrecht.

De Belgische wet van 22 maart 1886 stelt op dit ogenblik nog steeds als regel dat ieder reproduceren van auteurswerk in schrift, klank of beeld zonder voorafgaande toelating van de auteur verboden is. De technische ontwikkeling van de kopieermiddelen (reprografie, bandopnamen e.d.) heeft het overtreden van de regel echter dermate vergemakkelijkt dat het onwettig reproduceren tot een bestanddeel is geworden van het dagelijkse leven. Op sommige gebieden (wetenschappelijk onderzoek bv.) is deze praktijk overigens een onmisbare vorm van vooruitgang door betere informatie gebleken. Men denke bv. aan de automatische informatieverwerking die het reproduceren van wetenschappelijke geschriften eerst in het computergeheugen en vervolgens geheel of gedeeltelijk in de grafische computerantwoorden medebrengt. Het algemeen belang verzet er zich dan ook tegen dat de klok totaal zou worden teruggezet. Anderzijds vergt de billijkheid dat auteurs, zoals alle andere arbeiders, recht zouden hebben op loon naar werk. Een verzoening tussen wet en praktijk door een gedeeltelijk omzetten van het verbodsrecht van de auteurs in een vergoedingsrecht schijnt zich dus op te dringen.

Het probleem is echter niet tot deze principiële stellingname beperkt. Auteurs vormen een bonte groep belanghebbenden, die zich niet in alle sectoren (zoals bv. wel voor de muziek is gebeurd) tot een gezamenlijk optreden bereid tonen. Indien men liet begaan, zou in de praktijk het afsluiten van een onoverzichtelijk aantal individuele vergoedingsafspraken nodig blijven. Alvast voor het innen van de rechten zal daarom gedacht moeten worden aan enige centraliserende tussenkomst. Buurlanden zoals Nederland en Duitsland hebben op dit stuk al heel wat ondervinding opgedaan. Ook dit aspect van de kwestie verdient daarom mede in het onderzoek te worden betrokken.

De studiedag is niet alleen bedoeld voor auteursrecht-specialisten van de universiteiten en van de balie. Hij richt zich tevens tot al wie beroepshalve onder het onwettige reproduceren te lijden heeft (auteurs, uitgevers, fonoplatenfabrikanten, radio- en T.V.-organismen, enz.) evenals tot de vele gebruikers van reproducties die naar een gesprekspartner voor het verwerven van reproductierechten moeten uitkijken (computerfabrikanten en -uitbaters, onderwijsinstellingen, bibliotheken, research-diensten van de industrie, enz.).

Gelet op het feit dat een actieve tussenkomst van de Uitvoerende Macht tot de hervormingsplannen behoort, zal ten slotte ook een deelnemen aan de besprekingen van deskundigen uit de overheidssector ten zeerste op prijs worden gesteld.

Het programma luidt :

Voormiddag :

10 u : De praktische problemen in België door *Prof. G. Van Hecke*, Univ. Leuven

10 u 15 : Het huidige Belgische recht door *prof. F. Van Isacker*, Univ. Gent

10 u 45 : Vragen

11 u : Koffie

11 u 15 : De mogelijke uitweg na de versie Parijs 1971 van de Berner Conventie door *dr. F. Gotzen*, Lector, Univ. Leuven

12 u : Vragen

Middagmaal

Namiddag :

14 u 30 : Ervaringen uit Nederland door *prof. H. Cohen Jehoram*, Univ. Amsterdam

15 u 15 : Vragen

15 u 30 : Koffie

15 u 45 : Ervaringen uit Duitsland door *dr. A. Dietz*, Max-Planck-Institut München

16 u 30 : Vragen

16 u 45 : Conclusies door *prof. J. Corbet*, Univ. Brussel.

Interuniversitair Centrum voor rechtsvergelijking.

De heer Guy KOUASSIGAN, doctor in de rechten, professor aan het « Institut Universitaire d'Etudes du Développement » te Genève, zal een voordracht houden in de Franse taal met als onderwerp : « Les conflits de lois en matière de forme du mariage en droit africain » op vrijdag 16 december 1977 te 17.30 uur in de Universitaire Stichting, Egmontstraat 11, 1050 Brussel. Reservatie gewenst (tel. 02/538.60.30, uitbr. 278).

TIJDSCHRIFTEN

Beeld en Tegenbeeld van de Advocatuur—(Jubileumnummer Advocatenblad)—jg. 57.
1977.

F.W. Beeld en tegenbeeld van de advocatuur (ten geleide)—W.M.J. Bekkers, Verbeelding van de balie—S. Boekman, Van binnenuit gezien—J.J. Boersema, De advocaat als vreemde vogel—P. Brattinga, Kennis van het copyright—J.H. Cornelis, Verleden en heden—L. Dommering-van Rongen, De advocaat als huisarts?—R. Eiselin, M. van Gorkum, J. Hin, W. Koeberg, J. Malschaert, P. Rombouts, C. Vrijdaghs, De dooie, de levende advocaat—A.M. Gerritsma, Advocaten onder elkaar—E. Th. Hummels, J.W. Potasse, H.J. de Smidt, M.H.P.G. Wiertz, Sociale rechtspraktijk—N.J.C.M. Kappeyne van de Coppellok, Tussen vrijheid en boekhouden—R. Th. van Leeuwen, Ons heilig ideaal—J.G.L. Reuder, Advocatuur onmisbaar—B.G.P. Rogmans, Blij met de balie—Th. de Roos, Een nieuw eigen gezicht—C. Schelling, Toch maar een pluim—C.R.C. Wijckerheld Bisdom, Een persoonlijke visie—zonder pretentie—D. de Vroome, Edele metalen ...

Archiv des Öffentlichen Rechts—102. Band. Heft 2, Juni 1977.

Manfred Friedrich, Der Methoden- und Richtungsstreit. Zur Grundlagendiskussion der Weimarer Staatsrechtslehre—Hartmut Borchert, Die Fraktion—Eggert Schwan, Identitätsfeststellung, Sittierung und Razzia—Berichte.

Northwestern University : Law review—Volume 71. 1977.

nr. 6.
Dean James A. Rahl, An appreciation, Harry B. Reese—Williard H. Pedrick, Grantor Powers and the Estate Tax : End of an Era?—John Will Ongman, «Be No Longer a Chaos» : Constructing a Normative Theory of Sherman Act's Extraterritorial Jurisdictional Scope—Essay—Comments.

Tijdschrift voor notarissen—jg 41

nr 10, oktober 1977

H. Dufaux, Huwelijksvermogensstelsel (Wet van 14.7.1976) — Inbreng van eigen goed in gemeenschappelijk patrimonium—Procedure—C. De Busschere, Pacht, Opzeg, Voor eigen gebruik. Door de verpachter ten voordele van zijn schoonzoon en dochter, Opzeg aan de echtgenoten-pachters—Rechtspraak—Wetgeving.

Tijdschrift voor bestuurswetenschappen en publiekrecht—jg 32

nr 5, september-oktober 1977

Delpere Francis, Is de oprichting van administratieve rechtbanken in België gewenst?—Borret J., Enkele vragen aangaande de inroepbaarheid van de onrechtmatigheid van een individuele administratieve handeling als middel tegen een latere administratieve handeling—Van Noten Walter, De openbaarheid van het bestuur—Rechtspraak.